

ZARYS PROCEDURY CYWILNEJ.

DR BRONISŁAW STELMACHOWSKI
SĘDZIA SADU NAJWYŻSZEGO

ZARYS PROCEDURY CYWILNEJ

OBOWIAZUJACEJ

NA ZIEMIACH BYLEGO ZABORU PRUSKIEGO
I NA GÓRNYM ŚLĄSKU.

I.

- 1 USTROJ SĄDOWNICTWA
- 2 OGÓLNA CZĘŚĆ PROCEDURY CYWILNEJ
(§ 1 do § 252 p c)

— — 0 — —

— 1923 —

POZNAŃ FISZER I MAJEWSKI
WARSZAWA E WENDE I SKA, ŁÓDŹ L FISZER
TORUŃ TOWARZYSTWO WYDAWNICZE „IGNIS”

84449 III

84449

1978-D-42/17

Przedmowa.

Ustawodawstwo polskie wprowadziło do ustroju sądownictwa i do całego postępowania cywilnego w b. zaborze pruskim i w górnośląskiej części województwa śląskiego tak zasadnicze zmiany, że obecnie te dziedziny prawne przedstawiają już zasadniczo inny obraz aniżeli za czasów niemieckich. Orzecznictwo polskie różnice pogłębiło jeszcze bardziej wnosząc nowe myśli do głównego pojmowania rzeczy. Wobec tego literatura i orzecznictwo niemieckie, chociaż jeszcze niezbędne dla nauki i praktyki, przestały być wiernem odbiciem stosunków prawnych, istniejących w byłych dzielnicach pruskich. W szczególności stały się bezużyteczne niemieckie podręczniki naukowe. Dla tego stało się wręcz koniecznością przedstawienie ustroju sądownictwa i procedury cywilnej na tle ustawodawstwa polskiego w oparciu o polską myśl naukową i polskie orzecznictwo. Niniejsza książka jest pierwszą próbą takiego opracowania przedmiotu. Próba ta jest w obecnej chwili już możliwa, ponieważ ustawodawstwo polskie..zmieniające przejęte przez Polskę ustawy niemieckie jest już dostatecznie skryształizowane, aby je ująć w system a zakończenie prac przez Sejm Ustawodawczy nadaje zarazem dotychczasowemu stanowi prawnemu pewną cechę stałości.

Praca ta pomyślana jest przede wszystkim jako podręcznik naukowy dla słuchaczy prawa. Być może, że i dla praktyki będzie nie bez znaczenia.

Terminologję starałem się o ile możności dostosować do ogłoszonych przez Komisję Kodyfikacyjną referatów, zawierających projekt do przyszłej polskiej procedury cywilnej.

Poznań, w grudniu 1922 r.

AUTOR.

Wstęp.

—o—

ROZDZIAŁ I.

Pojęcie procesu cywilnego.

I. Pod procesem cywilnym rozumiemy ustawowo uregulowane postępowanie przed sądem celem uzyskania państwowej opieki prawnej dla ustalenia i wykonania prywatno-prawnych roszczeń.

Dzisiejsze państwo praworządne nie pozwala na urzeczywistnienie subiektywnych praw w drodze samopomocy, ograniczając ją do wypadków ściśle w ustawie przewidzianych (§§ 227 i nast. K. c.). Poza tem każdy, dążący do urzeczywistnienia przysługującego mu prawa musi udać się po państwową opiekę prawną, aby pod autorytetem państwa w sposób, przewidziany przez ustawę dochodzić swych praw. W tym celu państwo stworzyło specjalne organy: Sądy. Ustrój ich normuje ustawa o ustroju sądownictwa. Całokształt zaś przepisów prawnych normujących postępowanie, za pomocą którego obywatel szukający opieki państwowej, dochodzi swych prywatno-prawnych roszczeń przed sądem, zowiemy cywilnem prawem procesowem.

II. O procesie cywilnym można mówić tylko wtedy, jeżeli przy udzielaniu opieki prawnej czynne były sądy. Nie jest więc procesem postępowanie polubowne. Jeżeli niemiecka procedura cywilna w §§ 1025 i następ. postępowanie to reguluje, to czyni to dla tego, aby ustalić warunki, które muszą być dane, aby wyrok sędziego polubownego można wykonać z pomocą państwowych środków przymusowych lub też dla tego, aby ustalić, w jakich warunkach sędzia polubowny może się odwoływać do sądów o pomoc.

III. Obywatel szukający państwowej opieki prawnej, może czynić to jako powód lub pozwany. Jako powód żąda on ustalenia przez sąd konkretnego prywatno-prawnego roszczenia. Żądanie to stawia w formie skargi (powództwa). Pozwany żąda opieki prawnej przytaczając różne kategorie. Sąd bada obustronne żądania i wydaje wyrok. Wyrok albo a) nakazuje pozwanemu, aby zaspokoił roszczenia

powoda, albo b) ustala tylko istnienie lub nieistnienie pewnego stosunku prawnego lub wreszcie c) zaspakaja już sam przez się żądanie powoda (n. p. wyrok rozwiązujący małżeństwo).

W danym razie wyrok podlega badaniu przez instancję wyższą, jeżeli wniesiono środek prawny (apelację, rewizję, zażalenie).

Skoro wyroku nie można już zaskarżyć, gdy więc wyrok stał się już formalnie prawomocnym, stanowi on między stronami procesowymi prawo odnośnie do spornego stosunku prawnego (materialna prawomocność wyroku).

Nie zawsze jednak wystarcza wydanie wyroku. Jeżeli zasądzony pozwany nie zastosuje się do wyroku, natenczas powód musi użyć przymusu przy pomocy państwa: Następuje przymusowe wykonanie wyroku. Postępowanie mające na celu przymusowe wykonanie wyroku jest również częścią procesu. Procedura cywilna, obowiązująca w b. dzielnicy pruskiej, reguluje postępowanie to w księdze ósmej. Nie czyni tego jednak w zupełności, gdyż postępowanie dotyczące przymusowego wykonania z nieruchomości jest unormowane w odrębnej ustawie, a mianowicie w ustawie o subhaście i przymusowej administracji z dnia 24. marca 1897 r.

Wreszcie jest częścią procesu cywilnego również i postępowanie upadłościowe (konkurs), gdyż i ono służy do zrealizowania prywatno-prawnych roszczeń w stosunku do niewypłacalnego dłużnika. Postępowanie to reguluje osobna ustawa, a mianowicie ordynacja konkursowa z dnia 10. lutego 1877 r.

IV. Przedmiotem procesu cywilnego może być tylko prywatno-prawne roszczenie. Czy roszczenie to wynika z ustawy, normującej tylko roszczenia prywatno-prawne, czy też z ustawy, normującej prawo publiczne jest rzeczą obojętną. Jeżeli bowiem ustawa pewne roszczenia przekazuje zwyczajnym sądom do rozpoznawania, to przez to samo nadaje roszczeniu takiemu charakter prywatno-prawny.

V. Strony zwracające się do sądu, żądają opieki prawnej ze strony państwa. Państwo, udzielając tej opieki, wykonuje jedną z zasadniczych swych funkcji a mianowicie władzę sądowną. Sposób jej wykonywania regulują przepisy o ustroju sądownictwa i o postępowaniu sądowym. Przepisy te łączą strony procesowe iako takie a nawet sąd w odniesieniu do stron w pewien szczególny stosunek prawny, który zwiemy stosunkiem prawno-procesowym. W stosunku tym ujawnia się autorytet i władza państwa, a przepisy prawne normujące go, są sposobem wykonywania przez państwo władzy sądowej. Dla tego mają charakter publiczno-prawny.

Stąd też zalicza się prawo dotyczące ustroju sądownictwa i procesu cywilnego do prawa publicznego.

VI. 1) Ustawa o ustroju sądownictwa (U U S) z dnia 27. stycznia 1877 r. oraz procedura cywilna (p. c.) z dnia 30. stycznia 1877 r. ograniczają się do dziedziny „zwyczajnej władzy sądowej w rzeczach spornych“ (§ 12 U U S) a więc do tej władzy sądowej, którą wykonują „sądy zwyczajne“. Sądom tym podlegają wszystkie

cywilne spory prawne, dla których nie jest dana właściwość władz administracyjnych lub sądów administracyjnych lub też nie są ustanowione lub dopuszczone sądy szczególne (§ 13 U U S) n. p. sądy agrarne, przemysłowe i kupieckie.

Sądy zwyczajne są zarazem sądami normalnymi; wszystkie inne są sądami wyjątkowymi.

2) Poza dziedziną, regulowaną przez ustawę o ustroju sądownictwa i przez procedurę cywilną, odróżniamy:

- a) Czynności dobrej woli n. p. sprawy opiekuńcze, rejestracje w księgach handlowych, sprawy hipoteczne. Mają one na celu wytwarzanie nowych praw, podczas gdy sprawy sporne mają na celu utrzymanie praw już istniejących.
- b) Dziedzinę administracji. Dziedzina ta dotyczy zasadniczo innych funkcji państwowych. Ma ona za zadanie czuwanie nad interesem państwa. Przy spełnianiu tego zadania posługuje się zasadą celowości. Za pomocą administracji państwo wykonuje swą władzę egzekutywną. W przeciwieństwie do tego zadanie władzy sądowej polega na stosowaniu i realizowaniu ustawy bez względu na celowość, przyczem sędzia podlega tylko ustawie i własnemu sumieniu.
- c) Dziedzinę „nadzwyczajnej władzy sądowej w rzeczach spornych“. Jest to władza, którą wykonują albo władze administracyjne albo sądy administracyjne z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele¹⁾ albo „sądy szczególne“.

VII. O dopuszczalności drogi sądowej rozstrzygają w zasadzie sądy same. Prawomocne ich rozstrzygnięcie jest decydujące dla wszystkich innych władz. (§ 17 U U S).

W razie sporu między sądami a władzami administracyjnymi lub sądami administracyjnymi rozstrzyga specjalna władza, utworzona na podstawie § 17 ust. 2 U U S przez rozporządzenie pruskie z 1. sierpnia 1879 r. („Zbiór Ustaw Pruskich“ str. 573) w brzmieniu ustawy pruskiej z 22. maja 1902 r. („Zb. Ust. Pr.“ str. 145). Przystosowanie do nowych stosunków nastąpiło przez wydanie rozporządzenia ministra b. dziel. pruskiej z dnia 22. czerwca 1921 r. („Dziennik Urzędowy“ poz. 155). Na Województwo Śląskie rozporządzenia tego nie rozciągnięto. Nie nastąpiło też jeszcze utworzenie Trybunału Kompetencyjnego dla całej Rzeczypospolitej w myśl art. 86. Konst.²⁾

¹⁾ Por. Ustawę z dnia 3 sierpnia 1922 r. „Dzienn. Ustaw“, poz. 600.

²⁾ Odnosna ustawa jest już w opracowaniu.

ROZDZIAŁ II.

Przejęcie wymiaru sprawiedliwości w b. dzielnicy pruskiej.

Przejęcie wymiaru sprawiedliwości w b. dzielnicy pruskiej przez Rzeczpospolitą Polską nie nastąpiło równocześnie, lecz w różnym czasie dla różnych jej ziem.

W tym względzie należy odróżniać trzy terytoria:

- 1) Obszar, objęty linią demarkacyjną a więc położony w obrębie tej linii. Jest to ta część województwa poznańskiego, która wskutek powstania z 27 grudnia 1918 r. zajęta była przez wojska polskie. Przez linię demarkacyjną rozumiemy linię, odgradzającą wojska polskie od wojsk niemieckich. Poza linią demarkacyjną leżało więc całe Pomorze, części Poznańskiego, jak n. p. Bydgoszcz, Leszno, Rawicz oraz te powiaty Śląska Dolnego, które przypadły Polsce bez plebiscytu (n. p. namysłowski).

Na tym obszarze w obrębie linii demarkacyjnej wymiar sprawiedliwości przeszedł na Rzeczpospolitą Polską z dniem 1. stycznia 1920 r. (art. 1 rozp. No. 180 z 15. grudnia 1919 r. „Tyg. Urzęd.” No. 70. łącznie z § 3 art. 4 Konwencji polsko-niemieckiej z dnia 20. września 1920 r. „Dzien. Ustaw” poz. 794).

- 2) Obszar poza linią demarkacyjną: Tam wymiar sprawiedliwości przeszedł na Rzeczpospolitą Polską w miarę zajmowania obszaru tego przez wojska polskie i to z dniem podpisania protokołu przejęcia (art. 1 rozp. z 31. stycznia 1920 r. „Dzien. Urzęd.” No. 6 łącznie z § 3 art. 4 przy końcu konwencji polsko-niemieckiej z 20. września 1920 r.). Dni przejęcia są podane w załączniku rozporządzenia min. b. dz. pr. z dnia 10. stycznia 1921. r. („Dzien. Urzęd.” z r. 1921 poz. 16.)

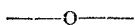
- 3) Na Górnym Śląsku wymiar sprawiedliwości przeszedł na Polskę z dniem objęcia tego obszaru (art. 1; 2 lg 5 ustawy z 16. czerwca 1922 r. „Dz. Ust.” poz. 388), przyczem odnośnie do sądów oddanych Polsce decyduje dzień podpisania protokołu o przejęciu sądu a w tych okręgach, w których Polsce sądu nie oddano, dzień podpisania protokołu o przejęciu pierwszego z oddanych Polsce sądów. (§ 3 art. 5 układu polsko-niemieckiego z 12. kwietnia 1922. r. „Dzien. Ust.” poz. 448). Dni przejęcia są podane w okólniku ministra sprawiedliwości Nr. 605 I P. K. 22 „Dziennik Urzędowy” Min. Spr. str. 354.

Ustalenie chwili przejęcia wymiaru sprawiedliwości posiada decydujące znaczenie dla rozgraniczenia właściwości sądów niemieckich

i polskich, w szczególności dla spraw już zawisłych. Od tej chwili biega też niektóre czasokresy ustawowe (n. p. § 1 rozp. min. b. dz. pr. z 24. paźd. 1921 r. „Dzien. Ust.” poz. 633).

Z chwilą przejęcia wymiaru sprawiedliwości nie zawsze łączy się jego wykonywanie. Stałe wykonywanie wymiaru sprawiedliwości rozpoczęło się (art. 2 rozp. min. b. dz. pr. z 31. stycznia 1920 r. „Dzien. Urzęd.” No. 6.)

- 1) dla obszaru, należącego do obwodu Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dniem 15. lutego 1920 r.;
- 2) dla obwodu Sądu Apelacyjnego w Toruniu z dniem 1. marca 1920 r.;
- 3) dla Górnego Śląska należy wobec braku w tym względzie specjalnych ustawowych przepisów przyjąć, że wykonywanie wymiaru sprawiedliwości rozpoczęło się w zasadzie z chwilą jego przejęcia.

R O Z D Z I A Ł III.

Źródła

A. Ustawy i rozporządzenia.

Źródła organizacji ustroju sądownictwa i procedury cywilnej są w b. zaborze pruskim i na Górnym Śląsku dwojakie: Niemieckie i polskie.

Moc obowiązująca ustaw i rozporządzeń niemieckich polega na ustawowym i faktycznem uznaniu ich przez ustawodawcę polskiego jako obowiązujących na ziemiach polskich, odłączonych od Niemiec.¹⁾ Ustawowe to uznanie nastąpiło dla województwa poznańskiego i pomorskiego przez art. 2 ustawy z dnia 1. sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej „Dzien. Praw” poz. 385, a dla województwa śląskiego przez art. 2 statutu organicznego Województwa Śląskiego z 15. lipca 1920 r. „Dzien. Ustaw” poz. 497.

Jednakże materialne ustawy niemieckie, ogłoszone po dniu 10. lutego 1920 r., jakoteż odnoszące się do nich przepisy dodatkowe i wykonawcze, posiadają moc obowiązującą tylko o tyle, o ile zachowanie ich w mocy było przedmiotem dekretu należycie wydanego przez Komisję Międzysojuszniczą i opublikowanego przez nią w „Dzienniku Urzędowym Górnego Śląska” („Journal Officiel de la Haute Silésie”) (art. 1 § 3 polsko-niemieckiej konwencji górno-śląskiej z 15. maja 1922 r.

¹⁾ Por. Orzeczenie S. N. w „Oszczętnictwie Sądów Polskich”, poz. 200 str. 176.

łącznie z art. 1 ustawy z 8. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 376 oraz deklaracją z 3. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 377.¹⁾

Źródła niemieckie są w istocie swej kodyfikacjami, zmienionymi przez liczne nowele; źródła polskie są tylko nowelami do źródeł niemieckich, wydanymi przeważnie w celu przystosowania ustaw i rozporządzeń niemieckich do zmienionych warunków politycznych przez przyłączenie b. zaboru pruskiego oraz Śląska do Rzeczypospolitej Polskiej.

I. Źródłami niemieckimi są:

1. Ustawa o organizacji sądownictwa z dnia 27. stycznia 1877 r. oraz
2. procedura cywilna z dnia 30. stycznia 1877 r. wraz z licznymi nowelami

II. Źródła polskie można podzielić na:

1. Ustawy sejmowe;
2. Dekrety Naczelnika Państwa;
3. Rozporządzenia ministra b. dzielnicy pruskiej, wydawane dla województwa poznańskiego i pomorskiego;
4. Rozporządzenia ministra sprawiedliwości, wydawane dla górnośląskiej części Województwa Śląskiego.

Uprawnienie ministra b. dzielnicy pruskiej do wydawania rozporządzeń o charakterze ustaw wynika z artykułu 6 ustawy sejmowej o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej z dnia 1. sierpnia 1919 r. („Dziennik Praw” poz. 385.)

Rozporządzenia te są publikowane w „Tygodniku Urzędowym” i „Dzienniku Urzędowym” Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej²⁾ a od 1. lipca 1920 r. w „Dzienniku Ustaw” (Rozp. Rady Min. z 17. maja 1920 r. („Dzien. Ust.” poz. 288)³⁾

Prawo ministra b. dzielnicy pruskiej do wydawania rozporządzeń dotyczących ustroju sądownictwa i procedury cywilnej ust. a ł o z dniem 13. listopada 1921 r., t. j. z dniem wyłączenia zarządu wmiaru sprawiedliwości na obszarze b. dzielnicy pruskiej z zakresu działania ministra tej dzielnicy i przekazania go ministrowi sprawiedliwości (§ 1 rozp. Rady Ministrów z 25. października 1921 r. „Dzien. Ust.” poz. 651)

Wszelkie rozporządzenia ustawodawcze ministra b. dzielnicy pruskiej ogłoszone przed 13. września 1921 r. uważa się za wydane w zakresie kompetencji ustawodawczej ministra a ogłoszenie wszelkich rozporządzeń, uskutecznione przed dniem 30. czerwca

¹⁾ Komisja Miedzysojusznicza zarządziła ogólnie rozporządzeniem z 14 maja 1920 r. (Journal Officiel Nr. 3), że obowiązują wszystkie ustawy niemieckie i pruskie z wyjątkiem ustaw wojskowych, wydane do 30 kwietnia 1920 r. Późniejsze ustawy obowiązują tylko o tyle, o ile Komisja Miedzysojusznicza wyraźnie zgodziła się na ich wejście w życie. Ustawy te, wydane w czasie między 1 maja 1920 r. a 17 marca 1922 r. wlicza szczegółowo „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” w Nr. 6 na rok 1922.

²⁾ Zbiór rozporządzeń i okólników z r. 1919 i 1920 wydali Stark, Zagórowski i Zajączkowski. Poznań. Nakład min. b. dzielnicy pruskiej.

³⁾ Por. Orzeczenie S N w „Orzecznictwie S P” poz. 136, str. 121.

1921 r. w „Dzienniku Urzędowym“ uważa się za dokonane prawnie a tekst ich za autentyczny (art. 15 ust. z 23. czerwca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 511).

Uprawnienie ministra sprawiedliwości do wydawania rozporządzeń, zmieniających niemiecką ustawę o ustroju sądownictwa, adwokatury, notariatu i procedury polega na art. 36 statutu organicznego Województwa Śląskiego z 15. lipca 1920 r. „Dzien. Ust.“ poz. 497 w brzm. art. 1. ustawy 18. października 1921 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 608. Minister sprawiedliwości wydaje rozporządzenia te w porozumieniu z śląską Radą Wojewódzką względnie Tymczasową Radą Wojewódzką (art. 2 ust. z 30. lipca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 449).

Z ważniejszych ustaw i rozporządzeń polskich, wydanych przez wyżej wspomniane czynniki ustawodawcze w zakresie ustroju sądownictwa i procedury cywilnej należy wymienić następujące:

a) Ustawy sejmowe:

- aa) Ustawa z dnia 18. marca 1921 r. zmieniająca postępowanie apelacyjne („Dzien. Ust.“ poz. 176) łącznie z obwieszczeniem z dnia 6. maja 1921 r. („Dzien. Ust.“ poz. 286).
- bb) Ustawa z dnia 18. marca 1921 roku w przedmiocie zmiany przepisów o wymiarze grzywn, nawiązek i wynagrodnego w b. dzielnicy pruskiej. („Dzien. Ust.“ poz. 181). Ustawa ta posiada znaczenie dla procesu cywilnego tylko o tyle, o ile należy stosować środki sądowo-egzekucyjne, a zatem głównie w dziedzinie przymusowego wykonania np. § 888 p. c. łącznie z art. 1. wspomnianej ustawy.¹⁾
- cc) Ustawa z dnia 23. czerwca 1921 r. („Dzien. Ust.“ poz. 511) dotycząca mocy obowiązującej dekretów, ustaw sejmowych i rozporządzeń w województwie poznańskim i pomorskim;
- dd) Ustawa z dnia 30. maja 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 386) zmieniająca niektóre postanowienia dotyczące sądów przemysłowych i kupieckich.
- ee) Ustawa z dnia 31. lipca 1919 r. w przedmiocie utworzenia Prokuraturji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej („Dzien. Praw” poz. 390) łącznie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 28. sierpnia 1919 r. dotyczącą ustroju i czynności Prokuraturji Generalnej („Dzien. Ust.“ poz. 433) oraz uchwałą Rady Ministrów z 17. czerwca 1920 r. („Dzien. Ustaw” poz. 502), zawierającą instrukcję służbową i uchwałą Rady Ministrów z tego samego dnia („Dzien. Ust.” poz. 503) o terminie rozpoczęcia czynności Prokuraturji Generalnej na terytorjum b. dzielnicy pruskiej.
- ff) Ustawa z dnia 18. maja 1921 r. („Dz. Ust.“ No. 46 poz. 278) w przedmiocie oznaczenia okresu organizacji sądownictwa.

¹⁾ Por. też „Dziennik Urzędowy” 1920 Nr. 51.

gg) Ustawa z dnia 31. maja 1921 r. („Dz. Ust.“ No. 50 poz. 302) o ulgach co do kwalifikacji na urząd sędziowski i prokuratorski.

Ustawy, wymienione pod aa) do dd) mają moc obowiązującą tylko w województwie poznańskim i pomorskim, ustawy zaś pod ee) do gg) obowiązują na wszystkich ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem Śląska.

Oprócz wymienionych wyżej ustaw istnieje jeszcze cały szereg innych mających znaczenie dla procesu cywilnego, lecz wydanych dla unormowania innych dziedzin prawnych. Ustawy te są przytoczone, o ile dotyczą procesu cywilnego, w odnośnych miejscach.

hh) Dla Górnego Śląska należy wymienić:

Ustawę z 16. czerwca 1922 r. „Dziennik Ustaw“ poz. 388 rozciągającą na Śląsk Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej oraz szereg innych ustaw konstytucyjnych, skarbowych i traktatów międzynarodowych a zarazem ustanawiającą okres zmian w organizacji sądowej na Śląsku.

b) Dekrety Naczelnika Państwa:

Dekret w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego z 8. lutego 1919 r. „Dzien. Praw“ poz. 199.

c) Rozporządzenia ministra b. dzielnicy pruskiej:

Przedewszystkiem należy wymienić rozporządzenia z dnia 15. grudnia 1919 r. „Tygodnik Urzędowy“ Nr. 70 o przejściu wymiaru sprawiedliwości w obszarze b. dzielnicy pruskiej na Rzeczpospolitą Polską, a mianowicie rozporządzenia:

aa) o urzędach i urzędnikach sądowych;

bb) o organizacji sądów;

cc) o języku urzędowym w sądownictwie i notariacie;

dd) o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorskich;

ee) o urządzeniu sądów pokoju;

ff) o dalszem urzędowaniu dotychczasowych notariuszów pruskich i adwokatów.

Dla ziem po za byłą linią demarkacyjną nadano wszystkim wyżej przytoczonym rozporządzeniom moc obowiązującą przez rozporządzenie z dnia 31. stycznia 1920 r. („Dziennik Urz.“ Nr. 6, z dnia 6. lutego 1920 r.).

gg) Rozporządzenie z dnia 28. marca 1920 r. o zmianie niektórych przepisów niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa. („Dzien. Urzęd.“ Nr. 16. poz. 152).

hh) Rozporządzenie z dnia 23. czerwca 1920 r. o dalszej zmianie niektórych przepisów niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa i uproszczeniu postępowania w cywilnych sprawach spornych („Dziennik Urzęd.“ Nr. 34 z 30. czerwca 1920 r. poz. 304). Do rozporządzenia tego wydano zarządzenie wyko-

- nawcze z dnia 24. czerwca 1920 r. (Dziennik Urzęd.“ Nr. 34. z 30. czerwca 1920 r. poz. 307).
- ii) Rozporządzenie o mianowaniu sędziów komisoryjnych z dnia 31. stycznia 1920 r. („Dziennik Urzęd.“ Nr. 6. z dnia 7. lutego 1920 r.).
 - kk) Rozporządzenie o adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej z dnia 23. czerwca 1920 r. („Dziennik Urzęd.“ Nr. 34 z 30. czerwca 1920 r. poz. 303).
 - ll) Rozporządzenie z dnia 21. czerwca 1920 r. zmieniające niektóre przepisy o postępowaniu dyscyplinarnem przeciw sędziom. („Dziennik Urzędowy” Nr. 34 z 30. czerwca 1920 r. poz. 296).
 - mm) Rozporządzenie z 15. maja 1920 r. o postępowaniu w sprawach podlegających rozpoznaniu Sądu Najwyższego („Dzien. Urzęd.“ Nr. 23 z 18. maja 1920 r. poz. 208).
 - nn) Rozporządzenie o aplikacji sądowej z dnia 3. marca 1920 r. „Dziennik Urzędowy” Nr. 11 z 22. marca 1920 r. poz. 96. oraz uzupełniające je rozporządzenie z 24. października 1921 r. („Dzien. Ust.” poz. 633), dotyczące aplikantów sądowych, pochodzących z Górnego Śląska.
 - oo) Rozporządzenie z 21. października 1921 r. („Dzien. Ust.“ poz. 592) dotyczące zmian przepisów o notariacie w byłej dzielnicy pruskiej.
- d) Rozporządzenia ministra sprawiedliwości dla górnośląskiej części województwa śląskiego:
- Szereg rozporządzeń wydano pod datą 16. czerwca 1922 r. a mianowicie:
- aa) Rozporządzenie zaprowadzające zmiany w ustroju sądownictwa w górnośląskiej części województwa śląskiego („Dzien. Ust.“ poz. 390);
 - bb) rozporządzenie o zmianach w terytorjalnej organizacji sądów („Dzien. Ust.“ poz. 391);
 - cc) o rocie przysięgi („Dzien. Ust.“ poz. 392);
 - dd) o aplikacji sądowej na Górnym Śląsku („Dziennik Ustaw poz. 393);
 - ee) o sędziach komisoryjnych i sędziach pokoju („Dzien. Ustaw“ poz. 394);
 - ff) o postępowaniu sądowym w sprawach z Górnego Śląska, podlegających rozpoznaniu Sądu Najwyższego („Dziennik Ustaw“ poz. 399);
 - gg) o zmianie niektórych przepisów o postępowaniu dyscyplinarnem przeciw sędziom („Dzien. Ust.” poz. 401);
 - hh) o adwokaturze na Górnym Śląsku („Dzien. Ust.“ poz. 402);
- Oprócz tego wydano dalej:
- ii) rozporządzenie z 13. lipca 1922 r. o utworzeniu Sądów Pokoju („Dzien. Ust.“ poz. 485), chwilowo tylko dla spraw k a r n y c h;

- kk) rozporządzenie z 19. lipca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 530) o zmianie niektórych postanowień o notarjacie na G. Śląsku;
- ll) rozporządzenie z 6. grudnia 1922 („Dzien. Ust.“ poz. 1003) o zmianie § 78 i § 215 p. c. oraz o rozciągnięciu na Górny Śląsk art. 1—3 ustawy z 18. marca 1921 r. („Dzien. Ust.“ poz. 176);
- mm) rozporządzenie, zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze z dnia 12. grudnia 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 1009).

Pozatem tak minister b. dz. pruskiej jak i minister sprawiedliwości wydali także rozporządzenia o charakterze czysto przejściowym oraz rozporządzenia dotyczące ustroju sekretarjatów i kancelaryj sądowych tudzież opłat sądowych.

B. Literatura.

Literatury polskiej, któraby proces cywilny systematycznie opracowała, niema żadnej. Oprócz nielicznych artykułów z tej dziedziny istnieje tylko polskie tłumaczenie niemieckiego tekstu ustawy. Międzydzielnicowe sprawy procesowe opracował Prof. M. Allerhand w rozprawie: „Międzydzielnicowe prawo procesowe w państwie polskiem z uwzględnieniem stosunków przejściowych“. (W „Dzienniku Urzędowym“ Minist. Spraw. Dodatek do Nr. 7, 8 i 9 z r. 1920).¹⁾

Literatura niemiecka ustawodawstwa polskiego nie uwzględnia wcale. jest jednak niezbędnym materiałem dla teorii i praktyki.

Z literatury tej wymieniam tylko najważniejsze dzieła:

I. Podręczniki i systemy:

1. Hellwig: a) „Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts”.
b) „System des Zivilprozessrechts”.
2. Fitting: „Der Reichs-Zivilprozess”.
3. Kohler J.: „Grundriss des Zivilprozesses mit Einschl. des Konkursrechts”.
4. Schwarz: O. G. „Zivilprozess - Recht”. Hilfsbuch für junge Juristen.
5. Engelmann: A.: „Der Zivilprozess”.
6. Heilfron-Pick: „Lehrbuch des Zivilprozessrechts”.

II. Komentarze:

1. Gaupp-Stein: „Die Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich”. 10 wyd. Tübingen 1911.
2. Dr. R. Sydow, L. Busch, Dr. W. Krantz: Zivilprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz. 15. wyd. Berlin i Lipsk 1919.
3. R. Skonietzki i M. Gelpcke: Zivilprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich nebst Einführungsgesetz und dem preussischen Ausführungsgesetz.

¹⁾ Ten sam autor wydał też: „Międzydzielnicowe Prawo Konkursowe w Państwie Polskiem”. (W „Dzien. Urzcd.” Min. Spr. Nr. 3 z roku 1921).

4 C. Warneger: Die neue Zivilprozessordnung für das Deutsche Reich, erläutert durch die Rechtsprechung.

Ze starszych komentarzy bez nowszych wydań należy jeszcze wymienić komentarze Lothara Seufferta, Wilmowskiego i Levy'ego oraz J. Struckmanna i R. Kocha.

C. Orzecznictwo.

Orzecznictwo sądowe, szczególnie sądów najwyższych jest ważnym przyczynkiem do wykładni ustaw. Dopiero orzecznictwo wykazuje, czy ustawa w praktycznem zastosowaniu osiąga cel, jaki miał na oku ustawodawca. Dlatego jest tak dla teorii jak praktyki nader ważne. W b. dzielnicy pruskiej należy w dziedzinie procesu cywilnego odróżniać dwa rodzaje orzecznictwa: orzecznictwo sądów niemieckich i sądów polskich. Orzecznictwo niemieckie ma dla sędziego polskiego tylko znaczenie materiału o tyle jednak ważnego, że wynika z niego, jaką stosowały wykładnię sądy tego kraju, który ustawę procesową stworzył. Tak orzecznictwo wyższych sądów niemieckich jak i polskich jest publikowane w zbiorach urzędowych i prywatnych oraz czasopismach prawniczych.¹⁾

¹⁾ Por: „Zbier orzeczeń Sądu Najwyższego” oraz prywatne wydawnictwo pod tytułem „Orzecznictwo Sądów Polskich”. Z orzecznictwa niemieckiego należy wymienić urzędowy zbiór „Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen”. — Z czasopism prawniczych uwzględniają orzecznictwo: Warszawska „Gazeta Sądowa”, krakowskie „Czasopismo prawnicze i ekonomiczne”, lwowski „Przegląd Prawa i Administracji” i poznański „Ruch prawniczy i ekonomiczny”, uwzględniający obszernie orzeczenia także w sprawach, pochodzących z b. dzielnicy pruskiej.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

— o —

Ustrój sądownictwa.

Organami działającymi w procesie cywilnym są:

- 1) Sądy.
 - 2) Prokuratura.
 - 3) Adwokaci.
-

ROZDZIAŁ I.

Sądy i sędziowie wraz z organami pomocniczymi.

A. Władza sądowa i sędziowie.

I. Władzę sądową sprawują sądy, ustanowione przez ustawę o organizacji sądowej (art. 75 Konst.). Aż do wydania odnośnej ustawy polskiej ma na ziemiach byłej dzielnicy pruskiej moc obowiązująca niemiecka Ustawa o Ustroju Sądownictwa z dnia 27. stycznia 1877 r. wraz z odnośnymi nowelami polskimi.

Zwyczajną władzę sądową w rzeczach spornych sprawują Sądy Powiatowe wraz z Sądami Pokoju, Sądy Okręgowe, Sądy Apelacyjne i Sąd Najwyższy (§ 12 U U S i rozp. min. b. dz. pr. z 15. grudnia 1919 r. o urzędach i urzędnikach sądowych „Tyg. Urz.” Nr. 70 łącznie z rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.” Nr. 34. poz. 304 i zarządzenie wykonawcze z 24. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.” Nr. 34. poz. 307). W Województwie Śląskiem Sądowi Pokoju utworzonym tam również przy Sądach Powiatowych, nie przydzielono spraw cywilnych; działają one tylko w sprawach karnych obok sądów ławniczych. (§§ 10, 22, 25 U U S w brzm. rozp. min. sprawiedliwości z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ustaw” poz. 390 łącznie z § 1 rozp. m. spr. z 13. lipca 1922 r. „Dzien. Ust. poz. 485).

Zresztą ustrój sądownictwa w górnośląskiej części Województwa Śląskiego jest poza pewnemi odchyleniami w zasadzie taki sam jak w województwie poznańskim i pomorskim.

Sądy wyjątkowe a więc sądy nieprzewidziane w ustawie o ustroju sądownictwa są w zasadzie niedopuszczalne. (§ 16 U U S). Sądy są państwowe. Sprawowanie władzy sądowej przez osoby duchowne w rzeczach świeckich nie ma skutków cywilnych. Odnosi się to szczególnie do spraw małżeńskich i zaręczynowych (§ 15 U U S).

II. Wykonywanie władzy sądowej jest specjalnie zagwarantowane w kierunku możliwie daleko idącej niezależności sądów.

Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisli i podlegają tylko ustawom. Orzeczenia sądowe nie mogą być zmienione ani przez władzę ustawodawczą ani wykonawczą. (art. 77. Konst.). Ważną gwarancją niezawisłości sędziowskiej jest okoliczność, że sędzia może być złożony z urzędu, zawieszony w urzędowaniu, przeniesiony na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku,¹⁾ wbrew swojej woli jedynie mocą orzeczenia sądowego i tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie (art. 78 Konst.). Wreszcie Konstytucja polska ustanowiła nieetykalność sędziego. Sędziowie nie mogą być bowiem pociągani do odpowiedzialności karnej ani pozbawieni wolności bez uprzedniej zgody wskazanego przez ustawę sądu, o ile nie są schwytani na gorącym uczynku; lecz i w tym wypadku może sąd zażądać niezwłocznie uwolnienia aresztowanego (art. 79 Konst.).

Przewidziana w art. 80. Konstytucji pragmatyka sędziowska czyli ustawa określająca odrębne stanowisko sędziów, ich prawa i obowiązki jest już przygotowana lecz dotąd nie jest jeszcze ogłoszona.

Dla tego mają jeszcze znaczenie dotychczasowe przepisy niemieckie, zawierające gwarancje niezależności sędziego. A mianowicie: nominacja sędziego jest dożywotnia. Sędziowie otrzymują stałą pensję, wyłączającą pobieranie jakichkolwiek opłat. (§§ 6, 7. U U S) Sędziów nie wolno pozbawić prawa dochodzenia na drodze sądowej roszczeń prawnomajątkowych, wynikających z ich stosunku służbowego; w szczególności odnosi się to do pensji i emerytury

Zdolność do sprawowania urzędu sędziowskiego osiąga się przez złożenie dwóch egzaminów: egzamin aplikacyjny i egzamin sądowy (art. 2 i 6 rozporz. min. b. dz. pr. o aplikacji sądowej „Dziennik Urz.” Nr. 11 poz. 96 łącznie z rozp. m. b. dz. pruskiej z 24. października 1921 r. „Dzien Ust.”, poz. 623, a dla Woi Śl. § 2 U U S w brzm. rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 „Dz. Ust.” poz. 390 łącznie z rozp. min. spraw. tego samego dnia o aplikacji sądowej górnośląskiej części województwa śląskiego „Dzien. Ustaw”, poz. 393). Aplikację można odbywać w różnych dzielnicach. Kto zaś złożył egzamin sędziowski w którejkolwiek dzielnicy, może być mianowany na urząd

¹⁾ Jedynie w okresie zmian organizacji sądowej, który na całym obszarze Rzeczypospolitej trwa aż do końca 1922 r. (Ustawa z 18. maja 1921 r. „Dzien. Ustaw”, poz. 278), a w województwie śląskiem do końca 1923 r. z możliwością przedłużenia okresu tego przez Rade Ministrów aż do końca 1924 r. (art. 3 ustawy z 16. czerwca 1922 r. „Dz. Ust.”, poz. 388) wolno sędziów nawet wbrew ich woli przenosić w stan spoczynku oraz na inne miejsca lub stanowiska służbowe na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

sędziowski w każdej dzielnicy (art. 5. ustawy sejmowej z 31. maja 1921 r. „Dzien. Ustaw” Nr. 50, poz. 302; na woj. śląskie ustawy tej nie rozciągnięto).

Wszystkie te przepisy odnoszą się jedynie do sędziów zawodowych, nie mogą być więc stosowane do sędziów niezawodowych, a zatem do sędziów handlowych, ławników i przysięgłych (§ 11 U U S; dla woj. śl. w brzm. rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.”, poz. 390).

B. Hierarchja sądów.

I Sądy dzieli się na sądy wyższe i niższe (§§ 10, 36 p. c.) w następującej hierarchji:

- a) Sądy Powiatowe wraz z Sądami Pokoju (w województwie poznańskim i pomorskim);
- b) Sądy Okręgowe;
- c) Sądy Apelacyjne;
- d) Sąd Najwyższy.

II. Sądy tej samej kategorii (n. p. kilka Sądów Okręgowych) tak są zorganizowane, że każdemu sądowi jest przydzielony pewien okręg, terytorjalnie ściśle określony. Podział sądów na różne kategorie, a więc na sądy niższe i wyższe ma to znaczenie, że od sądu niższego można się odwołać do sądu wyższego posługując się odpowiednim środkiem prawnym i to z tym skutkiem, że sąd wyższy może rozstrzygnięcie sądu niższego uchylić lub zmienić. Tą samą sprawą mogą się więc zajmować sądy różnej kategorii.

III. Całokształt postępowania przed sądem pewnej określonej kategorii nazywamy „instancją”. Mamy więc sądy pierwszej drugiej i trzeciej instancji. Celem osiągnięcia możliwie jednolitego orzecznictwa podlega kilka sądów tej samej kategorii wspólnemu sądowi wyższemu; wszystkie zaś sądy są podporządkowane jednemu sądowi najwyższemu.

IV 1 Sądami pierwszej instancji są:

- a) Sądy Powiatowe wraz z Sądami Pokoju (w województwie poznańskim i pomorskim) (§ 23 U U S oraz § 22, a w brzmieniu art. 1 Nr. 2 rozp. min. b. dz. pr. z 23 czerwca 1920 r. „Dzien. Urzędowy” Nr. 34, poz. 304; dla woj. śląskiego: §§ 22, 23 U U S w brzm. rozp. min. spr. z 26. czerwca 1922 r., art. 2, 6 i 7).
- b) Sądy Okręgowe wraz z „izbami dla spraw handlowych” (§§ 70, 100 U U S).

2 Sądami drugiej instancji są:

- a) Sądy Okręgowe a w pewnych warunkach również i izby dla spraw handlowych w stosunku do Sądów Powiatowych i Sądów Pokoju (§ 70 U U S);
- b) Sądy Apelacyjne w stosunku do Sądów Okręgowych (§ 119 U U S).

3. Sądem trzeciej instancji jest Sąd Najwyższy w Warszawie i to również i dla województwa-śląskiego (§ 135 U U S w brzm. rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. art. 2 l. 58).

C. Podział sądów.

I. Między sądami odróżniamy:

1. sądy z sędzią jednostkowym i
2. sądy kolegjalne

zależnie od tego, czy wyrok wydaje jeden sędzia czy też kolegium sędziowskie w tem jednak znaczeniu, że decyzją większości jest decyzją sądu.

Sędzia jednostkowy rozstrzyga w Sądach Powiatowych włącznie Sądów Pokoju oraz w Wydziałach Sądów Okręgowych. Wszystkie inne sądy są sądami kolegjalnymi.

II. 1. Na czele Sądów Powiatowych stoją albo mianowani naczelnicy — w Poznaniu z tytułem prezesa (art. 4. rozp. Nr. 181 z 15. grudnia 1919 r. „Tyg. Urzęd.“ No 70) — albo sędziowie, którym poruczono sprawowanie naczelnictwa. W Sądzie Powiatowym rozstrzyga zawsze tylko jeden sędzia. Czynności sędziego w mniejszym Sądzie Powiatowym można poruczyć sędziemu innego sądu. (§ 22 U U S w nowem brzmieniu.)

W zakresie właściwości Sądów Powiatowych można w województwie poznańskim i pomorskiem, nie zaś w województwie śląskim, poruczyć sędziom pokoju, lecz tylko za ich zgodą orzecznictwo w sprawach cywilnych. Odpowiednie zarządzenie wydaje naczelnik Departamentu Sprawiedliwości.¹⁾ Sędziemu pokoju, który ma wykonywać orzecznictwo w cywilnych sprawach, nie należy z reguły powierzać wykonywania orzecznictwa karnego. (§ 22 a U U S w nowem brzmieniu). Jeżeli sędziemu pokoju poruczono orzecznictwo w sprawach cywilnych, natenczas każdy sędzia powiatowy, urzędujący w tym samym sądzie, ma obowiązek udzielania sędziemu pokoju wyjaśnień w materjach prawnych, wchodzących w zakres właściwości sędziego pokoju, a sędzia pokoju może w każdym stadium sporu, jeżeli sprawa wydaje mu się zbyt zawiła, oddać ją do dalszego prowadzenia sędziemu powiatowemu (§§ 1, 4 instrukcji dla sędziów pokoju „Dzien. Urz.” 1920 r. No. 34 poz. 307).

Pizepisy te są dane z tego powodu, ponieważ sędzia pokoju jest z reguły sędzią nie zawodowym i nie posiada wykształcenia prawniczego.

Według § 2 wyżej wspomnianej instrukcji przydzielono sędziom pokoju następujące sprawy:

¹⁾ Względnie minister sprawiedliwości po zlikwidowaniu tegoż departamentu.

1. Ugodowe załatwianie spraw w myśl § 510 c p. c. i § 18 rozporządzenia niemieckiej Rady Związkowej z dnia 9. września 1915 r. „Dz. Praw Rzeszy“ str. 563);
2. orzecznictwo w sprawach prostych, a mianowicie: a) gdy w pierwszym terminie jedna z stron nie stanęła; b) w razie uznania przez pozwanego żądania skargi w całości lub w części; c) w razie cofnięcia skargi lub zrzeczenia się roszczenia;
3. spory, w których: a) wartość przedmiotu nie przewyższa kwoty trzystu marek; b) Sądy Powiatowe są w myśl § 23 l. 2 U U S właściwe bez względu na wartość przedmiotu sporu z wykluczeniem jednakowoż postępowania wywoławczego;
- 4) załatwianie spraw o pomoc prawną, o ile sąd wzywający nie żąda wykonania jej przez sędziego powiatowego;
5. wykonywanie uchwał dowodowych w sprawach prostych;
6. przeprowadzania sporów ponad trzysta marek, jeżeli sędzia powiatowy poszczególłą sprawę jako mniej zawiłą przydzieli sędziemu pokoiu.

Nawet w wyżej przytoczonych ramach nie należy poruczać sędziom pokoju załatwiania wniosków o wydanie nakazów zapłaty oraz tymczasowych zabezpieczeń i zarządzeń.

Gdyby sędzia pokoju bez uzasadnionego powodu nie chciał prowadzić sprawy przydzielonej mu przez sędziego powiatowego, do którego zakresu prowadzenie spornych spraw cywilnych na podstawie rozdziału czynności sądowych należy, natenczas sędzia powiatowy winien zasiegnąć decyzji prezesa Sądu Powiatowego a w Sądach Powiatowych, na których czele nie stoi prezes, decyzji prezesa właściwego Sądu Okręgowego. (§§ 3 i 5 instrukcji). Uchybienie zasadom, zawartym w instrukcji, nie pociąga za sobą ujemnych skutków prawnych. [§ 22 a U U S ustęp 3 w brzmieniu rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 304.]

2. Na czele sądów kolejalnych stoją prezesi. Prezes kieruje całym sądem, załatwiając sprawy, wchodzące w zakres zarządu a oprócz tego jest przewodniczącym na posiedzeniach plenarnych. (§ 58 U U S w brzmieniu rozporządzenia z 28. marca 1920 r. „Dziennik Urzęd.“ No. 16 poz. 152; § 61 U U S w brzmieniu rozp. z 28. marca 1920 r. „Dziennik Urzęd.“ No. 16 poz. 152 łącznie z art. 1 No. 6 rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ No. 34 poz. 304. §§ 64, 66, 119, 121 U U S w brzmieniu art. 1. nr. 4 i 5 rozp. z 28. marca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ No. 16 poz. 152. Dla woj. śl.: § 64 U U S w brzmieniu art. 2 l. 37 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 roku oraz § 66 U U S.)

Stałymi zastępcami prezesów są wiceprezesowie sądu (art. 3 rozp. No. 181 z 15. grudnia 1919 r. „Tyg. Urz.“ No. 70 oraz ustęp 2 § 65 U U S. w brzmieniu art. 1 No. 3 rozporz. z 28. marca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ No. 16 poz. 152 § 65 U U S w brzm. art. 2 l. 38 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 roku.)

W sądach, w skład których nie wchodzi wiceprezesowie, zastępuje prezesa dyrektor, i to najstarszy według lat urzędowania, a przy równości

tych lat dyrektor najstarszy wiekiem. W sądach, w skład których nie wchodzi ani wiceprezesowie ani dyrektorowie, zastępuje prezesa najstarszy według lat urzędowania sędzia Sądu Okręgowego, a przy równości tych lat sędzia najstarszy wiekiem (§§ 65, 119, 121 U U S i art. 1 No. 3, 4, 5 rozp. z 28. marca 1920 r. „Dzien. Urzęd.” No. 16 poz. 152; dla woj. śl. § 65 U U S w brzm. art. 2 l. 38 rozp. min. spraw z 16. czerwca 1922 r.)

3. Przy sądach kolegialnych należy odróżniać skład Sądów Okręgowych, Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego.

a) Sąd Okręgowy stanowią:

- a) prezes, wiceprezes oraz odpowiednia liczba dyrektorów i sędziów Sądu Okręgowego albo
- b) prezes oraz odpowiednia liczba dyrektorów i sędziów Sądu Okręgowego albo
- c) prezes, wiceprezes oraz odpowiednia liczba sędziów Sądu Okręgowego albo
- d) prezes i odpowiednia liczba sędziów Sądu Okręgowego.

(§ 58 U U S w brzmieniu rozporz. z 28. marca 1920 r. „Dzien. Urz.” No. 16 poz. 152; dla woj. śl. 2 l. 31 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

Stanowisko wiceprezesów i dyrektorów nie przy każdym Sądzie Okręgowym potrzebują być utworzone.

Sądy Okręgowe dzielą się na Wydziały i Izby Cywilne (§ 59 U U S w brzmieniu rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 34 poz. 304; dla woj. śl. § 59 U U S w brzm. art. 2 l. 32 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

W Wydziale rozstrzyga jeden z członków Sądu Okręgowego. Izby cywilne rozstrzygają w gronie trzech sędziów, wliczając w to przewodniczącego (§ 77 U U S w brzmieniu rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 34 poz. 304; dla woj. śl. § 77. U U S w brzm. art. 2 l. 44 rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r.)

W izbach przewodniczą prezes, wiceprezes i dyrektorowie; przewodniczącym izby może być też sędzia Sądu Okręgowego a na Śląsku może zasadniczo przewodniczyć każdy członek Sądu Okręgowego (§ 61 U U S w brzmieniu art. 2 l. 34 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922r.) Przed rozpoczęciem roku administracyjnego prezes oznacza izbę, do której się zaliczy. O podziale przewodniczenia w innych izbach rozstrzyga większością głosów prezydium, które tworzą prezes, wiceprezes i dyrektorowie a na Śląsku prezes i przewodniczący izb (§ 61 U U S w brzm. art. 2 l. 34 rozp. min. spr. z 16 czerwca 1922 r.); przy równości głosów rostrzyga głos prezesa. W województwie poznańskim i pomorskim w sądach, w skład których nie wchodzi dyrektorowie, czynności przekazane dyrektorom, spełnia najstarszy według lat urzędowania sędzia Sądu Okręgowego, a w razie równości tych lat sędzia najstarszy wiekiem. (§ 61 U U S w brzmieniu art. 1 No. 2 rozporządzenia z 28. marca 1920 r. „Dzien. Urzęd.” No. 16 poz. 152 łącznie z art. 1 No. 6. rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.” No. 34 poz. 304; nie obowiązują w woj. śląskim.)

Podział spraw między Wydziały i Izby następuje przed początkiem roku administracyjnego na cały jego przeciąg. Zarazem wyznacza się do poszczególnych Wydziałów stałych sędziów a do poszczególnych izb stałych człon-

ków oraz zwyczajnych ich zastępców na wypadek przeszkody. Zarządzenia te wydaje prezydium. (§§ 62 i 63 U U S w brzmieniu art. 1. No. 7 i 8 rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 34 poz. 304; dla woj. śląskiego §§ 62, 63 U U S w brzm. art. 2 l. 35 i 36 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

Wydziały rozstrzygają sprawy, należące do właściwości Sądów Okręgowych, jako pierwszej instancji. Jeżeli zaś Sąd Okręgowy rozstrzyga jako instancja apelacyjna (odwoławcza), to sprawę rozstrzygają izby cywilne w składzie trzech sędziów. (§§ 70, 71 U U S łącznie z art. 1. No. 10 rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 34. poz. 304; dla woj. śląskiego; § 70 U U S w brzm. art. 2 l. 39 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. oraz § 71 U U S.)

Przy Sądzie Okręgowym można utworzyć izbę dla spraw handlowych. W razie jej utworzenia zastępuje ona w sprawach handlowych wydziały Sądu Okręgowego. (§ 100 a U U S w brzmieniu art. 1. No. 12. rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 34 poz. 304; dla woj. śl. § 100 a U U S w brzm. art. 2 l. 47 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

Izby dla spraw handlowych rozstrzygają w gronie trzech sędziów i to jednego sędziego zawodowego, członka Sądu Okręgowego, jako przewodniczącego oraz dwóch sędziów handlowych, którzy są sędziami nie zawodowymi.

Izby dla spraw handlowych tworzy się tylko w razie potrzeby i to z reguły przy Sądach Okręgowych. Mogą być one utworzone również i poza miejscowością, w której Sąd Okręgowy ma swą siedzibę, muszą się jednak znajdować w obrębie jego okręgu (§ 100 U U S). Przy takiej izbie dla spraw handlowych, utworzonej poza siedzibą Sądu Okręgowego może w miejsce członka Sądu Okręgowego przewodniczyć również i sędzia Sądu Powiatowego (§§ 109, 110 U U S).

Sędziów dla spraw handlowych mianuje się na trzy lata z grona handlowców na podstawie propozycji organów powołanych do przedstawicielstwa tego stanu (n. p. Izby handlowe). Urząd sędziego handlowego jest bezpłatnym urzędem honorowym (§§ 111, 112 U U S). Sędzią handlowym może być każdy obywatel polski, który ukończył 30 lat, jest lub był zapisany do rejestru handlowego i nie jest ograniczony w prawie zarządzania swym majątkiem wskutek zarządzenia sądowego. Sędzią handlowym winny być mianowane w zasadzie tylko te osoby, które mieszkają w okręgu izby dla spraw handlowych lub będąc zapisane do rejestru handlowego, posiadają tam przedsiębiorstwo handlowe. (§ 113 U U S.)

Sędziowie handlowi mają w sprawach swego urzędu przez cały czas urzędowania wszystkie prawa i obowiązki sędziów (§ 116 U U S). Mają oni równe prawo głosu jak sędzia zawodowy (§ 109 U U S). Jeżeli sędzia handlowy utraci którykolwiek z warunków, wymaganych do mianowania, natenczas bywa usunięty z urzędu. Decyduje o tem pierwszy senat cywilny Sądu Apelacyjnego po wysłuchaniu interesowanego (§ 117 U U S).

b) Sądem wyższym w stosunku do Sądu Okręgowego jest Sąd Apelacyjny.

Sąd Apelacyjny stanowią prezes, wiceprezes oraz odpowiednia liczba prezesów senatu i sędziów Sądu Apelacyjnego, albo prezes oraz odpowiednia liczba prezesów senatu i sędziów Sądu Apelacyjnego (§ 119 w brzmieniu art. 1 No. 4 rozp. z 28. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” No. 16 poz. 152,

a dla woj. śląskiego § 119 U U S w brzm. art. 2 l. 54 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

Przy Sądach Apelacyjnych są utworzone senaty cywilne (§ 120 U U S), rozstrzygające w gronie trzech sędziów włącznie przewodniczącego (§ 124 U U S w brzmieniu art. 1 No. 19 rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ No. 34 poz. 304, a dla woj. śląskiego § 124 U U S w brzm. art. 2 l. 57 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

Podział czynności odbywa się podobnie jak przy Sądach Okręgowych. Przytem należy odpowiednio stosować przepisy § 61 z tą odmianą, że w Sądach Apelacyjnych w województwie poznańskim i pomorskiem przewodniczącym senatu nie może być sędzia Sądu Apelacyjnego, dalej przepisy §§ 62 do 64, § 65 ustęp 1 i ustęp 2 zdanie pierwsze jako też §§ 66 do 68. (§ 121 U U S w brzm. rozp. min. b. dziel. pruskiej z dnia 28. marca 1920 r. art. 115 „Dzien. Urzęd.“ poz. 152 a dla woj. śląskiego w brzm. art. 2 l. 55 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r.)

c) Najwyższą instancją w sądownictwie jest Sąd Najwyższy w Warszawie. Ustrój jego reguluje dekret Naczelnika Państwa z 8. lutego 1919 r. („Dzien. Praw“ poz. 199).

Na czele Sądu Najwyższego stoi pierwszy prezes. Poza tem Sąd Najwyższy stanowią prezesi i sędziowie. Dzieli się on na izby, na których czele stoi prezes. Zakres działania i skład poszczególnych izb oznacza Ogólne Zgromadzenie sędziów. Liczba sędziów, należących do poszczególnych izb może być różna.

Sąd Najwyższy orzeka w składzie trzech sędziów (komplet sądzący). Komplet zwyczajny ma prawo przekazać poszczególną sprawę kompletowi całej izby. W takim razie zasiadają w poszczególnej sprawie wszyscy sędziowie, należący do owej izby. Komplet całej izby ma znowu prawo przekazać sprawę ogólnemu zgromadzeniu Sądu Najwyższego. Wówczas w poszczególnej sprawie decydują wszyscy sędziowie Sądu Najwyższego.¹⁾

Dla uzupełnienia kompletu izby może być powołany również i sędzia apelacyjny.

Sąd Najwyższy jest nie tylko najwyższą instancją w sądownictwie, lecz ma dalsze jeszcze prawa i obowiązki, a mianowicie jest władny

1. na wniosek Ministra Sprawiedliwości wyjaśnić za pomocą opinii, wydanej przez ogólne zgromadzenie przepisy prawa obowiązującego, jeżeli w praktyce wywołują wątpliwości lub są rozbieżnie stosowane;
2. wypominać i usuwać usterki, dostrzeżone w czynnościach urzędowych sądów niższych oraz według uznania zawiadomić o nich Ministra Sprawiedliwości.

Przy Sądzie Najwyższym istnieje sekretariat prawniczy, złożony z osób, posiadających kwalifikację na urząd sędziowski. Sekretariat prawniczy ma za zadanie przygotować poszczególną sprawę merytoryczną nie celem ułatwienia opracowania jej przez sędziego-referenta.

¹⁾ Por.: Zbiór orzeczeń zgromadzenia ogólnego Sądu Najwyższego rok 1918, 1919, 1920 i 1921.

Sąd Najwyższy rozstrzyga tylko jako instancja kasacyjna lub rewizyjna, zależnie od tego czy dany jest środek prawny kasacji lub rewizji.

Dla b. dzielnicy pruskiej Sąd Najwyższy rozstrzyga jako instancja rewizyjna, kasacyjna i zażalenio wa. W zasadzie rozstrzyga on w takim samym zakresie, w jakim orzekał Sąd Rzeszy Niemieckiej w Lipsku. Atrybucje sądu tego przekazuje bowiem art. 17 ustawy z dnia 1. sierpnia 1919 roku o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej („Dzien. Praw“ poz. 385) Sądowi Najwyższemu w Warszawie. Właściwość Sądu Najwyższego dla województwa śląskiego wynika z art. 36 l. 2 statutu organicznego Województwa Śląskiego z 15. lipca 1920 r. „Dzien. Ust.“ poz. 497 łącznie z § 135 U U S w brzm. art. 2 l. 58 rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 390). Poza tem Sąd Najwyższy orzeka jeszcze w innych sprawach, przekazanych mu przez specjalne ustawodawstwo polskie n. p. w sprawach reformy rolnej jako instancja kasacyjna i w sprawach wyborczych.

Wreszcie Sąd Najwyższy jest również i najwyższą instancją w sprawach dyscyplinarnych. W sprawach tych rozstrzyga zawsze komplet w składzie pięciu sędziów. (Art. 2 dekretu o ustroju Sądu Najwyższego z 8. lutego 1919 r. „Dzien. Praw“ poz. 199 łącznie z § 8 ustawy pruskiej o postępowaniu dyscyplinarnem przeciw sędziom z 7. maja 1851 r. (Zbiór

26. marca 1856 r.

ustaw pruskich z 1851 r. str. 218 i z r. 1855 str. 201) w brzmieniu rozporządzenia ministra b. dzielnicy pruskiej z dnia 21. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzędowy“ No. 34 z r. 1920 pcz. 296 a dla woj. śląskiego w brzmieniu art. 2 l. 2 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 401.)

Chociaż Sąd Najwyższy jest tylko jeden dla wszystkich ziem Rzeczypospolitej Polskiej, stosuje on jednak przy poszczególnych sprawach różne ustawodawstwa zależnie od tego, z jakiej dzielnicy poszczególna sprawa pochodzi. Dla tego też podział spraw na izby skutecznia się według dzielnic i to w ten sposób, że wszystkie sprawy z jednej dzielnicy przekazane są raz na zawsze tej samej izbie. Podziału tego dokonano wyłącznie z względów praktycznych, nie polega on zatem na ustawie i może być każdej chwili zmieniony.

D. Właściwość sądowa.

Właściwość sądu polega na tem, że ten właśnie a nie inny sąd powołany jest do rozpoznawania i rozstrzygania w pewnej konkretnej sprawie

Jeżeli wchodzi w rachubę instancja wyższa, sprawa właściwości nie przedstawia większych trudności, gdyż właściwość sądu wyższego jest dana przez właściwość sądu niższego.

Dla tego należy przedewszystkiem określić właściwość sądu niższego. W tym względzie trzeba odróżniać:

- a) właściwość rzeczową, określającą czy sprawa należy przed Sąd Powiatowy lub Sąd Okręgowy;
- b) właściwość miejscową, z której wynika, przed sąd jakiego Okręgu konkretna sprawa należy.

I. 1. Właściwość rzeczowa.

- a) Właściwość rzeczowa Sądów Powiatowych obejmuje w cywilnych sporach prawnych, o ile nie przekazano ich bez względu na wartość przedmiotu sporu Sądom Okręgowym, sprawy następujące:

1. Spory o prawno-majątkowe roszczenia, których przedmiot w gotówce lub wartości pieniężnej nie przekracza kwoty 3000 marek (§ 23 U U S łącznie z art. 1 No. 3 rozp. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.” No. 34 poz. 304) a w górnośląskiej części województwa śląskiego o kwoty 10 000 marek niemieckich¹⁾ (§ 23 U U S w brzm. art. 2 l. 7 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” 390 poz.)

Bez względu na wartość przedmiotu sporu Sądy Powiatowe są właściwe (§ 23 U U S w brzm. art. 1 l. 3 rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.” poz. 304, a dla Śląska w brzm. art. 2 l. 7 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ustaw” poz. 390):

- a) dla sporów między wypuszczającym w najem i biorącym w najem²⁾, mianowicie też o zatrzymanie rzeczy, wniesionych przez biorącego w najem do najętych pomieszczeń;
- b) spory między państwem a służbą, pracodawcami a pracownikami z powodu stosunku służby lub pracy oraz spory, wymienione w § 4 ustęp 1 No. 1 do 4 ustawy o sądach przemysłowych z dnia 29. lipca 1890 r. w redakcji z dnia 29. września 1901 r.; w brzmieniu art. 1 ustawy polskiej z 30. maja 1922 r. („Dzien. Ustaw” poz. 386) tylko dla województwa poznańskiego i pomorskiego; wreszcie spory, wymienione w § 5 No. 1 do 4 ustawy o sądach kupieckich z dnia 6. lipca 1904 r.; w brzm. art. 2 ustawy polskiej z 30. maja 1922 r. („Dzien. Ustaw” poz. 386) tylko dla województwa poznańskiego i pomorskiego, — o ile spory takie powstają w czasie trwania stosunku służbowego, pracy lub nauki. Spór musiał się ująć w czasie trwania stosunku służbowego, chociażby skarga została wytoczona później;

¹⁾ Ustawa mówi wprowadzić tylko o „markach”. Ponicważ jednak w myśl art. 9 statutu organicznego Województwa Śląskiego z 15. lipca 1920. („Dzien. Ust.” poz. 497) łącznie z art. 306 polsko-niemieckiej konwencji górnośląskiej z 15. maja 1922 r. („Dzien. Ust.” poz. 370/371) zachowano na Śląsku w zasadzie walutę niemiecką, a tylko przewiduje się wprowadzenie waluty polskiej, co dotąd nie nastąpiło jeszcze, należy wszelkie ustawowe określenia walutowe w odniesieniu do Śląska rozumieć jako wyrażone w walucie śląskiej, czyli niemieckiej.

²⁾ Oprócz Sądów Powiatowych są dla tych spraw właściwe również i Urzędy Rozjemcze dla spraw najmu na podstawie art. 11 i nast., art. 10, art. 17 w brzm. art. 28 ustawy o ochronie lokatorów z 18. grudnia 1920 r. („Dzien. Ustaw” poz. 19) łącznie z art. 9 ustawy o ochronie lokatorów w b. dziełn. pruskiej z 18. grudnia 1919 r. („Dzien. Ust.” poz. 516 i rozp. min. b. dz. pruskiej z 30. grudnia 1919 r. („Tyg. Urzęd.” No. 72 str. 441.) Na Województwo Śląskie ustaw tych nie rozciągnięto. W górnośląskiej części obowiązuje niemieckie obwieszczenie o ochronie lokatorów z 23. grudnia 1918 r. („Dzien. Ustaw Rzeszy” 1918 str. 1140) w brzm. rozp. z 22. czerwca 1919 r. i ustawy niemieckiej z 11. maja 1920 r. Rozporządzenie to utrzymało w mocy polskie rozp. z 28. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust. Śląskich” No. 3 poz. 11.

- c) spory między podróżnymi a gospodarzami, przewoźnikami na lądzie, morzu, rzece lub ekspedującymi emigrantów w portach, wynikające z powodu należności za gospodę, przewóz, przejazd lub przeprowadzenie podróżnych i ich rzeczy, jak również z powodu zagubienia lub uszkodzenia rzeczy, oraz spory między podróżnymi i rzemieślnikami z powodu podróży;
- d) spory z powodu wad u bydła;
- e) spory wynikające z powodu szkody wyrządzonej przez zwierzyne (§ 835 kod. cyw. łącznie z art. 69 do 72 ustawy wprowadczej do kod. cyw. oraz pruskiej ordynacji myśliwskiej z 15. lipca 1907 r. §§ 51, 52, 53);
- f) roszczenie z nieślubnego pożycia;
- g) postępowanie w y w o ł a w c z e.

W górnośląskiej części województwa śląskiego Sądy Powiatowe są oprócz tego bez względu na wartość przedmiotu właściwe dla wszystkich roszczeń o spełnienie uzasadnionego przez małżeństwo lub pokrewieństwo obowiązku utrzymania (§ 23 U U S w brzm. art. 2 l. 7 b rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 390).

- b) Właściwość rzeczowa Sądów Okręgowych (§ 70 U U S w brzm. rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ poz. 304 art. 1 l. 10 oraz dla Śląska w brzm. rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 390 art. 2 l. 39) obejmuje wszystkie spory cywilne, które nie zostały przekazane Sądom Powiatowym.

Oprócz tego są Sądy Okręgowe dla pewnej kategorii spraw wyłącznie nie właściwe i to bez względu na wartość przedmiotu sporu.

Są to następujące sprawy:

1. roszczenia na podstawie ustawy z dnia 1. czerwca 1870 r. odnoszące się do opłat ze spławnego;
2. pewne kategorie roszczeń urzędników państwowych przeciwko Skarbowi Państwa, wynikające ze stosunku służbowego n. p. na podstawie §§ 144, 149 i nast. ustawy z 18. maja 1907 r. (por. też § 39 pruskiej ustawy wprowadczej do U U S); roszczenia przeciwko Skarbowi Państwa z powodu zawinienia urzędnika państwowego (n. p. sędziego hipotecznego: § 12 ust. hip. oraz ustawa pruska z 1. sierpnia 1909 r.) oraz pewne roszczenia z dziedziny prawa skarbowego, o ile droga sądowa jest wogóle dozwolona n. p. na podstawie § 26 pruskiej ustawy o opłatach stemplowych z 30. czerwca 1909 r.;¹⁾
3. skargi o zaczepienie, unieważnienie lub rozwiązanie w prawie o spółkach handlowych (por. Kod. Handl. §§ 272, 309, 320; ust. o współdzielniaach §§ 51, 96; ust. o tow. z ograniczoną poręką §§ 61, 62, 75) oraz skargi o odszkodowanie w myśl ustawy giełdowej z 27. maja 1908 r. (§ 45 i nast.);

¹⁾ Droga sądowa na podstawie § 110 niemieckiej ustawy o opłatach stemplowych z 3. lipca 1913 r. względnie 26. lipca 1918 r. jest wykluczona. Por. Orzeczenie S. N. w sprawie C V 58/21.

4. roszczenia o odszkodowanie osób uwolnionych w postępowaniu wznowionem na zasadzie ustawy z dnia 20. maja 1898 r. oraz roszczenia o odszkodowanie za niesłusznie przecierpiany areszt śledczy na podstawie ustawy z 14. lipca 1904 r.

We wszystkich tych sprawach Sądy Okręgowe są właściwe jako instancja pierwsza.

Oprócz tego Sąd Okręgowy jest jeszcze instancją apelacyjną i zaskazeniową (§ 71 U U S) dla wszystkich spraw cywilnych, rozstrzyganych przez Sądy Powiatowe i Sądy Pokoju oraz dla spraw upadłościowych (ustawa konkursowa §§ 72, 73).

Tam gdzie w myśl § 100 U U S utworzono izby dla spraw handlowych, izby te w sprawach handlowych rozstrzygają w miejsce wydziałów. (§ 100a U U S w brzm. art 1 l. 12 rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r.

Sprawami handlowymi, dla których dana jest właściwość izb dla spraw handlowych są spory cywilne, w których w drodze skargi dochodzi się roszczenia.

1. przeciwko kupcowi w myśl prawa handlowego z stosunków, które dla obu stron są stosunkami handlowymi;
2. z weksłu w myśl ustawy o wekslach, lub dokumentu, wskazanego w art. 363 prawa handlowego;
3. ze stosunku prawnego z pośród niżej wymienionych:
 - a) ze stosunku prawnego między członkami spółki handlowej, albo między spółką i jej członkami, lub też między cichym spółnikiem i posiadaczem interesu handlowego, zarówno w czasie trwania, jak i po rozwiązaniu stosunku spółki, oraz ze stosunku prawnego między zarządzającymi lub likwidatorami interesu handlowego a spółką lub jej członkami;
 - b) ze stosunku prawnego, dotyczącego prawa korzystania z firmy handlowej;
 - c) ze stosunków prawnych, odnoszących się do ochrony znaków towarowych, wzorów lub modeli;
 - d) ze stosunku prawnego powstającego między dotychczasowym posiadaczem a nabywcą istniejącego interesu handlowego wskutek nabycia między żyjącymi;
 - e) ze stosunku prawnego między osobą trzecią a tym, który jest odpowiedzialnym wskutek nieudowodnienia prokury lub pełnomocnictwa handlowego;
 - f) ze stosunków prawnych prawa morskiego lub prawa o żegludze wewnętrznej;
4. na podstawie prawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z dnia 27. maja 1896 r;
5. na podstawie art. 45 do 48 ustawy giełdowej („Dziennik Ustaw Rzeszy“ 1908 r. str. 215).

Rozprawa przed izbą dla spraw handlowych odbywa się tylko, jeżeli powód w skardze postawi odpowiedni wniosek. (§ 102 U U S). Właściwość izb dla spraw handlowych nie jest więc dana bezwzględnie i jeżeli powód w skardze nie postawi odpowiedniego wniosku, to sprawa przychodzi do rozprawy przed wydział cywilny, o ile pozwany ze swej strony nie wniesie

o przekazanie sprawy izbie dla spraw handlowych. Gdyby skargę wytoczono przed izbą dla spraw handlowych w sprawie, nie podlegającej jej rozpoznaniu, natenczas na żądanie pozwanego winno nastąpić przekazanie sporu przed wydział cywilny. Przekazanie sprawy wydziałowi może też nastąpić z urzędu (§ 103 U U S w brzm. art. 1 l. 13 rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1922 r. „Dzien. Urz.” poz. 304 oraz art. 2 l. 48 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 390). Tak samo może nastąpić przekazanie sprawy izbie dla spraw handlowych, jeżeli skargę w sprawach, podlegających tejże izbie, wytoczono przed wydziałem (§ 104 U U S. Wydział nie ma jednakowoż prawa przekazywania sprawy z urzędu. (§ 104 U U S w brzm. art. 1 l. 14. rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.” poz. 304 oraz art. 2 l. 49 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust. poz. 390). Przeciwno rozstrzygnięciu w sprawie przekazania sporu nie ma środka prawnego (§ 107 U U S w brzm. art. 1 l. 18 rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” poz. 304 oraz art. 2 l. 53 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 390). Izby dla spraw handlowych mogą na podstawie własnej znajomości rzeczy i wiadomości orzekać o sprawach, dla oceny których wystarczy opinia kupiecka, jak również wydawać opinie, o istnieniu zwyczajów handlowych. (§ 118 U U S).

Izby dla spraw handlowych są w zakresie swej właściwości także instancją apelacyjną, do której wyżej przytoczone przepisy mają odpowiednie zastosowanie (§ 105a U U S) w brzm. art. 1 l. 16 rozp. min. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.” poz. 304 oraz art. 2 l. 51 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 390).

Zgłoszenie żądania przekazania sporu z wydziału lub izby cywilnej do izby dla spraw handlowych lub naodwrot do izby cywilnej jest tylko przed przystąpieniem wnioskodawcy do rozprawy w rzeczy samej. Wniosek ten należy przedewszystkiem rozpoznać i wydać decyzję (§ 106 U U S w brzm. art. 1 l. 17 rozp. m. b. dz. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dz. Urz.” poz. 304 oraz art. 2 l. 52 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dz. Ust.” poz. 390).

c) Sądy Apelacyjne są w sprawach cywilnych właściwe do rozpoznawania i rozstrzygania środków prawnych 1) apelacji (odwołań) od wyroków końcowych Sądów Okręgowych oraz 2) zażaleń przeciwko rozstrzygnięciom tychże sądów (§ 123 U U S; dla Śląska w brzm. art. 2 l. 56 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dz. Ust.” poz. 390)

d) Sąd Najwyższy jest w sprawach cywilnych właściwym do rozpoznawania i rozstrzygania środka prawnego rewizji przeciwko wyrokom końcowym Sądów Apelacyjnych oraz zażalenia przewidzianego w § 127 ust. 2 p. c. i § 554 a ust. 3 p. c. (§ 135 U U S łącznie z § 127 p. c. i § 554 a p. c. w brzm. rozp. m. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urz.” poz. 208; dla Śląska § 135 U U S w brzm. art. 2 l. 58 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 390).

Poza tymi dwoma wypadkami zażalenia, w których wyłącznie rozstrzyga Sąd Najwyższy, jest najwyższą instancją zażaleniową wyłącznie Sąd Apelacyjny. Oprócz tego Sąd Najwyższy jest instancją kasacyjną w tych wypadkach, w których specjalne ustawy przewidują środek prawny

kasacji¹⁾ n. p. art. 12 ustawy z 6. lipca 1920 r. o organizacji urzędów ziemskich („Dzien. Ust.“ poz. 461 łącznie z § 52 rozp. wykonawczego do tejże ustawy z 12. października 1921 r. („Dzien. Ust.“ poz. 616).

2. Wartość przedmiotu sporu.

Właściwość sądu jest w wielu wypadkach, które przytoczono wyżej, zależna od wartości przedmiotu sporu. Dla tego ważną jest rzeczą określić, w jaki sposób oblicza się tę wartość. Odnośne przepisy zawarte są w procedurze cywilnej.

- a) W zasadzie wartość przedmiotu sporu określa sąd według własnego uznania. Sąd może jednak sprawdzić ofiarowany w tym względzie przez strony dowód a nawet z urzędu zarządzić postępowanie dowodowe z naoczni lub przez biegłych (§ 3 p. c.).
 - b) Jeżeli przedmiotem sporu jest posiadanie pewnej rzeczy, to wartość jego oblicza się według wartości tejże rzeczy. Jeżeli zaś idzie o zabezpieczenie rzeczy lub jej zastaw, natenczas wartość przedmiotu sporu stanowi wysokość żądania. Gdyby jednakowoż przedmiot zastawu miał mniejszą wartość, to ta jest miarodajną (§ 6 p. c.).
 - c) Wartość służebności gruntowej określa się przez jej wartość dla majątku korzystającego a jeżeli kwota, o którą zmniejsza się z powodu służebności wartość gruntu służebnego jest wyższą, natenczas określa się wartość służebności przez tę wyższą kwotę (§ 7 p. c.).
 - d) Jeżeli spór toczy się o istnienie lub o czas trwania stosunku dzierżawy lub najmu, wartość przedmiotu sporu określa się przez kwotę, wynikającą ze zliczenia czynszu za cały sporny okres; gdyby jednakowoż dwudziestopięciokrotny czynsz jednoroczny był niższy, natenczas decyduje kwota niższa. (§ 8 p. c.)
- Przytem należy podkreślić, że obliczenie to odnosi się tylko do określenia wartości przedmiotu sporu ze względu na właściwość sądową. Dla obliczenia kosztów decyduje kwota jednorocznego czynszu. (§ 9a U U S.) Zato przy obliczaniu sumy rewizyjnej należy § 8 p. c. stosować odpowiednio (§ 546 p. c.).
- e) Wartość prawa do periodycznych dochodów lub świadczeń oblicza się według wartości jednorocznego wpływu i to:
 - aa) przez sumę $12\frac{1}{2}$ krotną, jeżeli przyszłe ustanie prawa do wpływów jest pewne lub termin ustania jest niewiadomy n. p.: skarga o płacenie alimentów aż do ekonomicznej samodzielności dziecka lub skarga o rentę z powodu nieszczęśliwego wypadku;
 - bb) przez sumę 25 krotną, przy nieograniczonym trwaniu prawa do wpływów jak np. jeżeli chodzi o dług rentowy lub rentę z powodu zabudowania w myśl § 912 K. c. oraz przy określonym trwaniu tegoż prawa. Przy określonym trwaniu miarodajną jest ogólna suma przyszłych wpływów, jeżeli kwota ta jest mniejsza. (§ 9 p. c.)

¹⁾ Mówię tu o kasacji w odniesieniu do ustawodawstwa, obowiązującego na ziemiach b. dzielnicy pruskiej. Nie omawiam zaś środka prawnego kasacji na podstawie procedury rosyjskiej i austriackiej.

We wszystkich przytoczonych wyżej wypadkach jest dla oceny wartości przedmiotu sporu rozstrzygającym czas wytoczenia skargi. Przytem nie bierze się w rachubę plodów, użytków, procentów, szkód ani też kosztów, jeżeli stanowią żądanie dodatkowe. Przy roszczeniach z weksli w myśl ustawy wekslowej procenty, koszty i prowizje, żądane ponad sumę wekslową stanowią dodatkowe żądanie (§ 4 p. c.). Co pozatem jest żądaniem dodatkowym ustawa nie wyjaśnia; nie decyduje też o tem wola stron. Czy więc pewne żądanie jest dodatkowym, należy w każdym poszczególnym wypadku wywnioskować z prawa materialnego.

Inne dodatkowe żądania, nie wyliczone w § 4 p. c., n. p. kwoty amortyzacyjne lub roszczenia dodatkowe na podstawie §§ 97, 946 Kod. cyw., należy przy obliczaniu wartości brać w rachubę i doliczać do żądania głównego.

Kilka roszczeń, zgłoszonych w jednej skardze, w zasadzie zlicza się. Zliczenie przedmiotu skargi i skargi wzajemnej nie ma miejsca. (§ 5 p. c.)

Jeżeli niewłaściwość sądu została prawomocnie wyrzeczona na podstawie przepisów o właściwości sądów ze względu na przedmiot, natenczas rozstrzygnięcie to jest obowiązujące dla tego sądu, w którym sprawa następnie toczyć się będzie. (§ 11 p. c.)

Z powodu, że uzasadnioną była właściwość Sądu Powiatowego, nie można zaskarżyć wyroku Sądu Okręgowego (§ 10 p. c.), gdyż ustawodawca wychodzi z założenia, że wyroki sądów wyższych dają więcej gwarancji dobrego rozstrzygnięcia sprawy aniżeli wyroki sądów niższych.

II. Właściwość miejscowa.

1. Przynależność sądowa. Sąd powszechny.

Sąd, przy którym posiada się ogólną przynależność (sąd powszechny), jest właściwy dla wszystkich sporów, dla których nie jest uzasadniona wyłączna właściwość innego sądu. (§ 12 p. c.). Miareczajna jest przytem ogólna przynależność sądowa (sąd powszechny) powołanego a nie powoda. Czasami jest sąd powszechny zarazem wyłącznym właściwym n. p. w wypadkach §§ 510 c, 606, 648, 797, 823 p. c. łącznie z § 802 p. c.

Ogólną przynależność sądową (sąd powszechny) oznacza się według miejsca zamieszkania. (§ 13 p. c.) Co jest miejscem zamieszkania, o tem mówi § 7 kod. cyw.: Jest nim miejsce stałego pobytu. Kto ma kilka miejsc zamieszkania (§ 7 ust. 2 kod. cyw.), ten posiada kilka sądów powszechnych. Kto ma stałe miejsce zamieszkania wyłącznie za granicą, ten w kraju nie posiada wogóle ogólnej przynależności sądowej. Żona dzieli miejsce zamieszkania męża, ma zatem ten sam sąd powszechny, co i mąż. Odrębny sąd powszechny żona posiada tylko w tych wyjątkowych wypadkach, w których w myśl przepisów prawa materialnego może posiadać odrębne miejsce zamieszkania. (§ 10 i § 1586 kod. cyw.) Dziecko o legalne lub legitymowane dzieli również miejsce zamieszkania i sąd powszechny z ojcem. Dziecko nielegalne posiada w zasadzie ten sam sąd powszechny, co jego matka. Dziecko adoptowane ma sąd powszechny adoptującego (§ 11 kod. cyw. por. jednak ustęp 2 tegoż przepisu). Wojskowy ma miejsce zamieszkania w miejscowości, w której znajduje się garnizon (§ 9 kod. cyw.), nawet gdyby w myśl § 7 kod. cyw. posiadał miejsce zamieszkania w innej miejscowości lub też

gdyby stale służbowo używany był poza miejscowością garnizonową. Przepis ten odnosi się tylko do wojskowych zawodowych, którzy mogą posiadać samodzielne miejsce zamieszkania (§ 8 kod. cyw.); a zatem nie dotyczy on niepełnoletnich ani takich, których tylko czasowo powołano pod broń (§ 9 kod. cyw.). W miejscu garnizonu wojskowy zawodowy posiada swój sąd powszechny. Jeżeli miejsce garnizonu, według którego oznacza się miejsce zamieszkania wojskowego jest podzielone na kilka okręgów sądowych, natenczas zarząd wymiaru sprawiedliwości (Ministerstwo Sprawiedliwości) oznaczy w drodze ogólnego zarządzenia okręg, który ma uchodzić za miejsce zamieszkania wojskowego (§ 14 p. c.).

Obywatele polscy, korzystający z prawa eksterytorjalności jako też osoby, przebywające zagranicą w służbie państwowej zachowują odnośnie do sądu powszechnego to miejsce zamieszkania, które posiadali w kraju. W braku takiego zamieszkania uważa się za miejsce zamieszkania stolicę państwa ojczystego; jeżeli stolica jest podzielona na kilka okręgów sądowych, natenczas zarząd wymiaru sprawiedliwości (Ministerstwo Sprawiedliwości) oznacza w drodze ogólnego zarządzenia ten okręg, który ma uchodzić za miejsce zamieszkania. (§ 15 p. c.) Przepisy te nie mają zastosowania do konsulów z wyboru (ust. 2 § 15 p. c.).

Sąd powszechny osób, nie posiadających miejsca zamieszkania, określa się przez miejsce pobytu w Polsce, a jeżeli nie jest ono wiadome, przez ostatnie miejsce zamieszkania. (§ 16 p. c.)

Sąd powszechny gmin, korporacji, jak również takich towarzystw, spółek lub innych związków oraz fundacji, zakładów i mas majątkowych, które jako takie mogą być pozwane, oznacza się według miejsca ich siedziby. W braku innych wskazań uchodzi za siedzibę to miejsce, w którym prowadzi się administrację. Gwarectwa mają sąd powszechny przy sądzie, w którego okręgu znajduje się kopalnia. Władze, które można jako takie pozywać, mają sąd powszechny przy sądzie siedziby odnośnego urzędu. Niezależnie od powyższych przepisów można też przez statut lub w inny sposób ustanowić przynależność sądową. (§ 17 p. c.)

Sąd powszechny skarbu państwa oznacza się podług siedziby tej władzy, która jest powołana do zastępstwa skarbu w odnośnym sporze prawnym (§ 18 p. c.).

Jeżeli jednak miejscowość, w której odnośna władza ma swą siedzibę podzielona jest na kilka okręgów sądowych, natenczas zaś zarząd wymiaru sprawiedliwości (Ministerstwo Sprawiedliwości) oznacza w drodze ogólnego zarządzenia okręg, który w myśl §§ 17 i 18 p. c. należy uważać jako siedzibę władzy (§ 19 p. c.).

Przepis § 18 p. c. ma znaczenie tylko jeszcze na Górnym Śląsku, gdzie dotychczas nie wprowadzono jeszcze ustaw dotyczących Generalnej Prokuraturji. Pozatem stracił on prawie zupełnie na znaczeniu praktycznem wskutek utworzenia w Polsce Prokuraturji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Warszawie. Prokuraturja Generalna została powołana do życia ustawą z dn. 31. lipca 1919 r. („Dz. Pr.“ poz. 390) w celu obrony prawnej i zastępstwa prawnego prywatno-prawnych i publicznych interesów Państwa i podmiotów prawnych, pod względem opieki prawnej na równi ze Skarbem Państwa stojących, oraz dla

udzielania opinii i porady prawnej na żądanie władz państwowych (art. 1). Do zakresu działania Prokuratorji Generalnej należy mianowicie zastępstwo interesów majątkowych Skarbu Państwa i wogóle zastępstwo sądowe w sprawach, dotyczących interesów majątkowych Państwa (art. 2). Przytem urzędnicy konceptowi (art. 13) Prokuratorji, występując przed sądami w imieniu Prokuratorji Generalnej, korzystają z prawa adwokatów (art. 12 ust. 5).¹⁾ Zastępstwo Skarbu jest więc obecnie scentralizowane w Prokuratorji Generalnej. Ustrój i czynności jej uregulowała uchwała Rady Ministrów z dnia 28. sierpnia 1919 r. („Dzien. Ust.“ poz. 433). W miarę potrzeby tworzy się dla ściśle określonych okręgów terytorjalnych oddziały Prokuratorji Generalnej, stanowiące integralną część Prokuratorji Generalnej i podlegające nadzorowi jej Prezesa. Pozatem oddziały te spełniają w swoim okręgu zadania i czynności Prokuratorji Generalnej — z wyjątkiem opinjowania ustaw na życzenie Rady Ministrów lub poszczególnych ministerstw — zupełnie samodzielnie. Mają one w zasadzie te same prawa i obowiązki, jakie posiada Prokuratorja Generalna wogóle (art. 9 ustawy z 31. lipca 1919 r.). Pozatem ustrój i czynności oddziałów reguluje uchwała Rady Min. z 17. czerwca 1920 r. („Dz. Urz.“ poz. 502).

Na obszarze dzielnicy pruskiej Prokuratorja Generalna Rzeczypospolitej Polskiej rozpoczęła swą czynność z dniem 1. października 1920 r. Z dniem tym powstał oddział Prokuratorji Generalnej w Poznaniu, do którego właściwości należy całe terytorjum b. dzielnicy pruskiej (art. 1 uchwały Rady Ministrów z 17. czerwca 1920 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 303). Sprawy sądowe, w których skargę lub pierwsze podanie złożone zostały w sądzie przed dniem 1. października 1920 r., prowadzone będą aż do zupełnego ukończenia we wszystkich instancjach według dotychczasowych przepisów o zastępstwie sądowem państwa (art. 2 uchw. Rady Min. „Dzien. Ust.“ poz. 503). Na ten czas przejściowy § 18 p. c. ma zatem jeszcze praktyczne znaczenie również i w województwie poznańskiem i pomorskiem.

2. Właściwość szczegółowa.

Oprócz sądu powszechnego dana jest dla pewnego rodzaju roszczeń właściwość szczegółowa (fora specialia).

Podczas gdy sąd powszechny jest dany dla wszystkich skarg, to na podstawie właściwości szczegółowej można wytaczać tylko skargi pewnego określonego rodzaju.

Jeżeli w poszczególnym wypadku dany jest nie tylko sąd powszechny, lecz oprócz tego dana jest również i właściwość szczegółowa, gdy jest więc kilka sądów właściwych, natenczas powód ma wolny wybór, przed jakim z tych sądów chce wytoczyć skargę. (§ 35 p. c.).

Procedura cywilna odróżnia następujące rodzaje właściwości szczególnej:

1. Właściwość miejsca pobytu dla wszystkich sporów o roszczenia majątkowe. Właściwość ta jest dana szczególnie przy roszczeniach przeciwko służbie, robotnikom zwykłym i fabrycznym, czeladnikom, studentom, uczniom szkolnym jak i uczniom w handlu, rzemiośle i prze-

¹⁾ Nie odnosi się to do obliczania kosztów. Innego zdania jest Sąd Apelacyjny w Poznaniu. Por. sprawę 8 W 2/22.

myśle, wogóle przeciwko wszystkim tym osobom, które przebywają w pewnej miejscowości w warunkach, wskazujących na dłuższy pobyt. Przepis ten odnosi się również i do osób, przebywających w więzieniu lub na kuracji lub też celem przejściowego urzędowania n. p. aplikanci (§ 20 ust. 1 p. c.).

U osób wojskowych, odbywających służbę wojskową lub takich wojskowych, którzy samodzielnie nie mogą ustalić miejsca zamieszkania, uważa się za sąd miejsca pobytu sąd w miejscu garnizonu. (§ 20 ust. 2 łącznie z § 14 p. c.).

2. Właściwość z a k l a d u (§ 21 p. c.).

Jeżeli dla prowadzenia fabryki, handlu lub innego przemysłu posiada kto zakład, skąd bezpośrednio zawiera się interesy, natenczas można wytaczać wszelkie skargi, odnoszące się do tegoż przedsiębiorstwa, przed sądem tej miejscowości, w której znajduje się zakład.

Właściwość ta odnosi się również i do skarg przeciwko osobom, prowadzącym gospodarstwo rolne w majątku, posiadającym budowlę mieszkalną i gospodarczą, o ile skargi dotyczą stosunków prawnych odnoszących się do tegoż gospodarstwa.

3. Właściwość dla sporów z s t o s u n k u z w i ą z k o w e g o (§ 22 p. c.).

Sąd, który dla gmin, korporacji, stowarzyszeń, spółek lub innych związków jest sądem powszechnym, jest właściwym również i dla skarg, wyłączonych przez wyżej przytoczone związki przeciwko swym członkom jako takim oraz dla skarg członków jako takich względem siebie.

4. Właściwość dla sporów przeciw osobom, p r z e b y w a j ą c y m z a - g r a n i c ą, czyli właściwość m a j ą t k u jest dla roszczeń majątkowych dana przy tym sądzie, w którego okręgu znajduje się majątek dłużnika lub przedmiot sporu prawnego (§ 23 p. c.). Właściwość ta jest dana również i dla o s ó b p r a w n y c h.

5. Właściwość dla sporów s p a d k o w y c h. Skargi tego rodzaju można wytoczyć przed sądem, który dla spadkodawcy był w chwili śmierci jego sądem powszechnym. (§§ 27, 28 p. c.).

6. Właściwość m i e j s c a d o p e ł n i e n i a. Dla skarg o ustalenie istnienia lub nieistnienia umowy, o jej wykonanie lub zerwanie oraz o odszkodowanie z powodu niedopełnienia lub nienależytego dopełnienia właściwym jest sąd miejsca, w którym sporne zobowiązanie winno być dopełnione (§ 29 p. c.). Gdzie jest miejsce dopełnienia, wynika z przepisów prawa materialnego (§§ 269, 270 k. c.). Co jest „spornem zobowiązaniem“, należy rozstrzygać na podstawie stanu rzeczy poszczególnego wypadku.

Dla spraw w e k s ł o w y c h zawiera § 603 p. c. specjalne przepisy, a mianowicie sprawy te można wytoczyć tak przed sądem miejsca płatności jak również przed sądem powszechnym pozwanego (por. też ust. 2 § 603 p. c.).

7. Właściwość dla spraw t a r g o w y c h (§ 30 p. c.). Właściwym jest sąd miejsca targu, jeżeli wytoczono skargę w czasie pobytu pozwanego lub jego zastępcy, upoważnionego do prowadzenia procesu, w miejscu lub okręgu tegoż sądu. Mowa tu o targach wielkiego kupiectwa n. p. wielenny doroczny targ w Poznaniu, nie zaś o zwykłych targach lub jarmarkach.

8. Właściwość dla sporów z zarządu majątku (§ 31 p. c.) Właściwym jest sąd tej miejscowości, gdzie prowadzono administrację.
9. Właściwość dla skarg z czynów niedozwolonych (§ 32 p. c.) Właściwym jest sąd, w którego okręgu spełniono czyn.
10. Właściwość dla skargi wzajemnej (§ 33 p. c.).

Przed sądem skargi głównej można wytoczyć skargę wzajemną, jeżeli roszczenie wzajemne jest w związku z roszczeniem skargi głównej lub z środkami obrony przeciwko temuż roszczeniu.

Powyższy przepis nie ustanawia specjalnej właściwości w ścisłym tego słowa znaczeniu lecz raczej warunki, na jakich wolno wytoczyć skargę wzajemną.

11. Właściwość rzeczowego związku (§ 34 p. c.). Dla skarg pełnomocników procesowych, asystujących, upoważnionych do przyjmowania decyzji oraz komorników sądowych o należności i wydatki gotówkowe właściwym jest sąd głównego procesu.
12. Właściwość położenia nieruchomości (§§ 24, 25, 26 p. c.).

Dla skarg o prawo własności, rzeczowe obciążenie lub zwolnienie z niego, o rozgraniczenie (§§ 919, 920 k. c.), podział (§§ 749, 1003 k. c.) lub posiadanie (§§ 854 i nast. k. c.), jeżeli skargi te dotyczą nieruchomości, jest ten sąd, w którego okręgu znajduje się nieruchomość, wyłączając właściwym.

Wyłączność właściwości polega na tem, że właściwość tego rodzaju nie może być usunięta przez umowę stron (§ 40 ust. 2 p. c.). Odnosi się ona również i do skarg wzajemnych (§ 33 ust. 2 p. c.) i skarg incydentalnych w myśl § 280 p. c.

W sądzie właściwym dla skargi rzeczowej można łącznie ze skargą z hipoteki, długu gruntowego lub rentowego wytoczyć również i skargę z długu obligatoryjnego. Ze skargą o przepisanie lub wymazanie hipoteki, długu gruntowego lub rentowego można połączyć skargę o zwolnienie od osobistego zobowiązania a ze skargą o uznanie ciężaru realnego (Reallast) wolno wytoczyć skargę o zaległe świadczenia. Łączenie tego rodzaju jest jednakowoż dozwolone tylko wtenczas, jeżeli połączone skargi są skierowane przeciwko temu samemu pozwanemu (§ 25 p. c.).

Przed sądem właściwym dla spraw rzeczowych mogą być wytaczane także skargi osobiste, skierowane przeciwko właścicielowi lub posiadaczowi nieruchomości jako takiemu, jakoteż skargi z powodu uszkodzenia gruntu lub odnoszące się do odszkodowania za wywłaszczenie gruntu (§ 26 p. c.).

Jednakże dla skarg o odszkodowanie z powodu wywłaszczenia ustanawia pruska ustawa o wywłaszczeniu z 11. czerwca 1874 w § 33 ust. 3 wyłączną właściwość tego sądu, w którego okręgu jest położona wywłaszczona nieruchomość. Przepis ten wydano na podstawie § 15 l. 2. ustawy wprowadzającej do procedury cywilnej.

Właściwość sądowa, wynikająca z §§ 25, 26 p. c. nie jest wyłączna pomimo ścisłego związku z właściwością z § 24 p.

Oprócz wyżej wymienionych wypadków właściwości sądowej ustanawiają liczne specjalne ustawy odrębne specjalne właściwości, tak wyłączne

jak i nie wyłączne. Procedura sama daje jeszcze liczne inne przepisy o właściwości sądowej; mianowicie przy przymusowym wykonaniu, gdzie wszelka właściwość sądowa jest wyłączna (§ 802 p. c.).

3. Wyznaczenie właściwego sądu przez sąd przełożony.

W niektórych wypadkach wyznacza sąd, bezpośrednio wyższy w porządku instancji, ten sąd, który dla poszczególnej sprawy ma być właściwym. Wypadki te wylicza § 36 p. c. Sądem bezpośrednio wyższym w porządku instancji może być też Sąd Najwyższy.

Wskazanie właściwego sądu może nastąpić z urzędu lub na wniosek jednej z stron. Wniosek tego rodzaju może być oświadczony do protokołu sekretarza sądowego, nie podlega zatem przymusowi adwokackiemu, gdyż wniosek taki zawiera żądanie decyzji w dziedzinie administracji sądowej.

Rozstrzygnięcie podania może nastąpić bez uprzedniej rozprawy ustnej. Decyzja ustalająca sąd właściwy nie ulega zaskarżeniu (§ 37 p. c.).

4. Właściwość na podstawie umowy stron.

Strony mogą w zasadzie we wszystkich wypadkach zawrzeć umowę, mocą której uznają pewien sąd za właściwy. Umowa taka może być wyraźna lub milcząca i czyni niewłaściwy sąd pierwszej instancji właściwym. (§ 38 p. c.). Przytem uważa się za milczące porozumienie, jeżeli pozwany bez powołania się na niewłaściwość sądu przystąpi do rozprawy ustnej w sprawie głównej (§ 39 p. c.).

Umowa co do właściwości sądu jest tylko ważna, jeżeli odnosi się do określonego stosunku prawnego i wynikających z niego sporów. Umowa co do całej kategorii skarg n. p. wszystkich skarg z stosunków handlowych stron byłaby bezskuteczna.

Oprócz tego porozumienie co do właściwości sądu jest tylko wtedy ważne, jeżeli spór dotyczy roszczenia majątkowo-prawnego i jeżeli nie jest daną właściwość wyłączna (§ 40 p. c.).

E. Organy sądowe.

Każdy sąd musi się koniecznie składać z dwóch kategorii osób:

1. z sędziego i
2. sekretarza sądowego.

Sędzia sprawę rozpoznaje i wydaje wyrok.

Sekretarz sądowy prowadzi protokół i załatwia całą biurowość sądową, przyczem jest zarazem pośrednikiem między publicznością a sądem. W niektórych mniej ważnych sprawach jak np. przy ustanawianiu kosztów, sekretarz sądowy rozstrzyga samodzielnie.

Inne osoby, zatrudnione w sądownictwie jak urzędnicy kasowi, kanceliści, woźni i t. d. nie należą do personelu koniecznego, bez którego nie ma sądu, lecz są jedynie personelem technicznym do pomocy sędziego i sekretarza sądowego.

Również i aplikanci sądowi nie należą do personelu koniecznego. Najważniejszym ich zadaniem jest praktyczne wyszkolenie się we wszystkich sprawach odnoszących się do sądownictwa i orzecznictwa. Tylko o ile sprawują

czynności sędziego lub sekretarza sądowego są koniecznymi organami sądowymi.

1. Usunięcie i wyłączenie sędziów.

I. W zasadzie poszczególni sędziowie winni załatwiać wszelkie sprawy, przekazane im według dorocznego podziału pracy. Od tej zasady ustawa dopuszcza w interesie bezstronności w orzecznictwie pewne wyjątki. W niektórych bowiem wypadkach sędziowie są od sprawowania urzędu sędziowskiego

- a) albo usunięci z mocy samego prawa (*iudex inhabilis*) albo też
- b) wyłączeni z powodu obawy stronności (*iudex suspectus*).

Usunięcie sędziego z mocy samego prawa następuje:

1. w sprawach, w których jest stroną lub jest współprawnionym, współzobowiązany lub odpowiedzialnym z regresu w stosunku do jednej ze stron procesowych;
2. w sprawach swej żony, nawet gdy małżeństwo już nie istnieje;
3. w sprawach osób, z którymi jest w linii prostej spokrewniony, powinowacony lub przez przysposobienie (§ 1741 K. c.) związany, w linii bocznej w pokrewieństwie do trzeciego stopnia lub w powinowactwie drugiego stopnia, nawet gdyby małżeństwo, przez które spowinowacenie nastąpiło, już nie istniało;
4. w sprawach, w których jest lub był ustanowionym jako pełnomocnik procesowy lub asystujący stronie w procesie, lub też jest lub był uprawnionym do występowania jako prawny zastępca strony;
5. w sprawach, w których był badany jako świadek lub biegły;
6. w sprawach, w których w poprzedniej instancji lub w postępowaniu rozjemczem brał udział w wydaniu zaskarżonego rozstrzygnięcia, o ile nie odnosi się to do czynności, dokonywanych w charakterze sędziego delegowanego lub wybranego.

Wypadki, w których sędzia jest już z mocy samego prawa usunięty od pełnienia urzędu sędziowskiego, muszą być uwzględnione z urzędu bez względu na wolę stron. Temu nie stoi na przeszkodzie, że i strona może takiego usuniętego sędziego wyłączyć z powodu obawy stronności (§ 42 ust. 1) i taki wniosek musi być zawsze uwzględniony, gdyż odnośnie do sędziego, który z mocy ustawy jest usunięty, zachodzi zawsze obawa stronności.

II. 1. Wyłączenie sędziego wskutek obawy stronności jest dozwolone, jeżeli dana jest przyczyna, usprawiedliwiająca brak zaufania do bezstronności sędziego (ust. 2 § 42 p. c.). Kiedy to zachodzi, zależy od poszczególnego wypadku. Ustawa nie wylicza wypadków specjalnych.

2. Wyłączenie następuje w zasadzie tylko na wniosek strony. Wniosek ten mogą postawić obydwie strony (§ 42 ust. 3 p. c.). Podanie wnosi się do tego sądu, do którego sędzianależy. Wniosek ten nie podlega przyjmowaniu adwokackiemu. Przyczyna wyłączenia musi być uwiarogodniona, przyczem jednakowoż strona nie może być dopuszczona do składania zapewnienia w miejsce przysięgi w myśl § 294 p. c. Zato może odwołać się na świadectwo wyłączonego sędziego (§ 44 p. c.). Wyłączony sędzia winien zdać urzędowe oświadczenie co do powodów wyłączenia (ustęp 3 § 44 p. c.).

Postawienie wniosku o wyłączenie jest dozwolone tylko przed przystąpieniem do rozprawy lub przedstawieniem żądania (§ 43 p. c.). Późniejsze wyłączenie jest możliwe tylko wtenczas, jeżeli strona uwiarogodni, że albo przyczyna wyłączenia powstała dopiero później albo też później strona wiadomą się stała (§ 44 ust. 4 p. c.).

3. O żądaniu wyłączenia rozstrzyga sąd, do którego wyłączaony sędzia należy. Jeżeli zaś sąd ten wskutek wyłączenia nie może wydać decyzji, bo jest zdekompletowany, natenczas rozstrzyga sąd wyższy w porządku instancji. O wyłączeniu sędziego powiatowego rozstrzyga Sąd Okręgowy. Jeżeli sędzia powiatowy uzna słuszność wyłączenia, rozstrzygnięcie przez Sąd Okręgowy staje się zbyteczne (§ 45 p. c.).

Rozstrzygnięcie może nastąpić bez uprzedniej rozprawy ustnej.

Przeciwko decyzji uznającej zasadność wyłączenia nie ma środka prawnego. W razie decyzji, oddalającej wniosek o wyłączenie, dany jest środek prawny natychmiastowego zażalenia (§ 45 p. c.).

Aż do wydania decyzji na wniosek o wyłączenie wyłączeniemu sędziemu wolno podejmować tylko takie czynności pilne, które nie mogą być odroczone (§ 47 p. c.).

4. W zasadzie wyłączenie następuje na wniosek stron. Lecz i sędzia sam może wskazać stosunek, mogący usprawiedliwić jego wyłączenie. Mogą też z innych powodów powstać wątpliwości, czy sędzia nie jest usuniętym już z mocy samego prawa.

W takich wypadkach rozstrzyga ten sąd, który byłby w myśl § 45 p. c. właściwym, gdyby strony postawiły wniosek o wyłączenie sędziego. Rozstrzygnięcie następuje bez uprzedniego wysłuchania stron (§ 48 p. c.).

2. Usunięcie i wyłączenie innych organów sądowych

I. Usuniętym z mocy samego prawa lub wyłączonym na wniosek stron może być również i sekretarz sądowy. Przepisy o usunięciu i wyłączeniu sędziego należy odpowiednio stosować również i do sekretarza sądowego.

W sprawie tej rozstrzyga sąd, przy którym sekretarz sądowy urzęduje (§ 49 p. c.).

II. Także i inne jeszcze osoby mogą być usunięte lub wyłączone a mianowicie:

- a) Komornik sądowy może być tylko usunięty i to w myśl § 156 U U S;
- b) Sędzia polubowny może być wyłączony w myśl § 1032 p. c.;
- c) wyłączenie biegłego następuje w myśl § 406 p. c., a ten sam przepis ma zastosowanie również i do
- d) tłumacza w myśl § 193 U U S.

Przy urzędnikach prokuratury ustawa nie przewiduje odpowiedniego postępowania, gdyż ze względu na biurokratyczny ustroj prokuratury można każdej chwili w drodze zarządzenia służbowego spowodować zastępstwo właściwego prokuratora przez prokuratora innego (§§ 146, 147 U U S).

F. Język urzędowy w sądownictwie.

I. 1. Językiem urzędowym w sądownictwie jest w zasadzie język polski. Mniejszości narodowe mają jednak zagwarantowane daleko idące prawa. Na zasadzie Międzynarodowego Traktatu, zawartego między Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską z dnia 28 czerwca 1919 r. „Dzien. Ustaw“ z roku 1920 poz. 728 Polska zobowiązała się w myśl art. 7 ust. 4 wspomnianego traktatu bez względu na ustanowienie języka urzędowego poczynić obywatelom polskim języka innego niż polski odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie jak na piśmie. Odnośnej ustawy językowej dla wszystkich ziem Rzeczypospolitej Polskiej dotąd jeszcze nie wydano. Jednakowoż konstytucja polska z 17. marca 1921 r. ustanawia w art. 109 zasadę, że każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych, co osobne ustawy bliżej dopiero określa.

2. W województwie poznańskim i pomorskiem sprawa języka urzędowego jest uregulowana przez rozporządzenie ministra b. dzielnicy pruskiej z 15 grudnia 1919 r. „Tygodnik Urzęd.“ No. 70 rozp. No. 183.

Rozporządzenie to, wydane jeszcze przed ratyfikacją t. zw. Traktatu o mniejszościach narodowych ustanawia dla języka niemieckiego w b. dzielnicy pruskiej bardzo daleko idące przywileje.

a) Rozporządzenie z 15. grudnia 1919 r. ustanawia wprawdzie zasadę, że językiem urzędowym w sądownictwie jest język polski (art. 1), lecz każdemu, którego językiem ojczystym jest język niemiecki — a oświadczenie się za językiem niemieckim jest dla sądu i urzędników sądowych obowiązujące — wolno zwracać się w tym języku do sądu i urzędników sądowych tak ustnie jak i na piśmie (art. 3). Tylko przy niemieckich podaniach o wpisy oraz do zezwoleń na wpisy do ksiąg gruntowych lub rejestrów sądowych musi być dołączony przekład polski, sporządzony przez przysięgłego tłumacza (ust. 3 art. 3). Poza tym wyjątkiem posługiwanie się językiem niemieckim nawet wbrew wyżej przytoczonym przepisom, a zatem, jeżeli posługuje się językiem niemieckim, mimo że nie jest on jego językiem ojczystym, nie pociąga za sobą ujemnych skutków prawnych (art. 4).¹⁾

b) Rozporządzenie językowe zawiera jeszcze dalsze specjalne przepisy, odnoszące się do rozpraw przed sądem (art. 5).

W razie rozprawy w języku polskim z udziałem osób, nie rozumiejących języka polskiego, przewodniczący sam tłumaczy treść rozpraw. Sąd może jednak wezwać tłumacza. Adwokatów, nie władających językiem polskim wolno w sprawach cywilnych przemawiać po niemiecku i treści przemówienia nie potrzeba tłumaczyć, jeżeli wszyscy sędziowie władają językiem niemieckim. Jeżeli adwokat nie rozumie po polsku, tłumaczy mu istotną treść rozpraw. W jakim zakresie ma to nastąpić, zależy od uznania sądu.

Jeżeli przewodniczący nie włada językiem polskim lub jeden ze sędziów nie rozumie po polsku, natenczas łączy się cała rozprawa po niemiecku jeżeli wszyscy sędziowie i przedstawiciel prokuratury językiem tym władają

¹⁾ Por.: Orzeczenie Ogólnego Zgromadzenia S. N. w sprawie: Z. S. 6/22.

Wogóle istnieje zasada, że skoro urzędnik nie jest zdolny do spełniania czynności w języku urzędowym, może się posługiwać językiem niemieckim. Tylko wtedy, jeżeli w czynnościach swych zwraca się do innych dzielnic Polski poza b. dzielnicą pruską, winien w odnośnym piśmie posługiwać się wyłącznie językiem polskim (art. 2)

Sentencje wyroków ogłasza się zawsze tylko w języku polskim; czyni to albo członek sądu, władający językiem polskim, albo też, jeżeli w komplecie sędziącym taki sędzia nie zasiada, tłumacz.

Wyrok pisze się w zasadzie po polsku. Jeżeli jednak piszący go sędzia nie włada dostatecznie językiem polskim, pisze go po niemiecku. Wyrok podpisują tylko ci sędziowie, którzy językiem, którym wyrok jest napisany, władają.

Jeżeli wyrok jest napisany po niemiecku, tłumaczy go się z wyjątkiem stanu rzeczy i powodów rozstrzygnięcia na język polski i to tłumaczenie tworzy część składową wyroku, stojącą w razie udzielania wypisów na jego czele. Miarodajnym co do wykonalności i prawomocności jest zawsze tylko tekst polski. W razie różnicy między tekstem polskim a niemieckim następuje sprostowanie tekstu polskiego w drodze uchwały, wydanej przez zawodowego sędziego, którego w tym celu prezes właściwego Sądu Okręgowego względnie Sądu Apelacyjnego corocznie wydeleguje. — Wszystkie przepisy językowe, odnoszące się do wyroków, mają charakter stanowczy, czyli że na rzecz języka niemieckiego art. 4 rozporządzenia językowego nie ma zastosowania, a zatem posługiwanie się językiem niemieckim wbrew wyżej przytoczonym przepisom art. 5 l. 4 zawiera istotne uchybienie w postępowaniu procesowym, które należy uwzględnić z urzędu (art. 5 l. 5).

Protokół spisuje się w tym języku, w jakim odbywa się rozprawa (art. 5 l. 3).

Jeżeli stawające przed sądem strony posługują się językiem polskim, a jeden z sędziów nie rozumie języka polskiego, natenczas tłumaczy to, co strony mówią po polsku, na język niemiecki członek sądu, rozumiejący język polski. Sąd może też przywołać tłumacza (art. 5 l. 2).

Rozporządzenie językowe z 15. grudnia 1919 r. ma tylko znaczenie przejściowe i traci moc obowiązującą z dniem 1. kwietnia 1923 r.¹⁾

II. 1. Na Górnym Śląsku rozporządzenie to nie obowiązuje. Tam sprawę językową reguluje art. 140 do 146 polsko-niemieckiej konwencji górnośląskiej z 15. maja 1922 r. oraz rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 18. sierpnia 1922 r. „Dzien. Ustaw.” poz. 631. W myśl tych przepisów językiem urzędowym w sądownictwie jest język polski. Dotychczasowe przepisy o języku urzędowym w sądownictwie obowiązują nadal z tą odmianą, że w miejsce języka niemieckiego wstępuje język polski (§ 1 rozp.).

2. Przytem język niemiecki uzyskał jednak znaczne przewileje. A mianowicie przed sądami zwyczajnymi wolno każdemu używać języka niemieckiego w słowie i piśmie. Minister sprawiedliwości może jednak zarządzić, aby do skarg, podań i innych oświadczeń stron, sporządzonych w języku niemieckim, jeżeli mają być doręczone z urzędu, dołączono konieczną dla doręczenia ilość odpisów.

¹⁾ Przedłużenie mocy obowiązującej tego rozporządzenia jeszcze nie nastąpiło; należy go jednak oczekiwać.

3. Jeżeli w poszczególnej sprawie strony, świadkowie i inni zainteresowani rozumieją po niemiecku, to język ten według uznania sądu może być dopuszczony jako język rozpraw. Wyroki muszą być jednak zawsze ogłaszane w języku polskim. W tym języku spisuje się też protokół. Protokółu dodatkowego w języku niemieckim żądać nie można (art. 144 konw.). Jeżeli rozprawy sądowe z innego powodu odbywają się po niemiecku, co jest w myśl § 7 rozp. z 18. sierpnia 1922 r. dozwolone, jeżeli sędzia jednostkowy lub przewodniczący, przed którym rozprawa się toczy, nie włada językiem polskim lub jeżeli w gronie sędziowskim zasiada sędzia, nie rozumiejący po polsku, to protokół spisuje się po niemiecku, gdyż w zasadzie spisuje się protokół w tym języku, w którym odbywa się rozprawa (§ 10 rozp.). O ile w wypadku tym stawający do rozprawy posługują się językiem polskim, członek sądu, rozumiejący po polsku, tłumaczy ich przemówienia, oświadczenia i zeznania na język niemiecki. Sąd może też przywołać tłumacza (ust. 2 § 7 rozp.).

4. W razie posługiwania się przed sądem językiem niemieckim, mimo, że żaden z przytoczonych pod 3. wypadków nie zachodzi, tłumaczy w razie potrzeby przewodniczący, członek sądu lub powołany przez sąd tłumacz tę część rozpraw, którą prowadzi się w języku niemieckim. Tak samo sąd może postanowić, aby oświadczenia i zeznania w języku niemieckim umieszczono w protokóle lub załączniku albo wreszcie, że należy do protokołu załączyć tłumaczenie, uwierzytelnione przez tłumacza. Dodatkowego protokołu niemieckiego i w tym razie żądać nie można (art. 140 konw.).

5. Do niemieckich wniosków o wpisy do ksiąg gruntowych albo do innych rejestrów sądowych należy od 1. kwietnia 1923 r. zawsze dołączyć tłumaczenie polskie, dokonane przez przysięgłego tłumacza, przyczem decyduje tekst tłumaczenia polskiego (art. 143 konw. łącznie z § 6 rozporządzenia). Niezastosowanie się do tego przepisu powoduje nieuwzględnienie wniosku o wpis lub zarejestrowanie. Jest to wyjątek od ogólnej zasady, że posługiwanie się językiem niemieckim wbrew przepisom językowym nie powoduje ujemnych skutków prawnych (§ 18 rozp.).

6. Wyroki ogłasza się zawsze w języku polskim, co wynika z ustanowienia języka polskiego językiem urzędowym. Tak samo pisze się wyroki w zasadzie w języku polskim, a po niemiecku tylko wtedy, gdy członek sądu, mający pisać wyrok, językiem polskim dostatecznie nie włada. Wyrok podpisują sędziowie, władający językiem, w którym go napisano.

Przepis językowy o pisaniu wyroku jest przepisem stanowczym, którego uchybienie spowodować by musiało uchylenie wyroku. Jest to drugi wyjątek od zasady, że uchybienia językowe nie pociągają za sobą ujemnych skutków prawnych (§ 18 rozp.).

7. Jeżeli przy rozprawie w sprawie cywilnej adwokat przemawia w języku niemieckim, treści przemówienia nie tłumaczy się, gdy wszyscy sędziowie władają językiem niemieckim. Czy i o ile adwokatowi, nie rozumiejącemu języka polskiego, należy przetłumaczyć na język niemiecki istotną treść rozprawy, toczącej się w języku polskim, zależy od uznania sądu (§ 8 rozp.).

Pozatem przepisy językowe są takie same, jak wyżej przytoczone przepisy, obowiązujące w województwie poznańskim i pomorskim.

Należy jednak zaznaczyć, że przy stosowaniu przepisów językowych nie należy w ogóle badać, czy ktoś należy lub nie należy do mniejszości niemieckiej ani też nie należy nikomu tej przynależności odmawiać (art. 74 konw.).

9. Postanowienia językowe konwencji obowiązują tylko na okres 15 lat. Ułatwienia co do urzędowania w języku niemieckim przez sędziego obowiązują tylko przez jeden rok po objęciu służby w sądownictwie polskim, jeżeli zaś chodzi o sędziego komisaryjnego obowiązują one tylko do dnia 15. lipca 1926 r. (rozp. § 3).

10. Ponadto Polska uznała w konwencji ustęp 4 art. 7 traktatu o mniejszościach z 28. czerwca 1919 r., opiewający, że bez względu na ustanowienie języka urzędowego mają być poczynione obywatelom polskim języka innego, niż polski, o d p o w i e d n i e u ł a t w i e n i a w u ż y w a n i u i c h j ę z y k a w s ą d a c h zarówno ustnie jak na piśmie, za ustawę zasadniczą w tem rozumieniu, że żadna ustawa, żadne rozporządzenie ani też żadna czynność urzędowa nie stanie w sprzeczności lub przeciwieństwie do tychże postanowień ani nie będzie ich wyłączała. Sądy zaś są w ł a d n e b a d a ć, czy przepisy ustawowe lub administracyjne nie sprzeciwiają się temu¹⁾ (art. 73 konw.).

III. 1. Cdnosnie do innych języków n. p. rosyjskiego, francuskiego, angielskiego, czeskiego i t. d. obowiązują przepisy §§ 186 i nast. U U S z tem, że językiem urzędowym w sądownictwie jest język polski, który wstępuje w dotychczasowe prawa języka niemieckiego. A zatem, jeżeli rozprawa toczy się przy udziale osób, nie posiadających języka polskiego, należy przywołać tłumacza. Przywołanie tłumacza jest zbyteczne, jeżeli wszystkie uczestniczące osoby władają językiem polskim (§ 187 U U S).

Dodatkowego protokołu w obcym języku nie spisuje się. Jeżeli jednakowoż sędzia, ze względu na wagę sprawy uzna to za konieczne, to można do protokołu lub załącznika wpisać wyjaśnienia i oświadczenia w obcym języku. W takich wypadkach należy do protokołu dołączyć tłumaczenie, uwierzytelnione przez tłumacza (§ 187 U U S).

Przywołanie tłumacza jest konieczne również i wtedy, gdy pismo, spisane w obcym języku, ma być w procesie użyte jako środek dowodowy.

2. W procesach z przymusem adwokackim adwokat zasadniczo musi przemawiać w języku urzędowym, o ile nie wchodzi w rachubę ułatwienia poczynione dla języka niemieckiego. Jeżeli w procesach takich strona sama pragnie dać wyjaśnienia, a nie wchodzi w rachubę strona należąca do mniejszości niemieckiej, to zależy w zupełności od uznania sądy, czy chce osobie takiej pozwolić na przemawianie w języku obcym (§ 189 ust. 2 U U S). — W procesach bez przymusu adwokackiego należy zawsze przywołać tłumacza (§ 187 U U S).

3. Osoby nie posiadające języka polskiego, składają przysięgę zawsze w języku, którym władają (§ 190 U U S).

IV. 1. Specjalne przepisy obowiązują dla postępowania re w i z y j n e g o przed Sądem Najwyższym. W tym względzie postanawia art. 4 rozporządzenia min. b. dziełn. pruskiej z dnia 15. maja 1920 r. „Dziennik Urzęd.

¹⁾ Postanowienie to stanowi wyjątek od ogólnej zasady wyrażonej w art. 81 Konst., że sądy nie mają prawa badania ważności ustaw, ogłoszonych. Ważność tego przepisu można by zakwestjonować z uwagi na art. 125 Konst.

dowy“ poz. 208, a dla Górnego Śląska art. 4 rozp. min. spraw z 16. czerwca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 399), że tymczasowe przepisy o używaniu języka polskiego w sądownictwie, nie mają zastosowania przed Sądem Najwyższym. Do wszystkich pism, dotyczących postępowania rewizyjnego przed Sądem Najwyższym a spisanych w języku niemieckim winien być zawsze dołączony przekład polski, sporządzony przez przysięgłego tłumacza. Na Górnym Śląsku odnosi się to tylko do pism, podpisanych przez adwokata (por. art. 4 w obydwóch wyżej przyt. rozporządzeniach). Przekład oryginału niemieckiego nie potrzebuje być sądowi wręczony w czasokresach, przewidzianych dla wniesienia (§ 552 p. c.) i uzasadnienia rewizji (§ 554 p. c.), musi być jednak przy aktach sądowych najpóźniej w chwili rozpoznawania sprawy przez sąd. W przeciwnym razie należałoby rewizję odrzucić jako nieodpuszczalną (§ 554 a łącznie z § 556 p. c. w nowem brzmieniu). Sąd Apelacyjny z powodu niezachowania wyżej przytoczonych przepisów językowych nie może (na podstawie § 554 a p. c. w brzm. art. 1 l. 9 rozp. z 15. maja 1920 r., a dla Górnego Śląska w brzm. art. 1 l. 8 rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 399) rewizji odrzucić jako niedopuszczalnej.

2. Pozatem należy zaznaczyć, że w postępowaniu przed Sądem Najwyższym sprawę językową regulują przepisy, zawarte w „Przepisach Tymczasowych o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim“ z 18. lipca 1917 r. „Dziennik Urzędowy“ Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego No. 1 poz. 1.

Według przepisów tych językiem sądowym jest język polski. Jeżeli osoba, biorąca udział w sprawie, nie zna języka polskiego, natenczas wzywa się tłumacza. Obowiązki tłumacza może pełnić sekretarz sądowy lub inny urzędnik sądowy. Sporządzenie osobnego protokołu z tłumaczenia nie jest konieczne (art. 5 Przep. Tymcz.).

V. Podobnie jak osoby, nie znające języka urzędowego, ustawa traktuje osoby głuche i nieme. — I tutaj zależy od uznania sądu, czy chce zezwolić stronie głuchej na przemawianie przy rozprawie głównej (§ 189 U U S).

Porozumienie z osobami głuchemi i niememi następuje w zasadzie za pomocą pisania. Jeżeli w taki sposób nie można się porozumieć, należy przywołać jako tłumacza osobę, przy pomocy której można będzie osiągnąć porozumienie w inny sposób (§ 188 U U S).

VI. 1. Wszędzie tam, gdzie przepisy ustawy, mające moc obowiązującą na ziemiach b. dzielnicy pruskiej, wymagają przywołania tłumacza, należy od tłumacza odebrać przysięgę, że „tłumaczyć będzie wiernie i sumennie“ (§ 191 U U S). Jeżeli tłumacza zaprzysiężono ogólnie dla dokonywania tłumaczeń pewnego rodzaju, wystarcza p o w o ł a n i e się tłumacza na złożoną przysięgę (§ 191 ust. 2 U U S).

2. Obowiązki tłumacza może spełniać również i sekretarz sądowy. Sekretarz sądowy nie potrzebuje być specjalnie zaprzysiężony jako tłumacz (§ 192 U U S).

3. Tłumacz może być również usunięty i wyłączony, przyczem należy odpowiednio stosować przepisy o usunięciu i wyłączeniu biegłych, zawarte w § 406 p. c. Decyzję w tym względzie wydaje sąd lub sędzia, który tłumacza przywołał (§ 193 U U S).

G. Jawność i władza porządku podczas posiedzenia sądowego.

I. Czynności procesowe sędziego poddane są w szerokiej mierze kontroli publiczności. Dostęp do sądu jest w zasadzie wolny nie tylko dla osób, bezpośrednio interesowanych, lecz również i dla każdej innej osoby. Na tem polega jawność postępowania. Jawność ta odnosi się 1. do rozprawy przed sądem orzekającym oraz 2. do ogłaszania wyroków i uchwał sądowych (§ 170 U U S). Z tego wynika, że wszelkie inne czynności procesowe, mianowicie też rozprawa przed sędzią delegowanym lub wybranym nie są jawne.

Pomimo jawności rozprawy można wstępu na publiczną rozprawę zabronić osobom niepełnoletnim oraz takim, które nie posiadają praw obywatelskich lub wreszcie osobom, które przyjdą do sądu w stanie, nie odpowiadającym godności sądu (§ 176 ust. 1 U U S).

W pewnych wypadkach ustawa zezwala na wyłączenie jawności, a mianowicie:

1. w sprawach małżeńskich, lecz tylko na wniosek jednej ze stron (§ 171 U U S);
2. w postępowaniu, wdrożonem na skutek skargi zaskarżającej w myśl § 664 p. c. uchwałę, orzekającą ubezwłasnowolnienie lub żądającej w myśl § 679 p. c. zniesienia ubezwłasnowolnienia należy z urzędu wyłączyć jawność przy badaniu ubezwłasnowolnionego. Oprócz tego można na wniosek jednej ze stron wyłączyć wogóle jawność rozprawy. Postępowanie dotyczące ubezwłasnowolnienia lub zniesienia ubezwłasnowolnienia w myśl §§ 645 do 663 oraz §§ 675 do 678 p. c. jest zawsze niejawne (§ 172 U U S);
3. oprócz tego sąd może we wszystkich sprawach wyłączyć jawność rozprawy lub tylko części rozprawy, jeżeli jawność wywołuje obawę zagrożenia porządkowi publicznemu, w szczególności bezpieczeństwu państwa lub obawę zagrożenia moralności (§ 173 U U S).

Jednakowoż nawet w tych wypadkach, w których jawność jest wyłączona, ogłoszenie wyroku musi się w każdym razie odbyć jawnie. Jeżeli jawność wywołuje obawę zagrożenia bezpieczeństwu państwa lub moralności, sąd może publikując wyrok przy ogłaszaniu powodów rozstrzygnięcia lub ich części wyłączyć jawność. Nastąpić to jednak może tylko na zasadzie osobnej uchwały sądu (§ 174 U U S).

Na rozprawie niejawnej sąd może poszczególnym osobom udzielić wstępu. Wysłuchania w tej kwestji osób interesowanych ustawa nie wymaga (§ 176 ust. 2 U U S).

Wyłączenie jawności nie stanowi przeszkody do obecności na rozprawie przed sądem orzekającym urzędników administracji sądowej, mających nadzór służbowy (§ 176 ust. 3 U U S).

Rozprawa dotycząca wyłączenia jawności odbywa się na posiedzeniu niejawnem, skoro jedna ze stron o to wniesie lub sąd uzna to za wskazane. Uchwała wyłączająca jawność, musi być zawsze ogłoszona publicznie, Przy ogłoszeniu należy wskazać, czy wyłączenie jawności następuje z powodu obawy zagrożenia porządkowi publicznemu, w szczególności bezpieczeństwu państwa czy też z powodu obawy zagrożenia moralności (§ 175 ust. 1 U U S).

W razie wyłączenia jawności z powodu obawy zagrożenia bezpieczeństwa państwa, sąd może zobowiązać osoby obecne do zachowania w tajemnicy faktów, które stały im się wiadome z rozprawy lub urzędowych pism procesu. Uchwałę tę należy zamieścić w protokóle z posiedzenia. Przeciwnie uchwale tej dany jest środek prawny zażalenia, które nie ma jednak skutków zawieszających (§ 175 ust. 2 U U S).

II. W ścisłym związku z jawnością rozprawy i wolnym dostępem dla każdego na salę sądową stoi sprawa utrzymania porządku podczas posiedzenia sądowego.

Utrzymanie porządku tego należy do przewodniczącego (§ 177 U U S).

Strony, обвинieni, świadkowie, biegli oraz osoby, nie uczestniczące w rozprawie, które nie usłuchają rozkazów, wydanych celem utrzymania porządku, mogą być na zasadzie uchwały sądu wydaleny z sali posiedzeń. Osoby te mogą być nawet odprowadzone do aresztu i w nim zatrzymane na przeciąg czasu, który należy w odnośnej uchwale oznaczyć a który nie może być dłuższym nad 24 godziny (§ 178 U U S).

W razie usunięcia osoby biorącej udział w rozprawie celem utrzymania porządku można na wniosek sprawę przeciwko niej rozpoznawać w taki sam sposób, jak gdyby się dobrowolnie oddaliła (§ 158 p. c.). W danym razie może więc zapaść nawet wyrok zaoczny przeciwko takiej osobie usuniętej.

Jeżeli wyżej wspomniane osoby zachowują się podczas posiedzenia nieprzystojnie, sąd może nałożyć na nie, nie zależnie od ewentualnego dochodzenia karnego, karę porządkową do tysiąca marek lub areszt do trzech dni i może karę tę kazać natychmiast wykonać (§ 179 U U S łącznie z art. 1 ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 181).

W stosunku do adwokatów sąd może, niezależnie od dochodzenia karnego lub dyscyplinarnego, skazać adwokata uczestniczącego w rozprawie na karę porządkową do tysiąca marek, jeżeli zachował się podczas posiedzenia niestosownie (§ 180 U U S).

Przeciwko nałożeniu kary porządkowej dany jest zawsze środek prawny zażalenia, które należy wnieść w czasokresie tygodniowym od chwili uwiadomienia o rozstrzygnięciu. Przeciwko decyzjom Sądu Najwyższego i Sądu Apelacyjnego środka prawnego nie ma. Na zażalenie przeciwko uchwalem dotyczącym kary porządkowej decyduje zawsze tylko Sąd Apela-cyjny, nawet w razie zaskarżenia uchwały sędziego powiatowego (§ 183 U U S).

W przypadku wskazanym w § 179 U U S, zażalenie nie ma skutków zawieszających. Tylko jeżeli adwokata skazano na karę porządkową w myśl § 180 U U S lub jeżeli karę tę wymierzył sędzia przy podejmowaniu czynności urzędowych poza posiedzeniem sądowym w myśl § 182 U U S, natenczas zażalenie ma skutki zawieszające (§ 183 ust. 2 U U S).

Wykonanie kar porządkowych zarządza przewodniczący (§ 181 U U S).

W razie skazania na karę porządkową za niestosowne zachowanie się, w razie odprowadzenia do aresztu lub usunięcia osoby, uczestniczącej w rozprawie, należy uchwałę sądu i przyczynę jej wydania zamieścić w protokóle (§ 184 U U S).

Jeżeli podczas posiedzenia sądowego popełni kto czyn karalny n. p. krzywoprzysięstwo, sąd winien ustalić stan rzeczy i podać do wiadomości właściwej władzy spisany o tem protokół. W danym razie sąd winien zażądać tymczasowe przytrzymanie przestępcy w myśl §§ 127 i nast. U P K (§ 185 U U S).

H. Narady i głosowanie.

Przy rozstrzyganiu sprawy sędziowie winni brać udział tylko w takiej liczbie, jaką ustawa przepisuje. Tylko przy rozprawach, mających trwać dłużej, przewodniczący może zarządzić powołanie sędziów uzupełniających, którzy winni być obecni przy rozprawie i przejąć zastępstwo sędziego, w którego osobie zaszła przeszkoda (§ 194 U U S).

Narada i głosowanie winny być okryte zupełną tajemnicą. Wyrok wydaje sąd jako taki. Dla tego osobiste poglądy poszczególnych sędziów mianowicie przegłosowanych, nie powinny znaleźć żadnego wyrazu na zewnątrz. Z tego założenia wychodząc, procedura cywilna b. zaboru pruskiego nie zna prowadzenia protokołu narad. Za wydanie wyroku odpowiedzialny jest tylko cały sąd.

Celem zachowania ścisłej tajemnicy narad i głosowania mogą być przy naradzie i głosowaniu w zasadzie tylko obecni sędziowie, powołani do wydania rozstrzygnięcia. Oprócz nich mogą być jeszcze obecne osoby, zatrudnione przy tym samym sądzie dla prawniczego wykształcenia, w szczególności aplikanci sądowi, o ile przewodniczący na ich obecność zezwoli (§ 195 U U S).

Przewodniczący kieruje naradą, stawia pytania i zbiera głosy. W razie różnicy zdań co do przedmiotu, redakcji i kolejności pytań jako też co do wyniku głosowania rozstrzyga sąd (§ 196 U U S). Przy tem sędziemu nie wolno odmówić udziału w głosowaniu nad pytaniem dla tego, że przy głosowaniu nad pytaniem poprzedniem pozostał w mniejszości (§ 197 U U S).

Rozstrzygnięcia zapadają w zasadzie absolutną większością głosów, o ile ustawa nie rozporządza inaczej (§ 198 U U S).

Głosowanie odbywa się z kolei według lat służby, w izbach dla spraw handlowych według lat wieku; jako pierwszy głosuje najmłodszy, a przewodniczący oddaje swój głos na ostatku. Jeżeli jest wyznaczony dla poszczególnej sprawy referent, to on głosuje jako pierwszy (§ 199 U U S).

Odrębne przepisy obowiązują w Sądzie Najwyższym w razie przekazania sprawy na komplet całej izby w myśl art. 2. Dekretu Naczelnika Państwa z 8. lutego 1919 r. „Dzien. Praw“ poz. 199. Jeżeli komplet całej izby składa się z liczby parzystej, natomiast w razie równości głosów przeważa zdanie przewodniczącego w myśl art. 698 rosyjskiej proc. cyw. Nie można w tym wypadku zastosować § 139 U U S, ponieważ ustrój Sądu Najwyższego nie polega na niemieckiej Ustawie o Ustroju Sądownictwa, lecz na wyżej przytoczonym Dekrecie Naczelnika Państwa. Dekret ten wydano jeszcze przed przyłączeniem b. zaboru pruskiego do Polski przy uwzględnieniu ustroju sądownictwa w b. Kongresówce, który jest zastosowany do rosyjskiej procedury cywilnej. Jeżeli więc Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego potrzebuje uzupełnienia, to w braku innych przepisów może to tylko nastąpić na podstawie tych ustaw, z których wyrósł,

a zatem przedewszystkiem na podstawie „Przepisów Tymczasowych o urządzeniu Sądownictwa w Królestwie Polskiem“ („Dziennik Urzędowy“ Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu No. 1) łącznie z rosyjską procedurą cywilną.

I. Pomoc prawna.

I. Władza sądowa jako jeden z przejawów zwierzchności państwowej jest jedna dla całego państwa mimo odrębności dzielnicowego ustawodawstwa. Dla tego obejmuje ona wszystkie osoby przebywające na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej, a zarządzenia sądowe muszą być respektowane w całej Polsce. Odnosi się to nie tylko do wykonalności wyroków, wydanych w jakiegokolwiek z dzielnic polskich, lecz i do wszelkich rozkazów sądowych, w szczególności do doręczeń i wezwań.

Krajowej władzy sądowej nie podlegają tylko szefowie i członkowie uwierzytelnionych misji zagranicznych. (§ 18 U U S). Odnosi się to również i do członków rodziny i urzędowego personelu tychże osób oraz do tej służby, która nie posiada obywatelstwa polskiego (§ 19 U U S).

Tylko w razie wyłączonej właściwości rzeczowej w myśl § 24 p. c. podlegają wyżej wspomniane osoby sądownictwu polskiemu (§ 20 U U S).

Inaczej traktuje ustawa zagranicznych konsułów. W zasadzie podlegają oni krajowej władzy sądowej, mogą być jednak od niej zwolnieni na zasadzie osobnych umów konsularnych, zawartych między Polską a obcemi państwami (§ 21 U U S).

II. Pomimo, że w zasadzie urzędowe czynności każdego sądu mają znaczenie w obrębie całego państwa, to jednak poszczególny sąd jest w swej działalności ograniczony do pewnego okręgu terytorjalnego, poza którym nie wolno mu spełniać czynności urzędowych.

W wielu wypadkach zachodzi jednak konieczność dokonania celem załatwienia pewnej konkretnej sprawy czynności sądowych w okręgu innego sądu. W tych wypadkach należy zwrócić się do właściwego lokalnie sądu z wnioskiem o dokonanie tych czynności urzędowych. Wniosek taki nazywamy wnioskiem o pomoc prawną.

1. W zasadzie wszystkie sądy winny sobie, bez względu na różnice dzielnicowe, nieść pomoc prawną (§ 157 U U S).

Żądanie pomocy prawnej winno być skierowane do tego Sądu Powiatowego, w którego okręgu czynność urzędowa ma być podjęta (§ 158 U U S). Żądanie takie nie może być oddalone. Jednakowoż żądanie sądu, nie będącego zwierzchnim w porządku instancji, winno być oddalone, jeżeli sąd, do którego żądanie było skierowane, nie jest lokalnie właściwym lub też czynność, która ma być podjęta, jest według prawa, obowiązującego dla tegoż sądu, zabroniona (§ 159 U U S).

W razie oddalenia żądania lub jeżeli żądanie zostanie uwzględnione wbrew przepisowi § 159 ust. 2 U U S rozstrzyga spór ten Sąd Apelacyjny, do którego okręgu należy sąd, pod którego adresem skierowano żądanie o pomoc prawną.

Zaskarżenie rozstrzygnięcia tego jest tylko dozwolone wtenczas, jeżeli decyzja orzeka niedopuszczalność pomocy prawnej i jeżeli zrazem sąd żądający oraz sąd, do którego żądanie było skierowane,

należą do okręgów różnych Sądów Apelacyjnych. Na zażalenie w takim wypadku rozstrzyga Sąd Najwyższy (§ 160 U U S).

Wszystkie decyzje tego rodzaju zapadają tylko na wniosek stron lub też sądu, żądającego pomocy prawnej i to bez uprzedniej rozprawy ustnej (§ 160 ust. 2 U U S).

2. Czynności, koniecznych do uskutecznienia wezwania i doręczeń dokonywuje się według przepisów odpowiednich procedur cywilnych bez względu na granice dzielnicowe (§ 161 U U S).

3. Jeżeli zachodzi konieczność wydania polecenia komornikowi sądowemu, to sądy, prokuratura i sekretarze sądowi mogą się zwrócić do sekretarza sądowego tego Sądu Powiatowego, w którego okręgu polecenie ma być wykonane z żądaniem o współdziałanie (§ 162 U U S). Jest to również jedna z form udzielania pomocy prawnej. Jeżeli sekretarz sądowy, którego proszono o współdziałanie, wyda na podstawie żądania takiego komornikowi sądowemu polecenie, to należy uważać polecenie to jako wydane komornikowi sądowemu bezpośrednio (§ 162 zdanie ostatnie U U S).

4. Jeżeli pomoc prawna odnosi się do zbadania świadków lub biegłych, to dla określenia wysokości opłat, należnych wezwanym świadkom lub biegłym, miarodajne są przepisy tego sądu, przed który osoby te wezwano. Gdyby jednak opłaty te były wyższe według praw, obowiązujących w miejscu pobytu tych osób, to mogą one żądać opłat wyższych. W razie znaczniejszego oddalenia miejsca pobytu osób wezwanych od miejsca wezwania należy osobom tym na żądanie wypłacić zaliczkę (§ 166 U U S).

5. W pewnych wypadkach sądy mogą wyjątkowo dokonywać czynności urzędowych poza swym okręgiem. Jest to jednak bez uprzedniego zezwolenia właściwego Sądu Powiatowego tylko wtenczas dozwolone, jeżeli zwłoka grozi niebezpieczeństwem. Lecz i w takim wypadku należy o podjęciu czynności urzędowej właściwy Sąd Powiatowy zawiadomić (§ 167 U U S).

6. Jeżeli przepisy prawne jednej z dzielnic zezwalają na zakomunikowanie sądom akt władz urzędowych, natenczas przepisy te należy stosować również i wtedy, jeżeli sąd, żądający zakomunikowania, należy do dzielnicy innej (§ 169 U U S). Jest to prostym wynikiem jednności władzy sądowej w całym państwie.

III. W stosunkach z zagranicą pomoc prawna jest konieczna przy wszystkich czynnościach sądowych, które mają być podjęte na terytorjum państwa obcego. Pomocy prawnej wolno żądać tylko dla doręczeń oraz tylko w tych wypadkach, w których można jej żądać również i w kraju. W tym samym zakresie może być też tylko czynny sąd polski dla sądu zagranicznego. Sposób, w jaki udziela się pomocy prawnej, reguluje konwencja haska z 17. lipca 1905 r., dotycząca procedury cywilnej (por. „Dz. Ust.“ poz. 535, ustawa z 12. maja 1922 r.). Jeżeli chodzi o państwa, które do konwencji tej nie przystąpiły, pomoc prawna możliwa jest tylko za pomocą drogi dyplomatycznej. — Bezpośrednie udzielanie pomocy prawnej w tem rozumieniu, aby sąd polski mógł się bezpośrednio zwracać do sądu państwa obcego, jest możliwe tylko w tych wypadkach, gdzie zawarto odnośne umowy międzypaństwowe jak n. p. § 8 art. 3 układu polsko-niemieckiego z dnia 20. września 1920 r. („Dzien. Ust.“ poz. 794) lub art. 45 do 51 umowy polsko-gdańskiej z 24. października 1921 r. („Dzien. Ust.“ r. 1922 poz. 139).

K. Sądowe organy pomocnicze.

Celem technicznego przeprowadzenia czynności sądowych sędzia i strony posługiwać się muszą organami pomocniczymi. Takimi organami są:

1. sekretarz sądowy i
2. urzędnicy do doręczeń i przymusowego wykonania.

I. Jako organ pomocniczy sekretarz sądowy prowadzi całą biurowość sądową, będąc z jednej strony pomocnikiem sędziego n. p. przy prowadzeniu protokołu, a z drugiej pośrednikiem między publicznością a sądem.

Sekretarz sądowy musi być ustanowiony przy każdym sądzie (§ 154 U U S).

1. Stosunki służbowe sekretarzy sądowych reguluje pruska ustawa dla sekretarjatów sądowych z 17. grudnia 1899 r. („Dziennik Rozporz. prusk. Min. Spraw. str. 849 i nast.) z późniejszymi uzupełnieniami i zmianami przez rozporządzenia pruskie w brzmieniu rozporz. Min. b. Dzielnicy Pruskiej z 3. marca 1920 r. „Dzien. Urz.“ No. 11 poz. 97 oraz rozp. z 4. czerwca 1920 r. „Dzien. Urz.“ No. 33 poz. 286 a na Górnym Śląsku w brzm. rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 395 i 396).

2. Organizację czynności sekretarjatów sądowych określają osobne instrukcje, wydane przez administracyjne władze sądowe.

Tok czynności w sekretarjacie opiera się na następujących instrukcjach pruskiego Ministerstwa Sprawiedliwości:

1. z 10. lutego 1914 r. dla Sądów Powiatowych,
2. z 22. października 1906 r. dla Sądów Okręgowych,
3. z 22. października 1906 r. dla Sądów Apelacyjnych.

Instrukcje te zostały w niektórych szczegółach zmienione przez ustawodawstwo polskie. Wszystkie te zmiany są uwzględnione w wydanych przez Departament Sprawiedliwości Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej „Instrukcjach dla sekretarjatów Sądów Powiatowych, Okręgowych i Apelacyjnych“.¹⁾ Na Górnym Śląsku obowiązują jeszcze instrukcje w dawnym brzmieniu.

Przy Sądzie Najwyższym należy odróżniać sekretariat prawniczy od sekretariatu zwyczajnego. Sekretariat prawniczy, złożony z osób kwalifikowanych na urząd sędziowski, pełni czynności pomocnicze przy merytorycznym rozstrzyganiu spraw przez Sąd Najwyższy. Sekretariat zwyczajny jest technicznym organem pomocniczym.

Czynności sekretariatu prawniczego określa wewnętrzna instrukcja Sądu Najwyższego (art. 5 dekr. Naczelnika Państwa z 8. lutego 1919 r. „Dziennik Praw“ poz. 199).

II. Oprócz sekretarzy sądowych są pomocniczymi organami sądowymi jeszcze urzędnicy do doręczeń i przymusowego wykonania. Urzędnikami tymi są przede wszystkim komornicy sądowi. I tutaj zakres ich służby oraz tok czynności regulują rozporządzenia i instrukcje, wydane przez administracyjne władze sądowe. Również i tutaj należy odróżniać:

¹⁾ W opracowaniu Tadeusza Załączkowskiego. Poznań 1921 r. Wydawnictwo Dep. Spraw. Minist. b. Dzieln. Pr.

1. Przepisy, regulujące stosunki służbowe komorników sądowych, zawarte w rozporządzeniu z 31. marca 1900 r. („Dz. pr. Min. Spr. str. 345) wraz z licznymi uzupełnieniami i zmianami,
2. oraz przepisy, regulujące tok czynności komorników sądowych, zawarte w rozporządzeniu z 1. grudnia 1899 („Dz. prusk. Min. Spr. str. 629), które również liczne późniejsze rozporządzenia zmieniły i uzupełniły.

W pewnych wypadkach, przewidzianych przez ustawę w § 156 U U S komornik sądowy jest z mocy sąznego prawa usunięty od sprawowania swego urzędu.

III. Inny personel zatrudniony przy sądach, jak kanceliści i w o ż n i spełniają funkcje czysto manualne i wykonawcze. Stosunki ich są również uregulowane przez specjalne rozporządzenia ministerjalne.

L. Wakacje sądowe.

I. Aby dać sędziom i innym urzędnikom sądowym możliwość wytchnienia po wyczerpującej pracy sądowej, ustawa przewiduje wakacje sądowe, w których zasadniczo mają być załatwiane tylko sprawy bardzo pilne. Sprawy, które muszą być załatwiane nawet podczas wakacji sądowych, nazywa się sprawami feryjnymi.

II. Ze spraw cywilnych należą do spraw feryjnych (§ 202 U U S) następujące:

1. areszty (§ 916 i nast. p. c.) i tymczasowe zarządzenia (§ 935 i nast. p. c.);
2. sprawy targowe (por. § 30 p. c.);
3. spory między wynajmującym a lokatorem i między pracodawcą a służbą, w takim samym zakresie, w jakim w myśl § 23 U U S dana jest właściwość Sądów Powiatowych bez względu na wartość przedmiotu sporu;
4. roszczenia z pożycia nieślubnego;
5. sprawy wekslowe;
6. sprawy budowlane, jeżeli spór dotyczy dalszego prowadzenia rozpoczętej budowy.

Oprócz tego sąd może przy Sądach Powiatowych na odnośny wniosek jednej ze stron również i każdą inną sprawę uznać odpowiednią uchwałą za sprawę feryjną. Jeżeli jednak w takiej sprawie strony w terminie do ustnej rozprawy postawią sprzeczne żądania, natenczas decyzja sądowa uznająca sprawę za feryjną winna być uchylona, o ile sprawa nie wymaga szczególnego pospiechu.

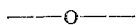
Przy postępowaniu w Sądach Okręgowych lub instancjach wyższych sąd winien uznać tylko takie sprawy za feryjne — poza sprawami wymienionymi już w ustawie — które wymagają szczególnego pospiechu. Odnośne postanowienie może wydać przewodniczący z zastrzeżeniem rozstrzygnięcia przez sąd.

Dla załatwienia spraw feryjnych tworzy się osobne wydziały, izby i senaty feryjne (§ 203 U U S).

Wakacje sądowe nie mają jednak żadnego wpływu na postępowanie celem ustalenia kosztów, na postępowanie napominalcze, na

przymusowe wykonanie i postępowanie upadłościowe (§ 204 U U S).

Wakacje sądowe trwają od 15. lipca do 15. września (§ 201 U U S). W Sądzie Najwyższym wakacje trwają trzy miesiące i to od 15. czerwca do 15. września (art. 34 „Tymczasowej instrukcji ogólnej dla sądów Królestwa Polskiego z 21. sierpnia 1917 r. „Dziennik Urzęd. Depart. Sprawiedl. Tymcz. Rady Stanu Król. Polsk.“ No. 2).

ROZDZIAŁ II.

Prokuratura.

I Nauka o ustroju i działalności prokuratury należy do postępowania karnego. Tutaj wystarcza nadmienić, że prokuratura jest władzą o odrębnej organizacji i o strukturze biurokratycznej.

Na czele prokuratury stoi Minister Sprawiedliwości jako Prokurator Naczelny. Pozatem urzęduje przy każdym sądzie okręgowym i apelacyjnym odpowiednia liczba prokuratorów i podprokuratorów. Przy Sądzie Najwyższym jeden z prokuratorów zajmuje stanowisko Pierwszego Prokuratora (art. 4 dekr. Nacz. Państwa z 8. lutego 1919 r. „Dziennik Praw“ poz. 199). Przy innych sądach urzędników prokuratury dzieli się na prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym, jego zastępcę oraz podprokuratora, na prokuratora przy Sądzie Okręgowym, podprokuratora i podprokuratora pomocniczego oraz na podprokuratora przy Sądzie Powiatowym i zastępcę jego (art. 8 rozp. min. b. dzieln. pr. z 15. grudnia 1919 r. „Tygodnik Urzędowy“ No. 70 rozp. No. 181 a dla Górnego Śląska art. 1 l. IV rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 390).

II. Działalność prokuratury w sprawach cywilnych ograniczona jest do bardzo szczupłego zakresu. Tylko w nielicznych wypadkach ustawa powołuje ją do współdziałania, mianowicie w tych sprawach, w których decyzja sądowa posiada większe znaczenie z punktu widzenia interesu publicznego. Takimi sprawami są procesy rozwodowe (§ 607 p. c.), jest postępowanie celem ustalenia stosunku prawnego między rodzicami a dziećmi (§ 640 łącznie z § 607 p. c.) oraz postępowanie o ubezwłasnowolnienie (§ 646 i nast. p. c.).

W sprawach rozwodowych prokurator może w interesie utrzymania małżeństwa przytaczać nowe okoliczności i ofiarować nowe środki dowodowe (ust. 3 § 607 p. c.). W wypadkach tych prokurator nie ma jednak w procesie ani stanowiska strony ani jej praw, nie może zatem ani postawić wniosków ani też posługiwać się środkami prawnymi. Występuje on tutaj tylko w interesie publicznym i to jako obrońca małżeństwa.

Tylko jeżeli chodzi o unieważnienie małżeństwa w myśl przepisów prawa materialnego (§§ 1324 do 1328 K. c.) prokurator może wystąpić samodzielnie ze skargą, może stawiać samodzielnie wnioski i posługiwać się wszelkimi środkami prawnymi (§§ 632, 634, 636

i 637 p. c.). W takich razach prokurator ma w procesie stanowisko i prawa strony.

Również i w sprawach o ubezwłasnowolnienie prokurator może występować z samodzielnymi wnioskami (§§ 646 ust. 2 p. c.; 652 p. c.) i posługiwać się środkami prawnymi (§§ 656 ust. 2, 663, 664 p. c.). W razie wytoczenia skargi celem uchylecia uchwały, wypowiadającej ubezwłasnowolnienie, należy skargę skierować przeciwko prokuratorowi (§ 666 p. c.), o ile prokurator sam skargi nie wytacza.

Również i w postępowaniu celem zniesienia prawomocnie orzeczonego ubezwłasnowolnienia (na podstawie § 6 ust. 2 K. c.) prokurator może występować z samodzielnymi wnioskami (§ 675 p. c.) i środkami prawnymi (§ 678 p. c.) oraz może samodzielnie wytoczyć skargę o zniesienie ubezwłasnowolnienia (§ 679 p. c.).

W tym zakresie jest prokuratura w sprawach cywilnych samodzielnym organem w sądownictwie. Należy jednak zaznaczyć, że prokurator nigdy nie jest członkiem sądu, nie wolno mu zatem nigdy być obecnym przy naradach sądowych (§ 195 U U S).

—o—

R O Z D Z I A Ł III.

Adwokatura i Notarjat.

I Adwokatura jest koniecznym organem sądownictwa w tem znaczeniu, że strona prowadząca proces przed Sądami Okręgowymi i wszystkimi sądami instancji wyższej musi być zastąpiona przez adwokata (§ 78 p. c.).

Adwokat, zastępujący stronę, ma stanowisko dwojakie:

1. Jest w poszczególnym wypadku przedstawicielem i rzecznikiem interesów pryncypa. Jako taki jest czynny na zasadzie prywatno-prawnej umowy, której natura prawna charakteryzuje się z reguły jako umowa o najem usług, mająca za przedmiot załatwienie interesu (§ 675 K. c. łącznie z § 611 K. c.) a czasami też w poszczególnym wypadku może być umową o dzieło, mającą za przedmiot załatwienie cudzego interesu (§ 675 K. c. łącznie z § 631 K. c.).

Z tej podstawy prawnej wynikają też wszelkie prawa i obowiązki adwokata w stosunku do strony, którą zastępuje. Za czynność swą adwokat pobiera opłatę w każdej poszczegolnej sprawie, której wysokość w zasadzie jest uregulowana ustawowo. Wysokość opłat adwokackich reguluje niemiecka ustawa o opłatach adwokackich z 20. maja 1898 r. wraz z nowelą z 1. czerwca 1909 r.¹⁾

¹⁾ Zmieniona przez polską ustawę z dnia 21. stycznia 1921 r. („Dziennik Ustaw” poz. 73). Dalsza zmiana tej ustawy nastąpiła przez rozp. Min. b. dzieln. pruskiej z dnia 17. lipca 1921 r. („Dziennik Ustaw” poz. 461). Rozporządzenie to traci jednak moc obowiązująca z dniem 31. grudnia 1922 (§ 5 ust. 3 rozp.). Na Górnym Śląsku obowiązują jeszcze niemieckie ustawy a mianowicie ustawa z 1. kwietnia 1918 r. w brzemieniu art. 1 ustawy i obwieszczenia z 18. grudnia 1919 r. („Dzien. Ust. Rzeszy” str. 2113 oraz 2115) oraz ustawa z 8. lipca 1921 r. („Dzien. Ustaw Rzeszy” str. 910). Do tego por. ustawę pruską z 6. lipca 1918 („Zbiór Ust. Pruskich” str. 128) oraz ustawę z 10. grudnia 1920 („Zbiór Ust. Pruskich” str. 540). Przytoczone ustawy niemieckie doznały zmian przez rozp. min. spr. z 13. grudnia 1922 r. (Dzien. Ust.” poz 1026 i 1027).

Adwokat może także umówić opłaty wyższe, aniżeli wynosi taksa ustawowa. Mandant jest jednak umową tą wiązany tylko wtenczas, jeżeli zawarł ją p i s e m n i e. Ale i w takim razie mandant może w drodze procesu żądać obniżenia umówionej opłaty, jeżeli адвокат wymówił sobie honorarium ponad miarę wysokie. Obniżenie następuje w takim razie przez sąd po zasięgnięciu opinii zarządu Izby Adwokackiej, nie może ono jednak być większe, aniżeli wynosi taksa adwokacka (§ 93 ust. o opl. adv. z 20. maja 1898 r.).

Jeżeli адвокат pobiera opłaty, wiedząc, że płatnik wogóle nie jest obowiązany do ich uiszczenia, albo w mniejszej kwocie, to podlega karze. Nawet usiłowanie jest karalne (§ 352 K. K.).

Poniżej taksy ustawowej adwokatowi czynności adwokackich sprawować nie wolno. W danym razie podlegał by karze dyscyplinarnej.

2. Stanowisko adwokata jest nie tylko natury prywatno-prawnej lecz zastępując stronę przed sądem wykonuje on zarazem zawód p r a w n o - p u b l i c z n y. Jako przedstawiciel „naukowego, przez państwo unormowanego zawodu, służącego najważniejszym interesom społeczeństwa“ (por. orzeczenie Sądu Rzeszy t. 66 str. 150) адвокат winien wykonywać ważny ten zawód w poczuciu jego godności i ważności dla dobra publicznego. Adwokat winien być rzecznikiem prawa i słuszności, winien poświęcać się swym obowiązkom z całą gorliwością i sumiennością, mając na względzie d o b r o p u b l i c z n e a nawet w życiu prywatnem winien strzedz powagi swego stanu i zachowywać się zgodnie z wymaganiami honoru i przyzwoitości (art. 4 dekretu w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego z 24. grudnia 1918 r. „Dzien. Praw“ poz. 75).

Z tego założenia wychodząc ustawodawca poddał adwokatów władzy dyscyplinarnej i nałożył na nich pewne obowiązki o charakterze urzędniczym.

II. Mając na względzie wyżej wyłuszczone dwojakie stanowisko adwokatów nie uregulowano adwokatury ani w ustawie o ustroju sądownictwa ani w ustawie przemysłowej, lecz w specjalnej ustawie a mianowicie w o r d y n a c j i a d w o k a c k i e j z dnia 1. lipca 1878 r. zmienioną przez rozporz.

22. maja 1910

min. b. dzielnicy pruskiej z dnia 23. czerwca 1920 r. („Dzien. Urzęd.“ poz. 303) a dla Górnego Śląska przez rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 402 uzupełnione rozporządzeniem z 12. grudnia 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 1009).

1. Główną zasadą ordynacji adwokackiej jest, że każdy, kto wypełni pewne ustawą przepisane warunki m u s i być dopuszczony do adwokatury (§ 40 O. A.) i może być od niej wykluczony tylko z pewnych w ustawie ściśle określonych przyczyn (§§ 5, 6, 7 O. A.). Jestto zasada w o l n e j a d w o k a t u r y.¹⁾

Jednakże prawników z innych dzielnic wolno dopuszczać do wykonywania zawodu adwokackiego dopiero, gdy co najmniej przez jeden rok byli

¹⁾ Na czas przejściowy, a mianowicie aż do dnia 1. sierpnia 1923 r., a na Górnym Śląsku do dnia 31. grudnia 1925 r. może zarząd wymiaru sprawiedliwości odmówić w interesie sądownictwa wnioskowi o dopuszczenie do wykonywania zawodu adwokackiego tym osobom, któreby pragnęły przejść z sądownictwa do adwokatury (§ 101 w nowym brzm. O. A.; a dla Górnego Śląska art. 5 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 402).

w b. dzielnicy pruskiej czynni jako asesorowie lub jako sędziowie (ust. 2 § 4 O A w now. brzm. łącznie z l. 7 § 5 O. A. w now. brzm.).

2. Pozatem zasada wolnej adwokatury jest tylko o tyle ograniczona, że wykonywanie jej jest uzależnione od dopuszczenia do niej przez państwo.

O dopuszczeniu do adwokatury rozstrzyga zarząd wymiaru sprawiedliwości (§ 3 O. A.), który przed powzięciem decyzji winien zasięgnąć opinii Wydziału Izby Adwokackiej (§ 3 ust. 2 O A).

Głównym warunkiem dopuszczenia do adwokatury jest posiadanie kwalifikacji do sprawowania urzędu sędziowskiego w województwie poznańskim i pomorskim, względnie na Górnym Śląsku (§ 1 rozp. o kwalifikacjach sędziowskich i prokuratorskich w b. dzielnicy pruskiej z dnia 15. grudnia 1919 r. „Tyg. Urzęd.“ rozp. No. 184 łącznie z § 1 O A w now. brzm., a dla Górnego Śląska § 4 i § 5 O A w brzm. art. 1 l. 3 i 4 rozp. min. spr. z 16 czerwca 1922 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 402). Wnioskodawców dopuszcza się do wykonywania zawodu adwokackiego przy wszystkich sądach w województwie poznańskim i pomorskim, a na Górnym Śląsku przy wszystkich sądach górnośląskich, włącznie Sądu Najwyższego, lecz tylko w sprawach, pochodzących z Górnego Śląska. Adwokaci, dopuszczeni do adwokatury w województwie poznańskim i pomorskim są dopuszczeni do wykonywania zawodu adwokackiego również i przy wszystkich sądach górnośląskich¹⁾ (§ 3 O A w now. brzm., a dla Górnego Śląska w brzm. rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 402 art. 1 l. 7). Wszyscy adwokaci z województw poznańskiego i pomorskiego mają też prawo występować przed Sądem Najwyższym i to nawet w sprawach pochodzących z Górnego Śląska.

3. Przy pierwszym dopuszczeniu adwokat składa na publicznym posiedzeniu Sądu Powiatowego przysięgę (§ 17 w now. brzm. O A). Po zaprzysiężeniu adwokata i obraniu przez niego miejsca zamieszkania wpisuje go się w listę adwokatów, którą prowadzi każdy Sąd Apelacyjny.

Dopiero z chwilą wpisania na listę nabywa adwokat prawo do wykonywania swego zawodu (§ 20 w now. brzm. O A).

4. Odwołanie dopuszczenia do wykonywania zawodu adwokackiego może nastąpić tylko z przyczyn, przewidzianych przez ustawę (§§ 21, 22 O A). O odwołaniu rozstrzyga zarząd wymiaru sprawiedliwości po uprzednim wysłuchaniu adwokata i Wydziału Izby Adwokackiej (§ 23 w now. brzm. O A).

5. Adwokat, który chwilowo nie może pełnić swych obowiązków, może być zastąpiony tylko przez innego adwokata lub prawnika, który co najmniej przez dwa lata był zatrudnionym w służbie przygotowawczej (§ 25 w now. brzm. O A).

III. Ordynacja adwokacka określa też prawa i obowiązki adwokatów.

1. Prawa adwokatów polegają przede wszystkim na tem, że mogą występować przed każdym sądem swej dzielnicy (adwokaci z Poznańskiego

¹⁾ Adwokaci, dopuszczeni na Górnym Śląsku nie mogą występować przed sądami województwa poznańskiego i pomorskiego. Por. też rozporządzenie min. spr. z 6. grudnia 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 1003).

i Pomorza także przed sądami na Górnym Śląsku) oraz przed Sądem Najwyższym (§ 26 O A).

2. Adwokaci są obowiązani do sumiennego spełnienia obowiązków zawodowych i do godnego występowania na zewnątrz i to tak przy wykonywaniu czynności adwokackich jak i poza niemi (§ 28 O A).

Kilka szczególnie ważnych obowiązków ordynacja adwokacka wylicza specjalnie. A mianowicie:

- a) jeżeli adwokat pragnie wyjechać się poza swe miejsce zamieszkania na dłużej aniżeli tydzień, winien wystarać się o zastępstwo i urzeczywistnić o tem Sąd Powiatowy, w którego siedzibie ma swe miejsce zamieszkania oraz wskazać swego zastępcę (§ 29 w n. brzm. O A)
- b) Adwokat, któremu strona chce powierzyć czynności w zakres jego zawodu wchodzące, obowiązany jest o ile nie chce przyjąć polecenia, dać bezzwłocznie odmowną odpowiedź, gdyż w razie przeciwnym będzie odpowiedzialny za szkodę powstałą skutkiem zwłoki (§ 30 O A).
- c) W pewnych wypadkach etyka wymaga, aby adwokat odmówił wykonania wymaganych od niego czynności. Adwokat powinien odmówić swej pomocy, jeżeli strona chce mu powierzyć czynności, sprzeciwiające się jego obowiązkowi, jeżeli w tej samej sprawie był czynny na rzecz drugiej strony a interesy stron są sprzeczne oraz jeżeli miałby być czynny w sprawie spornej, w rozstrzygnięciu której brał udział jako sędziego (§ 31 O A). Adwokat, służący w sprawach powierzonych mu w jego charakterze urzędowym z naruszeniem obowiązku radcy lub pomocą obu stronom w tej samej sprawie, spełnia czyn przestępny i podlega karze (§ 356 K. K.).
- d) W pewnych wypadkach adwokat jest zobowiązany przyjąć zastępstwo strony na zarządzenie sądu. Zachodzi to mianowicie, jeżeli strona ma prawo ubogich (§ 115 p. c.) lub w sprawach z przymusem adwokackim, jeżeli strona nie znajdzie adwokata dla swego zastępstwa a dochodzenia względnie obrona praw nie wydaje się swawolną lub bez widoków powodzenia. (§ 33 O A a także § 34 O A) Poza tem inne jeszcze wypadki, w których adwokat obowiązany jest przyjąć zastępstwo stron wymieniają §§ 668, 679 ust. 3, 686 ust. 2 p. c.
- e) Dalej adwokat jest pod grozą kary zobowiązany do zachowania tajemnicy zawodowej (§ 300 K. K.; § 383 l. 5 oraz ustęp ostatni p. c.).
- f) Wreszcie mają adwokaci obowiązek wyszkolenia prawników, pełniących u nich służbę przygotowawczą przez udzielanie im wskazówek i dawania sposobności do zajęć praktycznych (§ 40 O A).

IV. Ze względu na ważność zawodu adwokackiego dla całego życia publicznego oraz z uwagi na prawno-publiczny charakter adwokatury, podlegają adwokaci specjalnej kontroli.

1. Kontrolę tę sprawują Izby Adwokackie. Izbę Adwokacką tworzą wszyscy adwokaci zamieszkali w okręgu Sądu Apelacyjnego, a na Górnym Śląsku adwokaci, zamieszkali w górnośląskiej części okręgu Sądu Apelacyjnego. Siedzibą Izby jest siedziba Sądu Apelacyjnego (§ 41 w now. brzm. O A).

2. Izba wybiera Wydział z pośród członków Izby na dwa lata. Wydział składa się z dziewięciu członków, a jeżeli Izba liczy mniej niż pięćdziesięciu adwokatów, z pięciu członków. Regulamin Izby może podwyższyć liczbę członków Wydziału do piętnastu (§ 42—44 w n. brzm. O A).

3. Wydział wykonuje przede wszystkim nadzór nad spełnianiem przez członków Izby obowiązków adwokackich i sprawuje władzę dyscyplinarną. Poza tem pośredniczy na wniosek w sporach między członkami Izby oraz na żądanie strony w sporach, wynikłych z stosunku umownego między adwokatem a mandantem jego. Wreszcie Wydział wydaje opinię na żądanie zarządu wymiaru sprawiedliwości oraz opinię na żądanie sądu w sporach między członkiem Izby a jego mandantem. Wydział zarządza też majątkiem Izby i składa z zarządu tego corocznie sprawozdanie (§ 49 O. A.).

4. Przy sprawowaniu władzy dyscyplinarnej w myśl § 49 l. 1 O A Wydział wylania z swego grona sąd dyscyplinarny, orzekający w składzie trzech członków. Sąd dyscyplinarny składa się z przewodniczącego Izby, jego zastępcy i z jednego członka Wydziału, wybranego przez Wydział (§ 67 w now. brzm. O A).

W postępowaniu dyscyplinarnem stosuje się odpowiednio przepisy rozporządzenia o języku urzędowym w sądownictwie i notariacie w województwie poznańskim i pomorskim z dnia 15. grudnia 1919 r. („Tyg. Urz.“ rozp. No. 183) a na Górnym Śląsku z dnia 18. sierpnia 1922 r. („Dzien. Ustaw“ poz. 631). (§ 66 ust. 2 w now. brzm. O A).

Sąd dyscyplinarny jest władny wymierzać adwokatowi, uchybiającemu swym obowiązkom, kary dyscyplinarne (§ 62 O A).

Karami dyscyplinarnymi są:

1. przestroga;
2. nagana;
3. grzywna i to w województwie poznańskim i pomorskim do stu tysięcy marek, a na Górnym Śląsku do trzydziestu tysięcy marek niemieckich;
4. wykluczenie z stanu adwokackiego.

Naganę można połączyć z grzywną (§ 63 w n. brzm. O A łącznie z art. 1 ust. z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 181, a dla Górnego Śląska § 63 O A tylko w brzmieniu art. 1 l. 32 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 402).

Przeciw wyrokom sądu dyscyplinarnego przysługuje odwołanie do senatu dla adwokackich spraw dyscyplinarnych przy Sądzie Najwyższym.

Senat ten orzeka w gronie sześciu członków włącznie przewodniczącego. Przewodniczącego i oprócz tego dwóch członków wybiera Ogólne Zgromadzenie Sądu Najwyższego z grona sędziów tegoż Sądu. Trzech pozostałych członków powołuje się z tej Izby Adwokackiej, do której należy adwokat, którego sprawa jest przedmiotem odwołania. Czczenia senatu zapadają większością głosów. W razie równości głosów przeważa zdanie przewodniczącego (§ 90 w now. brzm. O A). Gdy chodzi o sprawę górnośląską, Senat dyscyplinarny orzeka w gronie pięciu członków, składających się z przewodniczącego lub jego zastępcy, z dwóch sędziów Sądu Najwyższego i dwóch członków Izby Adwokackiej górnośląskiej części

Województwa Śląskiego. Przewodniczącego i jego zastępcę oraz dwóch sędziów i dwóch ich zastępców wybiera corocznie do Senatu Dyscyplinarnego Ogólne Zgromadzenie Sądu Najwyższego z pośród sędziów tegoż sądu. Należących do Senatu Dyscyplinarnego trzech członków i trzech ich zastępców górnośląskiej Izby Adwokackiej wybiera corocznie Walne Zgromadzenie tejże izby (§ 90 O A w brzmieniu art. 1 l. 38 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ 402).

V. 1. Dla sprawowania pewnych czynności z zakresu sądownictwa dobrej woli ustanowiono notariuszów czynnych obok sądów. Notariusze należą do osób, cieszących się wiarą publiczną w myśl § 415 p. c., a dokumenty przez nich sporządzone są dokumentami publicznymi.

W b. dzielnicy pruskiej włącznie Górnego Śląska notariat z reguły jest połączony z adwokaturą.

2. Notariusz jest urzędnikiem i to niesądowym; pod względem nadzoru służbowego i odpowiedzialności dyscyplinarnej traktuje się notariuszów podobnie jak sędziów, mianowicie podlegają oni tym samym sądom dyscyplinarnym co sędziowie.

Stanowisko notariuszów reguluje pruska ustawa o sądownictwie dobrej woli z dnia 21. września 1899 r. (Pruski Zbiór Ustaw str. 249) w art. 77 i następnych w brzmieniu rozp. Min. b. dzieln. pruskiej z dnia 8. października 1921 r. („Dzien. Ustaw“ poz. 592), a dla Górnego Śląska w brzm. rozp. min. spr. z 19. lipca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 530).

Notariusza mianuje Ministerstwo Sprawiedliwości odwołalnie lub na pewien przeciąg czasu. Kto był już dwukrotnie bądź to odwołalnie bądź też na pewien przeciąg czasu mianowany notariuszem, tego może Minister Sprawiedliwości mianować notariuszem dożywotnie (art. 78 w now. brzm.). Do urzędowych czynności notariusza należy w zasadzie poza nielicznymi wyjątkami stosować te same przepisy językowe, co do urzędowania sędziego. (Pcr. rozp. językowe z 15. grudnia 1919 i 18. sierpnia 1922 r.).

3. Sprawa technicznego wykonywania notariatu uregulowana jest przez rozp. Min. b. dzieln. pr. z dnia 9. listopada 1919 r. („Tyg. Urzęd.“ rozporz. No. 146). Rozporządzenie to jest utrzymane w mocy przez § 3 rozp. min. b. dzieln. pruskiej z 8. października 1921 r. („Dzien. Ustaw“ poz. 592). Dla Górnego Śląska obowiązuje rozporz. min. spr. z 19. lipca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 530).

1. Notariusze nie otrzymują mimo swego charakteru urzędniczego poborów ze Skarbu Państwa lecz pobierają w każdej poszczegółnej sprawie opłaty od stron.

Wysokość opłat jest unormowana ustawowo.¹⁾

¹⁾ Por pruska ustawę o opłatach notariuszów z 25. czerwca 1895 r. z 6. października 1899 w brzmieniu polskiej ustawy z dnia 21. stycznia 1921 r. („Dziennik Ustaw“ poz. 73), zmienionej przez rozp. min. b. dzieln. pruskiej z dnia 17. lipca 1921 r. (Dziennik Ustaw“ poz. 461). Przytem należy zaznaczyć, że rozporządzenie to posiada moc obowiązująca tylko aż do 31. grudnia 1922 r. Na Górnym Śląsku obowiązują jeszcze dotychczasowe przepisy niemieckie a mianowicie wspomniana wyżej ustawa pruska w brzmieniu ust. z 6. lipca 1918 r. („Zb. Ust. Pruskich“ str. 126) oraz ustawa pruska z 10. grudnia 1920 r. („Zbiór Ust. Pruskich“, str. 540). Ustawy te doznały zmian przez rozp. min. spr. z 13. grudnia 1922 r. („Dzien. Ust“ poz. 1027).

CZĘŚĆ DRUGA

Strony procesowe.

ROZDZIAŁ I.

Pojęcie strony w procesie.

1 1 Stronami w procesie nazywamy takie osoby, które odwołują się do sądu celem uzyskania opieki prawnej w drodze postępowania procesowego. Występują one przytem albo aktywnie, wnosząc do sądu skargę albo też pasywnie, zwalczając skargę przeciwnika i żądając jej oddalenia. Wnoszącego skargę zowiemy powodem (powodką) a brońącą się pozwanym (pозwaną).

Przy pewnych rodzajach postępowania, w szczególności w postępowaniu napominawczem, w postępowaniu mającem na celu zabezpieczenie przyszłego przymusowego wykonania oraz przy przymusowem wykonaniu zowiemy strony „wierzycielem“ i „dłużnikiem“.

2 Powód, wygrywający proces uzyskuje zasądzenie pozwanego, w razie zaś przegrania procesu sąd skargę jego oddala. Powód w zasadzie nigdy na rzecz pozwanego nie może być zasądzony. Jeżeli pozwany pragnie to uzyskać w toczącym się procesie, to musi wytoczyć skargę wzajemną (Widerklage).

3 W każdym procesie musi istnieć powód i pozwany. Przytem może po każdej stronie lub po obojwóch stronach występować po kilka osób. Zowiemy je wówczas uczestnikami w sporze (lit's consories, Streitgenossen).

Czasami ustawa zezwala na to, aby osoby trzecie, interesowane wynikiem procesu, przyłączyły się do jednej ze stron procesowych celem udzielenia jej w procesie poparcia. Przyłączenie takie nazywamy interwencją uboczną. Interwensient uboczny jest w stosunku do strony głównej stroną uboczną.

4 Stronami w procesie mogą być tak osoby fizyczne jak i prawne.

Osoby, powołane z mocy piastowanego urzędu do administrowania majątkiem innej osoby, zajmują w procesie takie same stanowisko, jak gdyby były stronami w procesie. Takimi osobami są: Zawiadowca testamentu, zawiadowca masy spadkowej,

zawiadowca upadłości, zawiadowca przymusowy (sekwestратор) i zastępca z § 58 p. c. Osoby te, o ile występują w procesie jako powodowie lub pozwani w swym urzędowym charakterze zowią się „stronami z mocy urzędu.”

5. Odnośnie do każdej strony procesowej należy odróżniać kwestję

- a) kto jest zdolnym do stanowienia strony w procesie od zagadnienia,
- b) czy dana strona jest legitymowana do prowadzenia procesu.

Do a): Zdolnym do stanowienia strony jest ten, kto posiada zdolność prawną (§ 50 ust. 1 p. c.).

Zdolność stanowienia strony polega na zdolności występowania w procesie we własnym imieniu bądź to jako powód bądź też jako pozwany. Zdolność tę posiadają tylko osoby prawozdolne. Jakie osoby posiadają zdolność prawną o tem rozstrzyga prawo materialne. Są nimi osoby, mogące być podmiotem prawa prywatnego.

A zatem zdolność stanowienia strony posiadają przede wszystkim osoby fizyczne (§ 1 K. c.). Plód w łonie matki w zasadzie nie posiada jeszcze zdolności prawnej, nie może być zatem również i stroną w procesie. O ile jednak prawo materialne zastrzega mu pewne prawa (§§ 844, 1923, 2043, 2108, 2178 K. c.) o tyle należy przyjąć, że już i plód w łonie matki posiada zdolność stanowienia strony.

Zdolność tę posiadają dalej osoby prawne i to tak prawa publicznego, jak Skarb Państwa, gminy oraz korporacje, fundacje i zakłady prawa publicznego, jak i związki i fundacje prawa prywatnego (§§ 21 i nast. łącznie z § 55 i nast.; 80 i nast. K. c.).

Zdolność stanowienia strony posiadają też, i to na zasadzie specjalnych przepisów ustawowych, spółki prawa handlowego, w szczególności jawna spółka handlowa (§ 124 K. h.), towarzystwo¹⁾ (spółka) komandytowe (§ 161 K. h.), towarzystwo (spółka) akcyjne-komandytowe (§ 320 K. h.) i towarzystwo (spółka) akcyjne (§ 210 K. h.) a także spółki asekuracyjne polegające na wzajemności w myśl ustawy z dnia 12. maja 1901 r. — Oprócz tego wchodzi jeszcze w rachubę liczne inne organizacje, ustanowione przez osobne ustawy, między innymi przede wszystkim zarejestrowane spółdzielnie (art. 3 ustawy z 29. października 1920 r. („Dzien. Ustaw“ 733).

Zdolności stanowienia strony zasadniczo nie posiadają stowarzyszenia kodeksu cywilnego (§ 705 i nast.), dalej nie posiada jej spółka cicha prawa handlowego (§§ 335 i nast.) ani też firma poszczególnego kupca (§ 17 K. h.), który jednakże może pod tą firmą w procesie występować.

Tak samo nie posiadają zdolności stanowienia strony również i związki, nie posiadające zdolności prawnej, do których według § 54 K. c. należy stosować przepisy o stowarzyszeniach kodeksu cywilnego w myśl §§ 705 i nast. K. c. Związki te posiadają jednak pasywną zdolność stanowienia strony (§ 50 ust. 2 p. c.). Mogą one być zatem jako

¹⁾ Używam terminologii rozp. min. b. dzieln. pr. z 15. grudnia 1919 r. („Tygodnik Urzędowy” No. 70 rozp. No. 185), które mówi o towarzystwach komandytowych, akcyjnych i t. d., nie zaś o „spółkach.”

takie p o z y w a n e i w sporze prawnym posiadają takie same stanowisko, jak związki z zdolnością prawną. Z tego wynika, że związek taki w procesie zastąpiony jest przez zarząd jako zastępcę prawnego, który może składać przysięgi (§ 473 p. c.) i wogóle podejmować wszelkie czynności procesowe, włącznie przyznania roszczenia przeciwnika, zawierania ugody i zrzeczenia się roszczenia a nawet występować a g r e s y w n i e, o ile to odbywać się może przez pozwanego w wytoczonym przeciwko niemu procesie n. p. przez wniesienie skargi wzajemnej w myśl §§ 280 i 259 p. c.

Jeżeli jednak związek taki pragnie wystąpić w charakterze p o w o d a, to skargę muszą wytoczyć w s z y s c y c z ł o n k o w i e z w i ą z k u, których należy w skardze wymienić. Zarząd ma w takim razie tylko stanowisko pełnomocnika w myśl § 714 K. c.

Posiadanie zdolności stanowienia strony jest ogólną i istotną przesłanką procesową, która musi być dana już w chwili wytoczenia procesu i trwać aż do jego prawomocnego zakończenia. Dla tego sąd winien brak tej zdolności rozpoznawać z urzędu (§ 56 p. c.). Poza tem również i strona sama może się na to powołać w drodze ekscpekcji procesowej w myśl § 274 l. 7 p. c.

Do b) L e g i t y m a c j a r z e c z o w a strony polega na jej prawie do prowadzenia pewnego konkretnego procesu. Przytem należy odróżniać:

1. L e g i t y m a c j ę c z y n n ą (a k t y w n ą), polegającą na tem, że właśnie p o w ó d ma prawo dochodzenia pewnego roszczenia w drodze skargi, oraz
2. l e g i t y m a c j ę b i e r n ą p a s y w n ą), z której wynika, że żądanie skargi może być w danej sprawie skierowane właśnie przeciwko p o z w a n e m u.

Kto ma prawo dochodzić pewnego roszczenia w procesie i przeciwko komu, zależy nie od tego, komu roszczenie to przysługuje i kto jest zobowiązany. To zaś rozstrzyga się według prawa materialnego. Prawo materialne decyduje zatem o legitymacji rzeczowej.

II. 1. Zdolność procesowa jest zdolnością do zdawania w procesie procesualnie ważnych oświadczeń woli czyli zdolnością do podejmowania w procesie prawnie skutecznych czynności procesowych albo jak się wyraża § 51 p. c. zdolnością strony do stawiania przed sądem. Polega ona więc na zdolności prowadzenia procesu we własnej osobie lub prowadzenia go przez ustanowionego w tym celu pełnomocnika procesowego.

2. Zdolność procesową posiada każdy o tyle, o ile m o ż e z o b o w i ą z y w a ć się przez umowy (§ 52 p. c.). Zdolności procesowej odpowiada w prawie materialnem zdolność do działania prawnego (Geschäftsfähigkeit) (§ 104 i nast. K. c.). Każdy posiada więc tylko o tyle zdolność procesową, o ile jest zdolnym do działania prawnego. O ile zaś jest zdolnym do działania prawnego, określa Kodeks cywilny w §§ 104 i nast.

A zatem nie posiadają zdolności procesowej, bo nie są zdolnymi do działania prawnego:

- a) dzieci poniżej siedmiu lat (§ 104 l. 1 K. c.);
- b) osoby umysłowo chore w myśl § 104 l. 2 K. c.;
- c) osoby ubezwłasnowolnione z powodu choroby umysłowej (§ 104 l. 3 K. c.);

- d) osoby prawne i związki, mogące stanowić w procesie stonę, ponieważ mogą działać jedynie przez swego zastępcę prawnego.)

Za osobę nie posiadającą zdolności procesowej winien działać jej zastępca prawny. Zastępca prawny posiada w stosunku do sądu i przeciwnika procesowego wszystkie prawa i obowiązki strony procesowej, chociaż w rzeczywistości nią nie jest. O zakresie władzy zastępowania przez prawnego zastępcę osoby bez zdolności procesowej decyduje prawo materialne (§ 51 p. c.). Poszczególne czynności procesowe, dla których według przepisów prawa cywilnego wymaga się specjalnego upoważnienia, są jednakowoż również i bez takiego upoważnienia ważne, jeżeli udzielono ogólnego upoważnienia do prowadzenia procesu lub prowadzenie go jest dozwolone także i bez takiego upoważnienia (§ 54 p. c.). Do takich czynności procesowych należy zaliczyć ugodę, zrzeczenie się i uznanie.

Prawo materialne decyduje również i o tem, kto jest zastępcą prawnym; a zatem przy towarzystwach handlowych rozstrzyga o tem Kodeks handlowy n. p. o jawnej spółce handlowej: §§ 125 i nast. K. h.; o towarzystwie akcyjnym: §§ 231 i nast. K. h.

Oprócz wyżej wymienionych osób nie posiadają zdolności procesowej również i te osoby, które według prawa materialnego są ograniczone w zdolności do działania prawnego, gdyż i te osoby z reguły nie mogą się zobowiązywać przez umowy i potrzebują w zasadzie w myśl § 107 K. c. do każdego oświadczenia woli zezwolenia zastępcy prawnego.

Do tej kategorii osób należą:

- a) małoletni po skończeniu siódmego roku życia w myśl § 106 K. c.;
- b) osoby ubezwłasnowolnione z powodu słabości umysłowej, nalogowego pijaństwa i marnotrawstwa (§ 114 K. c.);
- c) osoby, znajdujące się w myśl § 1906 K. c. pod tymczasową kuratelą (§ 114 K. c.).

Małoletnich, pozostających pod władzą rodzicielską, zastępuje z reguły ojciec (§§ 1627, 1630 K. c.), czasem także i matka (§§ 1684 i nast. 1686 K. c.). Poza tem małoletnich zastępuje opiekun (§§ 1773, 1793 K. c.) a w specjalnych wypadkach również i kurator (§ 1909 K. c.).

Pełnoletnich, nie posiadających zdolności procesowej zastępuje opiekun (§ 1896 do § 1908 K. c.). Wobec sądu, jak wogóle na zewnątrz opiekun legitymuje się świadectwem sądu opiekuńczego (§ 1791 K. c.).

3. Zato nie wywiera żadnego wpływu na zdolność procesową płeć, mianowicie ta okoliczność, że kobieta wyszła za mąż (ust. 2 § 52 p. c. łącznie z § 1399 K. c.).

Zdolność procesowa mężatki niema nic wspólnego z ograniczeniami w prawie dysponowania majątkiem, ograniczeniami, jakim podlega na zasadzie prawa materialnego odnośnie do majątku wniesionego (§§ 1363, 1395 K. c.) i majątku wspólnego (§§ 1438, 1443 K. c.) ze względu na prawo administracji i użytkowania, jakie przysługuje mężowi

¹⁾ Sporne. Por. Gaupp-Stein: § 51 uwaga III, A, 1 oraz orzeczenie Sądu Rzeszy, tom 66, str. 243.

w stosunku do majątku żony. Z ograniczeń tych wynika, że czynności procesowe żony nie są jako takie nieważne, lecz, że w danym razie nastąpić winno oddalenie skargi z powodu braku legitymacji. Gdyby jednak wyrok zapadł na korzyść żony i stał się prawomocnym, to nie można by spowodować jego uchylecia na podstawie § 579 l. 4 p. c.; byłby on jednak bezskuteczny w stosunku do męża; nie można by więc na mocy takiego wyroku przeprowadzić przymusowego wykonania z wniesionego majątku żony, podlegającego administracji i użytkowaniu męża.

Wszelkich praw odnoszących się do wniesionego majątku żony, może dochodzić w drodze procesu mąż we własnym imieniu (§ 1380 K. c.) i może to czynić bez zezwolenia żony. Lecz wyrok jest skuteczny również i przeciwko żonie tylko wtenczas, jeżeli mąż może prawem, którego dochodzi w procesie, dysponować również i bez zezwolenia żony, na co ustawa zezwala tylko w wypadkach wymienionych w § 1376 i § 1378 K. c. (por. też § 1379 K. c.).

Żona praw takich może dochodzić w procesie tylko za zgodą męża (ust. 2 § 1400 K. c.), o ile nie są dane wyjątki wymienione w §§ 1401, 1405, 1407 K. c.

Przy wspólności majątkowej mąż może w drodze procesu dochodzić we własnym imieniu wszelkich praw dotyczących wspólnego mienia, przyczem wyrok jest skuteczny na rzecz żony i przeciwko niej bez względu na zgodę żony (§ 1443 K. c.) i tylko z ograniczeniami, wynikającymi z przepisów §§ 1444 i nast. K. c.

Żona w takich razach może we własnym imieniu występować tylko na podstawie §§ 1499, 1500 K. c. lub w razie samodzielnego prowadzenia przedsiębiorstwa w myśl § 1405 K. c. (§ 1452 K. c.).

4. W pewnych wypadkach, jak n. p. w razie ustanowienia kuratora dla ułomnego (§ 1910 K. c.), dla nieobecnego (§ 1911 K. c.), dla nieznanych osób interesowanych (§ 1913 K. c.) lub też dla zawiadywania masą spadkową (§ 1960 K. c.) mogą otrzymać również i osoby, posiadające zdolność procesową, zastępcę prawnego. Jeżeli to nastąpi i jeżeli w procesie kurator osobę taką zastępuje, to osoba ta jest zrównana z osobą, nie posiadającą zdolności procesowej.

5. Obcokrajowca, nie posiadającego zdolności procesowej według przepisów swego kraju, uważa się za zdolnego do prowadzenia procesu, jeżeli według prawa, obowiązującego dla sądu, w którym sprawa się toczy zdolność tą mu przysługuje (§ 55 p. c.). Jest to logicznym następstwem przepisu zawartego w art. 7 ust. wprowadzczej do Kodeksu cywilnego.

6. Sąd musi rozpoznawać z urzędu nie tylko zdolność stanowienia strony, lecz również i zdolność procesową, dalej brak legitymacji prawnego zastępcy oraz wymaganego upoważnienia do prowadzenia procesu (§ 56 p. c.). Sąd winien też na wątpliwości, nasuwające się w tym względzie zwrócić stronom uwagę (§ 139 ust. 2 p. c.). Również i strony same mogą w drodze ekscepcji procesowej na braki te wskazywać (§ 274 l. 7 p. c.). Jeżeli braki takie się ujawnią, to sąd winien przede wszystkim działać w tym kierunku, aby braki te usunąć.

Strona lub prawny jej zastępca mogą być jednak tymczasem dopuszczeni do prowadzenia procesu z zastrzeżeniem usunięcia braku, jeżeli zwłoka po-

łączona jest z niebezpieczeństwem dla strony. Sąd winien jednakowoż zarazem wyznaczyć czasokres dla usunięcia braku. Czasokres ten może być na wniosek przedłużony (§ 224 p. c.). Przed upływem tego czasokresu nie wolno wydawać wyroku stanowczego (§ 56 ust. 2 p. c.).

Jeżeli brak zdolności stanowienia strony, zdolności procesowej lub brak zastępstwa prawnego ostatecznie ustalono, natenczas należy

- a) jeżeli brak ten istniał już w chwili wytoczenia skargi oddalić skargę wyrokiem (por. orzeczn. S. Rz. tom 29 str. 410), co nastąpić winno również i wtenczas, jeżeli brak taki ujawnił się dopiero w instancjach wyższych;
- b) jeżeli jednakowoż w chwili wytoczenia skargi braku takiego nie było, lecz przy rozprawie ustnej wystąpi osoba nielegitymowana, natenczas wdrożenie procesu nastąpiło bez żadnego uchybienia prawnego, a stronę nielegitymowaną należy traktować tak, jakby wcale nie była stanęła. W tym wypadku może więc zapaść przeciwko niej wyrok zaoczny.

Gdyby wydano wyrok pomimo istnienia jednego z wyżej przytoczonych braków, to można by żądać uchylenia takiego wyroku bądź to za pomocą zwykłych środków prawnych, a więc apelacji i rewizji, bądź też w razie prawomocności wyroku, za pomocą skargi o unieważnienie (§§ 539, 551 l. 5, 579 l. 4 p. c.).

7. Jeżeli ma być pozwana strona, nie posiadająca zdolności procesowej, która jest jeszcze bez prawnego zastępcy, natenczas powód powinien postarać się u sędziego o opiekunczego o to, aby dla takiej osoby ustanowiono zastępcę prawnego. Gdy jednak zwłoka połączona jest z niebezpieczeństwem, przewodniczący sądu procesowego winien na wniosek ustanowić osobnego zastępcę aż do chwili ustanowienia prawnego zastępcy. Wniosek ten nie podlega przymusowi adwokackiemu, ponieważ stawia go się przed rozpoczęciem procesu. Mianowany przez przewodniczącego „osobny zastępca“ ma tymczasowo takie same stanowisko, jak zastępca prawny, chociaż nim nie jest (§ 57 ust. 1 p. c.).

Oprócz tego przewodniczący sądu może ustanowić takiego zastępcę również i wtedy, jeżeli w wypadku § 20 p. c. ma być pozwana osoba bez zdolności procesowej przed sąd miejsca czasowego pobytu lub miejsca garnizonu (§ 57 ust. 2 p. c.). W tym wypadku przewodniczący może działać zupełnie według swego uznania. Warunkiem do ustanowienia zastępcy w tym wypadku nie jest ani grożące niebezpieczeństwo ani nieposiadanie zastępcy prawnego; wystarczy jeżeli interesowany nie mógł by w odpowiedni sposób prowadzić procesu.

Do przyjęcia urzędu zastępcy w myśl § 57 p. c. nie ma żadnego obowiązku, mianowicie nie można tutaj stosować analogicznie przepisów kodeksu cywilnego o kurateli.⁴⁾

8. Według § 928 K. c. można się prawa własności nieruchomości wyżyć przez to, że właściciel zda wobec Wydziału Hipotecznego oświadczenie, iż zrzeka się swego prawa własności i następnie zrzeczenie to zostanie zapisane do księgi gruntowej. Prawo do okupowania opuszczonej nieruchomości posiada wyłącznie Skarb Państwa, który nabywa własność przez

⁴⁾ Sporne. Tak samo n. p. Gaupp-Stein § 57 uwaga V.

to, że każe się zapisać jako właściciel do księgi gruntowej. Zanim to nastąpi, możliwem jest, że nieruchomości pozostanie przez dłuższy czas bez właściciela i opieki. W takim razie może być wprowadzicie ustanowiony w myśl § 1913 K. c. kurator. Lecz oprócz tego winien przewodniczący sądu procesowego, jeżeli pragnie kto w drodze skargi dochodzić praw swych do owej nieruchomości, na wniosek ustanowić zastępcę, który do czasu wpisu nowego właściciela dopilnuje w procesie praw i obowiązków, wynikających z własności (§ 58 p. c.).

Obowiązek do przyjęcia urzędu zastępcy i w tym wypadku nie istnieje.

Stanowisko zastępcy, ustanowionego na podstawie § 58 p. c. jest inne aniżeli zastępcy w myśl § 57 p. c. Zastępca z § 58 p. c. nie ma bowiem stanowiska zastępcy prawnego, lecz jest sam pozwanym, jest zatem „stroną z mocy urzędu swego“. (Sporne!)

— — — — —

ROZDZIAŁ II.

Uczestnictwo w sporze.

I. Uczestnictwo w sporze polega na tem, że po stronie powoda lub po stronie pozwanego występuje więcej osób. Złączenie się kilku osób celem dochodzenia pewnego roszczenia lub pozywanie więcej osób w tym samym procesie odbywa się z reguły od samego już początku procesu. Mogą jednakże zachodzić wypadki, w których takie uczestnictwo powstaje dopiero w toku procesu jak n. p. jeżeli kilku dziedziców wstąpi w miejsce spadkodawcy (§ 239 p. c.) lub jeżeli sąd zarządzi złączenie kilku procesów (§ 147 p. c.).

II. Ustawa odróżnia dwa rodzaje uczestnictwa a to:

1. Uczestnictwo *z w y c z a j n e* i
2. Uczestnictwo *k o n i e c z n e*.

Do 1: O uczestnictwie *z w y c z a j n y m* mówimy, jeżeli kilka osób występuje łącznie bądź to jako powodowie bądź też jako pozwani i gdy albo a) odnośnie do przedmiotu sporu posiadają wspólne prawa jak n. p. współwłaściciele przed podziałem, dłużnicy solidarni w razie skargi przeciwko głównemu dłużnikowi i ręczycielowi, albo też b) z tej samej faktycznej i prawnej podstawy mają prawa i obowiązki tak n. p. współdziedzice wierzyciela (§ 59 p. c.), albo wreszcie c) jeżeli przedmiotem sporu są roszczenia lub zobowiązania tego samego rodzaju, opierające się zarazem na takiej samej faktycznej i prawnej podstawie, która w istocie swej jest również tego samego typu jak np. skargi towarzystwa asekuracyjnego o premję przeciwko kilku zabezpieczonym na podstawie równobrzmiących umów, roszczenia z nieślubnego pożycia w razie połączenia skargi nieślubnej matki z skargą dziecka nieślubnego, skargi przeciwko jednemu małżonkowi na zapłacenie a drugiemu na zezwolenie przeprowadzenia przymusowego wykonania, skarga posiadacza weksłu przeciwko kilku dłużnikom wekslowym (§ 60 p. c.).

Przy uczestnictwie *z w y c z a j n e m* złączenia kilku procesów w jedno postępowanie jest tylko „zewnątrznem i czysto formalnem połącze-

niem kilku procesów“ (por. orzeczn. S. Rz. t. 55 str. 311). Każdy uczestnik w sporze ma stanowisko indywidualnie niezależne i jest w zasadzie w takim względzie przeciwnika stosunku, że czyny jednego nie przynoszą innym ani korzyści ani szkody (§ 61 p. c.).

Do 2: Innego typu jest stosunek uczestników w wypadku koniecznego uczestnictwa w sporze. Jest ono dane wtedy, jeżeli

- a) sporny stosunek prawny może być względem wszystkich uczestników sporu tylko jednolicie ustalony, jak n. p. skarga o zniesienie dalszej wspólności majątkowej w myśl § 1496 K. c., dalej te wypadki, w których na zasadzie § 325 p. c. prawomocność wyroku ma znaczenie również i w stosunku do osób trzecich. Poza tem poszczególne wypadki są bardzo sporne.
- b) Konieczne uczestnictwo w sporze zachodzi również wtenczas, jeżeli uczestnictwo z innego powodu jest konieczne (§ 62 p. c.). Są to wypadki, w których pewnego roszczenia może dochodzić kilku uprawnionych tylko łącznie lub gdzie kilku zobowiązanych musi łącznie być pozwanych i to w tem znaczeniu, że skarga wytoczona tylko przez jednego z uprawnionych lub skierowana tylko przeciwko jednemu z obowiązanych musiała by być oddalona z powodu braku aktywnej lub pasywnej legitymacji rzeczowej. Tego rodzaju wypadków prawo materialne zna cały szereg n. p. rozwiązanie umowy kupna (§ 467 K. c.), dalej wszelkiego rodzaju wspólność do niepodzielnej ręki, jak przy stowarzyszeniu (§§ 718 i nast. K. c.) i wspólności współdziedziców (§ 2033 ust. 2 K. c.) i t. d.

Skutek koniecznego uczestnictwa w sporze jest ten, że w razie zaniedbania terminu lub czasokresu tylko przez niektórych uczestników, uważa się tych, którzy się stawiają, jako zastępców niestawiających (§ 62 p. c.). Wskutek tego przeciwko niestawiającym nie może zapaść wyrok zaoczny, gdyż zastępują ich stawiający. Do dalszego toku postępowania należy niestawiających stale przyzywać za pomocą wezwań, doręczeń i t. d. (§ 62 ust. 2 p. c.).

Ścisła łączność wszystkich koniecznych uczestników w sporze ujawnia się mianowicie przy przysiędze. W zasadzie należy przysięgę deferować wszystkim uczestnikom sporu. Dla deferowania i referowania przysięgi jest też konieczne zgodne oświadczenie wszystkich.

Jeżeli z tych koniecznych uczestników sporu, którzy mają złożyć przysięgę, jeden lub kilku odmówi jej wykonania, natenczas ma miejsce swobodna ocena dowodu przez sąd wbrew zasadzie wyrażonej w § 463 p. c. (§§ 472, 426 ust. 3 p. c.)

III Wspólność postępowania ujawnia się przy każdym uczestnictwie w sporze procesualnie mianowicie przez to, że każdy z uczestników może indywidualnie popierać sprawę. Może on zatem przeciwnika wezwać na termin i może skutecznie doręczyć. Jeżeli jednak wezwie przeciwnika na termin, obowiązany jest wezwać również i pozostałych uczestników sporu (§ 63 p. c.).

R O Z D Z I A Ł III.

Udział osób trzecich w sporze prawnym.

I. Nietylko w charakterze uczestników w sporze może brać kilka osób udział w procesie, lecz może to nastąpić również i w ten sposób, że osoby trzecie przyłączają się do procesu toczącego się już między innemi osobami.

Procedura cywilna zna pięć rodzajów udziału osób trzecich w procesie a mianowicie:

1. interwencję główną,
2. interwencję uboczną,
3. oznajmienie sporu,
4. przystąpienie do sporu roszcącego pretensje do spornej wierzytelności,
5. wskazanie poprzednika.

II. 1. Jeżeli między dwoma stronami toczy się proces o rzecz lub prawo a osoba trzecia rości sobie pretensje do przedmiotu sporu, to może aż do prawomocnego rozstrzygnięcia sporu dochodzić swych roszczeń w nowej skardze, którą należy wytoczyć przeciwko obu stronom procesu głównego jako pozwany. Proces ten należy wytoczyć w sądzie, w którym proces główny toczył się w instancji pierwszej (§ 64 p. c.). Takie wystąpienie osoby trzeciej odnośnie do toczącego się procesu między innymi stronami zwiemy interwencją główną. W razie wytoczenia skargi przez interwenienta głównego strony procesu głównego są w procesie interwencyjnym uczestnikami sporu i to zależnie od stosunku interwenienta głównego do stron bądź to zwykłymi bądź też koniecznymi uczestnikami sporu. W zasadzie postępowanie w procesie, spowodowanym przez interwencję główną jest niezależne od postępowania w procesie głównym i obydwa procesy mogą się toczyć niezależnie od siebie. Jednakowoż na wniosek jednej ze stron proces główny może być odroczony aż do rozstrzygnięcia interwencji głównej (§ 65 p. c.).

2. a) Interwencja uboczna polega w przeciwieństwie do interwencji głównej, przy której wytacza się nową skargę przeciwko obydwu stronom głównego procesu, na tem, że osoba trzecia przystępuje do toczącego się procesu jako strona uboczna w ten sposób, że przyłącza się do jednej z głównych stron, celem poparcia jej w procesie.

b) Interwencja uboczna jest dozwoloną, jeżeli przyłączająca się do procesu osoba trzecia jest prawnie zainteresowana w tem, aby osoba, którą popiera, proces wygrała (§ 66 ust. p. c.).

Interwencja uboczna jest możliwa w każdym stadium sporu prawnego aż do prawomocnego ukończenia procesu. Może ona w zasadzie nastąpić również i w związku z podjęciem środka prawnego (§ 66 ust. 2 p. c.), lecz przepis ten przy apelacji, rewizji, zażaleniu i opozycji jest w praktyce niemożliwy do zastosowania, ponieważ przyłączenie się ubocznego interwenienta następuje przez doręczenie odnośnego pisma, podczas gdy wniesienie apelacji, rewizji, zażalenia i opozycji odbywa się za pomocą włączenia do sądu pisma apelacyjnego, rewizyjnego lub pisma zawierającego zażalenie lub opozycję (§§ 518, 553, 569, 340 p. c.).

c) S t a n o w i s k o interwenienta ubocznego jest różne zależnie od tego, czy prawomocny wyrok, zapadły w procesie głównym jest skuteczny również i w stosunku między interwenientem ubocznym a stroną przeciwną, czy też prawomocność wyroku na stosunek interwenienta ubocznego do strony przeciwnej nie wywiera żadnego wpływu.

W ostatnim wypadku mówimy o z w y c z a j n e j czyli n i e s a m o d z i e l n e j interwencji ubocznej, w pierwszym zaś o u c z e s t n i c z ą c e j czyli s a m o d z i e l n e j interwencji ubocznej.

aa) Normalnym typem interwencji ubocznej jest uboczna interwencja z w y c z a j n a. Interwenient uboczny winien przyjąć spor prawny w tym stanie, w jakim się znajduje w chwili przyłączenia się do procesu. W tym zakresie ma on prawo posługiwać się wszystkimi środkami zaczepnymi i obrony i podejmować wszelkie czynności sądowe z tym jedynie ograniczeniem, że jego wyjaśnienia i czynności procesowe, aby mieć procesualną skuteczność, nie mogą sprzeciwiać się wyjaśnieniom i czynnościom strony głównej (§ 67 p. c.). Interwenient uboczny może zatem rozwijać czynność procesową bądź to z w o l ą strony głównej bądź też bez jej woli, lecz nie może być czynnym w b r e w jej woli. W tem ujawnia się zależność interwenienta od strony głównej. Proces jest i pozostaje dla niego sporem cudzym; interwenient jest zawsze tylko p o m o c n i k i e m strony głównej, nie jest zaś sam stroną.

Pomimo to prawomocny wyrok, zapadły między stronami głównymi ujawnia skutki również i w stosunku interwenienta do tej strony, której w procesie udzielał pomocy. Jeżeli bowiem przyjdzie do procesu między tą właśnie stroną główną a interwenientem ubocznym, to interwenient nie może się w procesie tym powoływać na to, że proces w tej postaci, w jakiej był przedmiotem rozpoznania sędziego, został n i e s ł u s z n i e rozstrzygnięty, że zatem wyrok jako taki jest mylny. Tak samo interwenient nie może powoływać się na to, że strona główna proces w a d l i w i e prowadziła, mianowicie, że nie wyczerpała materiału procesowego, gdyż jego to, interwenienta, rzeczą było tego rodzaju błędy naprawić. Ponieważ jednak interwenient uboczny musi sprawę przyjąć w tym stanie, w jakim się znajduje w chwili przystąpienia do procesu i nie może wbrew woli strony głównej posługiwać się środkami zaczepnymi i obrony, więc może powołać się na to, że 1. wskutek s t a n u sprawy w chwili przystąpienia n. p. jeżeli strona przeciwna złożyła już przysięgę, lub 2. wskutek w y j a ś n i e ń i c z y n n o ś c i p r o c e s o w e j strony głównej, której pomagał, miał przeszkody do posługiwania się środkami zaczepnymi lub obrony, albo 3. wreszcie może podnieść zarzut, że strona główna środków zaczepnych i obrony, które jemu były n i e z n a n e rozmyślnie lub przez ciężkie zawinienie w procesie n i e u z y ł a (§ 68 p. c.).

bb) Uboczną interwencją u c z e s t n i c z ą c ą czyli s a m o d z i e l n ą nazywa się interwencję taką, przy której prawomocność wyroku w sporze głównym wywiera skutek na stosunek interwenienta ubocznego do przeciwnika w sporze głównym. W jakich wypadkach prawomocny wyrok skutek taki wywiera, o tem decyduje m a t e r i a l n e p r a w o c y w i l n e. Są to mianowicie wypadki, w których wyrok prawomocny wywiera skutek n i e t y l k o między procesującemi się stronami lecz i o d n o ś n i e do o s ó b t r z e c i c h (§ 325 p. c.; por. jednak § 265 ust. 2 p. zdanie ostatnie). W tak i

razie interwenient uboczny ma stanowisko uczestnika sporu w myśl § 61 p. c. (§ 69 p. c.) z wszelkimi prawami i obowiązkami strony w procesie. W tym wypadku incozua triu więc deterowac przysięgę (§ 449 p. c.) i taki interwenient może bez wszelkich ograniczeń nawet wbrew woli strony głównej posługiwać się wszelkimi środkami zaczepnymi i obrony, które uzna za potrzebne. Zato samodzielny interwenient uboczny nie może być w procesie badany jako świadek, gdyż ma stanowisko strony w procesie, podczas gdy z wyjątku interwenienta ubocznego można badać w charakterze świadka, ponieważ stoi poza stronami procesu.

Lecz i uczestniczący interwenient uboczny ma tylko za zadanie dopomóc stronie głównej do wygrania procesu. Dla tego sam w procesie dla siebie niczego bezpośrednio uzyskać nie może.

d) Przyłączenie się ubocznego interwenienta następuje przez doręczenie pisma, zawierającego wymienienie stron i sporu, wskazanie interesu prawnego oraz wyjaśnienie powodu przystąpienia (§ 70 p. c.).

Jeżeli żadna strona nie zaprotestuje, to interwenienta ubocznego uważa się bez dalszego postępowania za dopuszczanego, gdyż badania dopuszczalności interwencji ubocznej z urzędu ustawa nie przewiduje.

Jeżeli jednak jedna ze stron zaprotestuje, postawiając wniosek o niedopuszczenie interwenienta ubocznego do procesu, natenczas następuje w tej kwestji rozprawa ustna i interwenienta ubocznego dopuszcza sąd tylko wtedy do procesu, jeżeli interes swój uważa za słuszny. Na podstawie rozprawy ustnej sąd orzeka w takim razie wyrokiem pośrednim (Zwischenurteil) przeciwko któremu dany jest środek prawny natychmiastowego zażalenia.

Aż do chwili prawomocnego wyrzeczenia niedopuszczalności interwencji należy interwenienta wzywać do postępowania głównego (§ 71 p. c.).

3. a) Oznajmienie sporu polega na tem, że jedna ze stron zawiadamia osobę trzecią o toczącym się procesie, aby spowodować ją do przyłączenia się do procesu. Takie oznajmienie procesu jest dozwolone, jeżeli strona procesowa w razie przegrania procesu uważa za możliwe dochodzenie przeciwko osobie trzeciej roszczenia z odpowiedzialności za wady rzeczy lub prawa jak np. przy kupnie: §§ 433 i nast.; §§ 459 i nast.; §§ 481 i nast. K. c., albo też roszczenia o zwolnienie od odpowiedzialności za powstałą szkodę albo wreszcie, jeżeli strona procesowa obawia się, że osoba trzecia, wobec której jest odpowiedzialną za wynik procesu (n. p. § 841 p. c.; §§ 1281, 1282 K. c.), rościć będzie sobie do niej pretensje (§ 72 p. c.).

b) Oznajmienie sporu następuje przez doręczenie pisma, z którego wynika powód oznajmienia sporu oraz stan procesu. Odpis pisma tego należy przeciwnikowi podać dowiadomości (§ 73 p. c.). Osoba, której spór oznajmiono, jest uprawniona do dalszego oznajmienia sporu (ust. 2 § 72 p. c.).

c) Osoba, której spór oznajmiono, może się do procesu przyłączyć lub nie przyłączyć.

aa) Jeżeli do procesu się nie przyłączy lub żadnego nie zda oświadczenia, natenczas proces toczy się dalej bez względu na nią (ust. 2 § 74 p. c.);

bb) jeżeli zaś do procesu się przyłączy, stając po stronie oznajmającego spór, to stosunek jej do stron procesowych określa się według przepisów o interwencji ubocznej (ust. 1 § 74 p. c.).

We wszystkich wypadkach, a zatem bez względu na to, czy osoba, której oznajmiono spór, do procesu się przyłączy lub nie, mają w stosunku do osoby trzeciej zastosowanie przepisy § 68 p. c. o skutkach wyroku w stosunku do interwenienta ubocznego, z tą jedynie zmianą, że nie decyduje chwila rzeczywistego przystąpienia do procesu, lecz już moment, w którym przystąpienie do sprawy wskutek oznajmienia sporu było możliwe (ust. 3 § 74 p. c.).

4. O „sporze pretendentów“ mówi się, jeżeli pozwany dłużnik oznajmi spór osobie trzeciej, która ze swej strony rości pretensje do wierzytelności, będącej przedmiotem sporu. Jeżeli ta osoba trzecia do sporu przystąpi a pozwany sumę wierzytelności złoży na rzecz wierzycieli, spór wiodących, przy jednoczesnem zrzeczeniu się prawa odbioru tej sumy, natenczas należy pozwanego na jego wniosek wyłączyć od procesu, zasądzając go na ponoszenie kosztów, spowodowanych jego nieuzasadnionym sprzeciwem. O wyłączeniu należy zadecydować po ustnej rozprawie w drodze wyroku. Wyrok ten jest wyrokiem pośrednim, jeżeli następuje oddalenie wniosku o wyłączenie od procesu, a wyrokiem końcowym, jeżeli orzeka wyłączenie.

Po wyłączeniu pozwanego od procesu spór o prawo do wierzytelności toczy się dalej między wierzycielami. Oznajmienie sporu przez pozwanego dłużnika powoduje więc w tym wypadku nie interwencję uboczną, lecz interwencję główną.

W sporze między wierzycielami należy stronie wygrywającej przyznać zdeponowaną kwotę a przegrywającego należy zasądzić na ponoszenie także i kosztów powstałych dla pozwanego, o ile nie zostały wywołane jego nieuzasadnionym sprzeciwem, i to łącznie z kosztami zdeponowania spornej kwoty (§ 75 p. c.).

5. a) Postępowanie, dotyczące wskazania poprzednika, polega na tem, że w razie pozwania posiadacza pewnej rzeczy, którą — jak twierdzi — posiada jedynie jako bezpośredni posiadacz na zasadzie stosunku prawnego, wymienionego w § 868 K. c., tenże pozwany posiadacz może odmówić przystąpienia do rozprawy w sprawie głównej, jeżeli:

aa) pośredniemu posiadaczowi, od którego rzecz posiada na podstawie jednego z wymienionych w § 868 K. c. stosunków prawnych, jeszcze przed rozprawą w sprawie głównej oznajmi spór i zarazem

bb) wezwie go do oświadczenia, czy twierdzenie pozwanego uznaje za słuszne z równoczesnem wskazaniem powodowi osobę pośredniego posiadacza.

W razie spełnienia tych warunków pozwany może odmówić przystąpienia do rozprawy w sprawie głównej aż do oświadczenia przez tego, któremu spór oznajmił, czy przyznaje, że jest w stosunku do pozwanego posiadaczem pośrednim lub też aż do upływu terminu, w którym wezwany miał dać wyjaśnienie (§ 76 ust. 1 p. c.).

b) Postępowanie odbywa się w ten sposób, że w procesach z przymusem adwokackim pismo, zawierające oznajmienie sporu i wezwanie, które winno odpowiadać przepisowi, zawartemu w §§ 214, 215 p. c., należy wręczyć sądowi celem wyznaczenia terminu. Następnie po wyznaczeniu terminu należy pismo to do ręczyć pośredniemu posiadaczowi. Poczem w osobnym piśmie pozwany winien p o w o d o w i wyjawić swego pośredniego posiadacza. Pismo to pozwany winien p o w o d o w i doręczyć wraz z pismem, zawierającym oznajmienie sporu i wezwanie pod adresem pośredniego posiadacza. Wszystkie doręczenia uskutecznia p o z w a n y.

W postępowaniu przed Sądami Powiatowymi oznajmienie sporu jak i wskazanie poprzednika może być oświadczone do protokołu sekretarza sądowego, przyczem oznajmienie sporu nie potrzebuje zawierać wezwania w myśl §§ 214, 215 p. c., a tylko zawezwanie do oświadczenia się w myśl § 76 p. c. Po wniesieniu do Sądu Powiatowego odnośnego pisma lub oświadczenia do protokołu sekretarza sądowego sędzia wyznacza z u r z ę d u t e r m i n a wezwanie wskazanego następuje przez sekretarza sądowego. Wszystkich doręczeń tak do rąk pośredniego posiadacza jak i powoda dokonuje się z urzędu (§§ 496, 497 p. c.).

Jeżeli wezwany pośredni posiadacz zaprzeczy twierdzeniu pozwanego lub jeżeli wcale się nie oświadczy, pozwany ma prawo zadośćuczynić wnioskowi skargi.

Gdy jednak wezwany uzna słuszność twierdzenia pozwanego, natenczas ma on prawo z a z g o d ą p o z w a n e g o przejąć proces w j e g o m i e j s c e. Przytem zgoda p o w o d a jest tylko o tyle potrzebna, o ile tenże w skardze wytoczył roszczenia, niezależne od tego, że pozwany jest bezpośrednim posiadaczem w myśl § 868 K. c. (§ 76 ust. 2 i 3 p. c.).

Skoro wezwany przejmie na siebie dalsze prowadzenie procesu, natenczas należy pozwanego na jego wniosek z p r o c e s u wyłączyć. Następuje to przez w y r o k i t o wyrok p o ś r e d n i (§ 303 p. c.) w razie oddalenia wniosku, a przez wyrok k o ń c o w y w razie wyłączenia pozwanego z procesu.

Decyzja, zapadająca w rzeczy samej w procesie między powodem a wskazanym poprzednikiem, staje się p r a w o m o c n ą również i w odniesieniu do d o t y c z a s o w e g o p o z w a n e g o. Wyrok jest więc w stosunku do niego s k u t e c z n y i w y k o n a l n y (§ 76 ust. 4 p. c.).

c) Wyżej przytoczone postępowanie na podstawie § 76 p. c. należy również i wtenczas odpowiednio stosować, gdy w l a ś c i c i e l rzeczy lub ten, któremu przysługuje p r a w o d o r z e c z y z powodu uchybienia własności lub temuż prawu do rzeczy wytacza skargę o usunięcie uchybienia lub o zaniechanie dalszego uchybienia, w razie, gdy p o z w a n y twierdzi, że dopuścił się uchybienia w wykonaniu praw osoby trzeciej (§ 77 p. c.). Na podstawie jakiego stosunku prawnego pozwany działał, czy na podstawie umowy o najem usług, umowy o dzieło, dzierżawy i t. d. jest obojętnem.

R O Z D Z I A Ł IV.

Następstwo prawne w toku procesu.

Czasami następuje w toku procesu zupełna zmiana stron w ten sposób, że w miejsce pierwotnych stron procesowych wstępują osoby inne.

1. Zdarza się to przede wszystkim w razie śmierci strony procesowej. Wówczas wstępują dziedzice w miejsce zmarłej strony bądź to jako powodowie bądź też jako pozwani i proces może toczyć się dalej (§§ 239, 242 p. c.).

2. Inaczej przedstawia się położenie procesowe, jeżeli jedna ze stron procesowych sprzeda przedmiot sporu prawnego osobie trzeciej lub jeżeli powód odstąpi swe roszczenie komu innemu.

a) W takich wypadkach należy przede wszystkim podkreślić zasadę, że ani sprzedaż spornego przedmiotu ani cesja roszczenia w toku procesu nie jest ani ustawowo zakazana ani też nieważna (§ 265 ust. 1 p. c.). Lecz sprzedaż taka lub cesja nie wywierają w zasadzie na proces żadnego wpływu. Następca prawny bez zezwolenia strony przeciwnej nie ma prawa wstąpienia w miejsce dotychczasowej strony procesowej i prowadzenia procesu w własnym imieniu dalej. Nie może też wystąpić jako interwenient główny, a jeżeli przyłączy się do procesu jako interwenient uboczny, to ma tylko stanowisko zwykłego interwenienta ubocznego a nie stanowisko uczestnika w sporze (ust. 2 § 265 p. c.).

Pomimo to wyrok, zapadający w takim procesie, jest w zasadzie skuteczny także na korzyść i na szkodę następcy prawnego i na podstawie wyroku takiego można przeciwko niemu przeprowadzić przymusowe wykonanie (ust. 1 § 325 p. c. oraz § 727 p. c.). Wyrok taki nie jest jednakowoż skuteczny w stosunku do następcy prawnego, jeżeli powołać się on może na przepisy kodeksu cywilnego zawarte w §§ 932 do 936 a wydane ku ochronie tych, którzy prawa swe wywodzą od osób nieuprawnionych (ust. 2 § 325 p. c.).

W tych wypadkach wyrok, zapadający między stronami procesowymi byłby wobec następcy prawnego bezskuteczny. Dla tego nie można w takich razach, gdy powód dokonał tego rodzaju sprzedaży lub cesji, wymagać od pozwanego, aby nadal prowadził proces z powodem. To też ustawa pozwala pozwanemu powołać się w takich wypadkach na to, że powód nie jest już uprawniony do dochodzenia roszczenia i spowodować przez to oddalenie skargi (ust. 3 § 265 p. c.).

b) Jeżeli między posiadaczem nieruchomości a osobą trzecią toczy się spór o to, czy istnieje lub nieistnieje prawo, które posiadacz nieruchomości rości sobie dla tejże nieruchomości lub też jeżeli toczy się spór o zobowiązanie, ciążące rzekomo na nieruchomości, gdy więc proces toczy się n. p. o służebność gruntową (§ 1018 K. c.), prawo pierwokupu (§ 1034 K. c.), ciężar realny (§ 1105), hipotekę (§ 1113 K. c.), dług gruntowy (§ 1191 K. c.), natenczas w razie sprzedaży nieruchomości w toku procesu następca prawny jest uprawniony a na żądanie strony przeciwnej nawet zobowiązany do przejęcia jako strona główna sporu prawnego w takim położeniu, w jakim się znajduje (§ 266 ust. 1 p. c.). W tym więc wypadku może nastąpić dalsze

prowadzenie procesu przez następcę prawnego nawet bez zezwolenia strony przeciwnej.

Następca prawny tylko wtenczas nie może przejąć na siebie dalszego prowadzenia procesu i nie może też być przez stronę przeciwną do tego zmuszony, jeżeli stoją temu na przeszkodzie przepisy kodeksu cywilnego, wydane ku ochronie tych, którzy wywodzą swe prawa od nieuprawnionych (§§ 932 do 936 K. c.), gdyż stanowisko prawne następcy jest w tych wypadkach niezależne od stanowiska prawnego poprzednika (§ 266 p. c. ust. 2 zdanie 1). Jeżeli w takim razie nieruchomości sprzedawca, natenczas pozwany może w myśl § 265 ust. 3 p. c. podnieść zarzut, że powód nie jest już legitymowany do prowadzenia procesu i może żądać oddalenia skargi (§ 266 p. c. ust. 2 zdanie 2).

—o—

ROZDZIAŁ V.

—

Pełnomocnicy procesowi i asystujący.

I. 1. Pełnomocnikiem procesowym jest ten, kto na mocy pełnomocnictwa ma prawo wykonywać czynności procesowe za stronę procesową. Pełnomocnictwa takiego może udzielić albo strona sama, względnie jej prawny zastępca, albo też jej pełnomocnik. Może ono być pełnomocnictwem ogólnem do prowadzenia procesu za stronę (§ 81 p. c.) lub też pełnomocnictwem do poszczególnych czynności sądowych (§ 83 ust. 2 p. c.) albo wreszcie pełnomocnictwem do odbierania doręczeń (§ 174 p. c.).

2) Oprócz pełnomocników procesowych procedura cywilna zna jeszcze asystujących. Asystującym jest ten, kto ze stroną procesową lub jej pełnomocnikiem zjawia się przed sądem, aby być pomocnym przy dokonywaniu czynności procesowych, w szczególności aby za stronę procesową przed sądem przemawiać (§ 90 p. c.).

II. Pełnomocnictwo sięga w zasadzie tylko tak daleko, jak opiewa jego treść, zależy więc od woli mocodawcy.

Inaczej rzecz się przedstawia z pełnomocnictwem procesowym, którego zakres ustawa sama określa. Dzieje się to celem ochrony strony przeciwnej, a także w interesie całego postępowania procesowego, aby nie doznawało z powodu niedostatecznego pełnomocnictwa niepożądanego zwłoki.

Ustawa zakreśla pełnomocnictwo procesowe bardzo szeroko. A mianowicie pełnomocnictwo takie upoważnia do wszystkich czynności sądowych, dotyczących sporu włącznie tych, które powoduje skargą wzajemną, wznowienie postępowania i wykonanie przymusowe (§ 81 p. c. pierwsze zdanie). Pełnomocnik procesowy posiada w zasadzie i z reguły prawo do ustanowienia zastępcy oraz do ustanowienia pełnomocnika w instancji wyższej, a nawet do załatwienia sporu przez układ, zrzeczenie się przedmiotu sporu lub uznanie pretensji przeciwnika, wreszcie i do odbioru kosztów,

zasądzonych od przeciwnika (§ 81 zdanie 2 i 3 p. c.). Pełnomocnictwo udzielone dla procesu głównego zawiera zarazem upoważnienie do zastępstwa w postępowaniu, dotyczącem interwencji głównej, aresztu lub tymczasowego zarządzenia (§ 82 p. c.).

Ograniczenie ustawowego zakresu pełnomocnictwa procesowego nie posiada w zasadzie odnośnie do przeciwnika procesowego żadnego znaczenia. Ma ono w stosunku do niego moc obowiązującą tylko wtedy, gdy dotyczy usunięcia sporu przez układ, zrzeczenie się przedmiotu sporu lub uznanie pretensji strony przeciwnej (§ 83 ust. p. c.).

Jeżeli występuje kilku pełnomocników za jedną stronę, mogą oni stronę zastępować bądź to łącznie, bądź też każdy oddzielnie. Odmienne brzemienie pełnomocnictwa nie ma żadnych skutków prawnych ani względem strony przeciwnej ani w stosunku do sądu (§ 84). Takie pełnomocnictwo kolektywne posiada jednak znaczenie w wewnętrznym stosunku między mocodawcą a pełnomocnikami, gdyż wobec swego mocodawcy są oni za swe czynności odpowiedzialni odpowiednio do brzmienia pełnomocnictwa.

III. Udzielenie pełnomocnictwa ma ten skutek, że wszelkie czynności sądowe, podjęte przez pełnomocnika są dla strony obowiązujące w równej mierze, jak gdyby zdziałane były przez stronę samą. Odnosi się to również i do przyznania oraz innych faktycznych wyjaśnień, o ile współstawająca strona natychmiast ich nie odwoła lub sprostuje (§ 85 p. c. łącznie z § 232 ust. 2 p. c.).

IV. Pełnomocnictwo może być udzielone nawet ustnie a prowadzenie procesu jest ważne, jeżeli strona wyraźnie lub nawet milcząco wyraziła na to swą zgodę (§ 89 ust. 2 p. c.).

Pełnomocnik nie potrzebuje być jednak dopuszczony do prowadzenia procesu, jeżeli nie złoży do akt sądowych pisemnego pełnomocnictwa. Pełnomocnictwo to musi nawet na żądanie przeciwnika kazać uwierzytelnić sądownie lub notarialnie (§ 80 p. c.).

Udowodnienie pełnomocnictwa nie jest potrzebne tylko wtenczas, jeżeli żąda się wydania nakazu płatniczego dla wierzyciela lub jeżeli w imieniu dłużnika wnosi się sprzeciw przeciwko nakazowi płatniczemu (§ 703 p. c.).

Pozatem wyjątkiem brak pełnomocnictwa może być w każdym stadium sporu przez przeciwnika, wyknięty (§ 88 p. c.). Jeżeli wchodzi w rachubę postępowanie z przymusem adwokackim, to sąd bada sprawę pełnomocnictwa w zasadzie tylko, jeżeli strona przeciwna brak ten wyknie. Jedynie w sprawach małżeńskich i w postępowaniu celem ustalenia stosunku prawnego pomiędzy rodzicami a dziećmi sąd musi badać z urzędu sprawę pełnomocnictwa, żądając przedłożenia pełnomocnictwa specjalnego (§§ 613, 640 p. c.).

Pozatem sąd bada brak pełnomocnictwa z urzędu tylko w postępowaniu, przy którym, jak w Sądzie Powiatowym i przed Sądem Pokoju, zastępstwo przez obrońców nie jest nakazane (§ 88 ust. 2 p. c.).

2. Gdy kto działa za stronę procesową jako 1. zarządzający cudzemi interesami bez zlecenia lub 2. jako pełnomocnik bez złożenia pełnomocnictwa, może być tymczasowo dopuszczony do prowadzenia procesu i to tak za złożeniem jak i bez złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów i strat. Przed ostatecznym rozstrzygnięciem tego stanu przejściowego nie może zapaść ani wy-

rok końcowy ani też wyrok zaoczny. Równocześnie z dopuszczeniem sąd winien wyznaczyć czasokres do przedłożenia pełnomocnictwa. Czasokres ten sąd może przedłużyć (§ 224 p. c.) a nawet po upływie tego czasokresu może pełnomocnik zawsze jeszcze, najpóźniej jednak w ostatniej ustnej rozprawie, pełnomocnictwo strony przedłożyć.

Gdy jednak w chwili wydawania wyroku końcowego nie ma jeszcze oświadczenia zgody strony na prowadzenie procesu, natenczas przychodzi do ustnej rozprawy dotyczącej skutków nieprzedłożenia w oznaczonym czasokresie zgody strony. Jeżeli brak pełnomocnictwa istniał już w chwili wytoczenia skargi, to skargę należy oddalić wyrokiem końcowym. Gdyby zaś brak pełnomocnictwa powstał dopiero w toku sporu prawnego, to oddalenie skargi może nastąpić wyrokiem zaocznym. Wydając wyrok należy zawsze osobę, dopuszczoną tymczasowo do prowadzenia procesu zasądzić na zwrot przeciwnikowi kosztów, powstałych wskutek dopuszczenia. Tymczasowo dopuszczona osoba winna też stronie przeciwnej wynagrodzić szkodę, powstałą dla niej wskutek dopuszczenia (§ 89 ust. p. c.). Odpowiedzialność ta istnieje bez względu na winę. Dochodzenie tej szkody może nastąpić tylko w odrębnym procesie.

3. a) Wygaśnięcie pełnomocnictwa zależne jest według prawa materialnego od stosunku prawnego, na podstawie którego pełnomocnictwo udzielono (§ 168 K. c.), przyczem w zasadzie można pełnomocnictwo każdej chwili odwołać, o ile ze stosunku prawnego między mocodawcą a pełnomocnikiem nie wynika co innego.

Inaczej rzecz się ma z pełnomocnictwem procesowym. Tutaj pełnomocnictwo nie wygasa ani skutkiem śmierci mocodawcy, ani też z powodu zmiany w zdolności procesowej lub w prawnym zastępstwie. Pełnomocnik winien jednak, jeżeli po przerwie sporu prawnego występuje w imieniu następcy w procesie, przedłożyć wysławione przez tegoż pełnomocnictwo (§ 86 p. c.) Zato wygasa pełnomocnictwo z chwilą śmierci pełnomocnika procesowego lub z chwilą jego niezdolności do zastępstwa.

Pozatem należy stosować odpowiednio przepisy prawa materialnego, mianowicie § 168 K. c.

b) Przy odwołaniu pełnomocnictwa należy odróżniać postępowanie z przymusem adwokackim od postępowania bez takiego przymusu:

aa) W postępowaniu bez przymusu adwokackiego odwołanie pełnomocnictwa jest w stosunku do strony przeciwnej prawnie skuteczne dopiero z chwilą oznajmienia przeciwnikowi o wygaśnięciu pełnomocnictwa.

bb) W postępowaniu z przymusem adwokackim odwołanie to staje się prawnie skuteczne dopiero z chwilą oznajmienia o ustanowieniu innego adwokata (§ 87 ust. 1 p. c.). Oznajmienie to nie może być zastąpione przez to, że strona przeciwna skądinąd dowie się o odwołaniu pełnomocnictwa lub o ustanowieniu innego pełnomocnika procesowego; przepis § 173 K. c. nie ma zatem zastosowania.

c) Gdy pełnomocnik sam wypowie mocodawcy swemu dalsze zastępstwo, prawo jego do zastępstwa mocodawcy trwa aż do chwili, dopóki tenże w inny sposób nie wystara się o obronę swych praw (§ 87 ust. 2 p. c.). Samo oznajmienie przez pełnomocnika, że składa mandat nie wystarcza zatem, gdyż w myśl § 87 ust. 2 p. c. pełnomocnictwo

pomimo to trwa w dalszym ciągu. Dopiero z chwilą oznajmienia przez m o c o d a w c ę w myśl ust. 1 § 87 p. c. pełnomocnictwo wygasa.

V. 1. W postępowaniu przed Sądami Okręgowymi i wszystkimi sądami instancji wyższej strona chcąc prowadzić proces, musi ustanowić pełnomocnika procesowego w postaci a d w o k a t a. Postępowanie takie z przymusem adwokackim zowie się też p r o c e s e m o b r o Ń c z y m (§ 78 p. c.).

Każdy adwokat dopuszczony do adwokatury w obrębie województwa poznańskiego i pomorskiego może występować przed każdym sądem tejże dzielnicy (§ 8 O A) oraz na Górnym Śląsku. Każdy zaś adwokat dopuszczony do adwokatury na Górnym Śląsku może występować tylko przed wszystkimi sądami górnośląskimi. Z grona tych adwokatów strona musi sobie wybrać pełnomocnika procesowego.¹⁾

W postępowaniu rewizyjnym przed Sądem Najwyższym w Warszawie założenie rewizji, jej uzasadnienie oraz wnoszenie podań, zawierających przyłączenie się do rewizji może nastąpić tylko za pośrednictwem adwokatów, dopuszczonych do adwokatury w obrębie województwa poznańskiego i pomorskiego a gdy chodzi o sprawy, pochodzące z Górnego Śląska, za pośrednictwem adwokatów, dopuszczonych do adwokatury na Górnym Śląsku lub też w województwie poznańskim i pomorskim (§ 78 ust. 1 ostatnie zdanie w brzm. art. 1 l. 1 rozp. min. b. dzieln. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzienn. Urz.” No. 23 łącznie z § 8 O A w nowym brzmieniu i rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. „Dzienn. Ust.” poz. 402 art. 1 l. 7).

Nie mogą tego czynić adwokaci z innych dzielnic Polski, mianowicie też adwokaci z Warszawy, miejsca siedziby Sądu Najwyższego.²⁾

W postępowaniu przed sędzią delegowanym lub wybranym przymus adwokacki nie istnieje. Tak samo nie ma go przy tych wszystkich czynnościach procesowych, które można wykonać przed sekretarzem są d o w y m (§ 78 ust. 2 p. c.).

2. Jeżeli zastępstwo przez adwokatów nie jest nakazane, a zatem przed Sądami Powiatowymi i przed Sędzią Pokoju, strony mogą same proces prowadzić. Mogą one w takim razie udzielić każdej osobie, posiadającej zdolność procesową, pełnomocnictwa do zastępstwa w procesie (§ 79 p. c.). Mogą też stanąć z każdą osobą, posiadającą zdolność procesową, jako „a s y s t u j ą c ą.”

Wyjaśnienia, dawane sądowi przez a s y s t u j ą c e g o mają takie same znaczenie, jak gdyby dane były przez stronę samą, o ile strona natychmiast ich nie odwoła lub sprostuje (§ 90 p. c.).

Chociaż strony mają w postępowaniu bez przymusu adwokackiego prawo do stawiania przed sądem i prowadzenia swego procesu, to jednak sąd posiada w stosunku do nich daleko idące prawa. Może on mianowicie stronom, ich pełnomocnikom i asystującym zakazać dalszego występowania przed sądem, jeżeli wykażą brak odpowiednich zdolności do ustnego wyjaśnienia sprawy.

¹⁾ Por. też rozp. min. spr. z 12. grudnia 1922 r. („Dzienn. Ust.” poz. 1009), zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze na Górnym Śląsku. Rozporządzenie to uwzględniam dopiero na tem miejscu, gdyż wydano je, gdy praca ta była już w druku.

²⁾ Por. Opinię Ogólnego Zgromadzenia Sądu Najwyższego z 12 VI. 1922 r. Z. O. 1/22., ogłoszoną w „Dzienn. Urzęd.” min. spraw. No. 38 r. 1922 str. 317 i nast.

Pełnomocników i asystujących, którzy z a w o d o w o uprawiają rozprawę ustną przed sądem, a nie posiadają specjalnego do tego pozwolenia, sąd może wogóle wykluczyć od występowania przed sądem. Takie samo prawo przysługuje sądowi odnośnie do cesjonariusza, jeżeli występuje on z a w o d o w o w rozprawie ustnej i sąd nabył przekonania, że roszczenie zostało mu odstąpione celem uniknięcia usunięcia z powodu zawodowego występowania w rozprawie ustnej (§ 157 p. c.). Do a d w o k a t ó w wyżej przytoczone przepisy nie odnoszą się; sąd ich usunąć od rozprawy ustnej nie może.

—o—

ROZDZIAŁ VI.

Koszty procesu.

I. Strona przegrywająca ponosi koszty prowadzenia procesu. Do kosztów tych zalicza się także koszty przeciwnika, jeżeli były niezbędne do celowego dochodzenia prawa lub jego obrony (§ 91 ust. 1 p. c.).

W razie częściowej wygranej koszty dzieli się w stosunku części wygranej do przegranej albo znosi je się wzajemnie. W ostatnim wypadku koszty sądowe przypadają każdej stronie w połowie (§ 92 ust. 1 p. c.) a z innych kosztów żadna strona nie może od drugiej żądać zwrotu jakichkolwiek poniesionych przez nią wydatków. Jeżeli nadwyżka żądania strony przeciwnej była nieznaczna i nie spowodowała specjalnych kosztów lub też jeżeli ustalenie wysokości sumy należności strony przeciwnej zależnem było od a) u z n a n i a s ą d u, jak w wypadkach §§ 315, 319, 343, 655, 660, 2048, 2156, 2192 K. c.; b) z b a d a n i a p r z e z b i e g ł y c h; c) w z a j e m n e g o o b r a c h u n k u s t r o n (§ 92 art. 2 p. c.), natenczas sąd może wszystkie koszty nałożyć jednej stronie (§ 92 ust. 2 p. c.).

Koszty zawartej ugody w razie braku odmiennego postanowienia stron znosi się wzajemnie. To samo dotyczy kosztów sporu prawnego, załatwionego ugodowo, o ile co do kosztów nie zapadła już prawomocna decyzja (§ 98 p. c.). Taki sam podział kosztów następuje również i wtedy, jeżeli na podstawie u g o d y skargę cofnięto, gdyż ugodę traktuje się na równi z prawomocną decyzją w myśl § 271 p. c.

Koszty bezskutecznego środka prawnego obciążają stronę, która środkami tym się posługiwała.

Strona, która zaniedbała termin lub czasokres lub też z której winy nastąpiło odłożenie terminu, odroczenie rozprawy, wyznaczenie terminu do dalszej rozprawy lub przedłużenie czasokresu, ponosi wynikię stąd koszty (§ 95 p. c.).

Czasami ponosi koszty procesu strona wygrywająca a to we wszystkich tych wypadkach, w których p o w s t a n i e kosztów zachowaniem swem z a w i n i ła. Wypadki te są następujące:

1. Jeżeli pozwany postępowaniem swem wcale nie dał powodu do wytoczenia skargi i roszczenie powoda natychmiast uznał (§ 93 p. c.),

2. Jeżeli powód dochodzi roszczenia, które na niego przeszło od innej osoby, gdzie więc powód jest następcą prawnym (n. p. w razie cesji) a pozwanaemu to następstwo prawne w chwili wytoczenia skargi było nieznanne lub mimo żądania nie zostało udowodnione i ten właśnie brak legitymacji aktywnej spowodował pozwaniego do zaprzeczenia roszczenia skargi (§ 94 p. c.).
3. Koszty bezskutecznego środka zaczepnego lub obrony sąd może nałożyć stronie, która się nim posługiwała nawet w razie wygrania procesu (§ 96 p. c.).
4. Kosztami instancji apelacyjnej można w całości lub w części obciążyć stronę wygrywającą, jeżeli wygrała proces wskutek przytoczenia nowych okoliczności, które według uznania sądu mogła już była przytoczyć w instancji pierwszej (§ 97 ust. 1 i 2).
5. Koszty instancji rewizyjnej w sporach o roszczenia, dla których dana jest wyłączna właściwość Sądów Okręgowych bez względu na wartość przedmiotu ponosi Skarb Państwa nawet w razie wygrania procesu, jeżeli Skarb wniósł rewizję a wartość przedmiotu sporu nie wynosi więcej aniżeli sześćset marek (ust. 3 § 97 p. c.).

Pod kosztami procesu należy rozumieć nie tylko koszty sądowe i adwokackie, lecz wynagrodzenie kosztów obejmuje również i odszkodowanie za konieczne podróże i stratę czasu, spowodowaną przez dopilnowanie terminów. Przytem należy stosować odpowiednio przepisy o wynagrodzeniu świadków. Należności i wydatki adwokata strony wygrywającej należy w każdym wypadku wynagrodzić. Zwrot kosztów podróży adwokata pozamiejscowego należy zwrócić tylko o tyle, o ile wezwanie go było konieczne ze względu na celowe dochodzenie prawa lub celową obronę jego. Koszty kilku adwokatów należy zwrócić tylko o tyle, o ile nie przewyższają kosztów jednego adwokata lub gdy zmiana osoby adwokata nastąpić musiała (§ 91 p. c.).

Każdy wyrok sądowy winien zawierać decyzję w sprawie kosztów bez względu na to, czy strony odnośny wniosek postawiły lub nie (ust. 2 § 308 p. c.). Zaskarżenie decyzji tej jest w zasadzie niedozwolone, jeżeli równocześnie także i przeciwko wyrokowi w sprawie głównej nie wniesiono środka prawnego (§ 99 ust. 1 p. c.). Od tej zasady istnieją jednak dwa wyjątki:

1. Jeżeli zapadł wyrok na zasadzie uznania żądania skargi (wyrok z uznania) to wyrok taki w przedmiocie kosztów może być samodzielnie zaskarżony i to w drodze apelacji (odwołania) i rewizji, o ile wysokość kosztów osiąga sumę apelacyjną lub rewizyjną (§ 99 ust. 2 p. c. łącznie z § 20 rozporządzenia Rady Związkowej celem odciążenia sądów z dnia 9. września 1915 r. w brzmieniu rozporządzenia tejże Rady Związkowej z 18. maja 1916 r. i art. 3 l. 2 rozp. min. b. dziel. pr. z 23. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.” poz. 304 oraz § 546 p. c. w brzm. art. 1 l. 4 rozp. min. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urzęd.” poz. 208).

2. Jeżeli w sprawie samej wogóle nie wydano wyroku, uznając proces w rzeczy głównej za załatwiony, to decyzję co do kosztów można również samodzielnie zaskarżyć, lecz w tym razie tylko w drodze natychmiastowego zażalenia. Przed wydaniem decyzji

na natychmiastowe zażalenie należy wysłuchać stronę przeciwną (§ 99 ust. 3 p. c.).

Jeżeli kilka osób stanowi stronę przegrywającą, odpowiadają one za zwrot kosztów w równych częściach. Przy znacznej różnicy udziału w sporze prawnym sąd przy podziale kosztów może według swego uznania mieć na względzie stosunek udziału. Jeżeli kilku pozwanych zostało wyrokiem w rzeczy głównej zasądzonych jako dłużnicy solidarni, to w zasadzie odpowiadają solidarnie również i za zwrot kosztów (§ 100 p. c.).

Koszty wywołane interwencją uboczną obciążają przeciwnika strony głównej, o ile jest stroną przegrywającą; w przeciwnym razie koszty ponosi interwenient uboczny (§ 101 p. c.).

W pewnych wypadkach sąd może nałożyć koszty procesowe osobom, które w procesie wcale nie są interesowane ani jako strony ani też jako interwenienci. A mianowicie sąd procesowy może nawet z urzędu zasądzić sekretarzy sądowych, prawnych zastępców, adwokatów i innych pełnomocników jak i komorników sądowych na ponoszenie tych kosztów, które spowodowali przez ciężką winę. Decyzja w tym względzie może zapaść bez ustnej rozprawy; przed rozstrzygnięciem należy jednakowoż zainteresowanych wysłuchać. Przeciwno decyzji sądu dany jest środek prawny natychmiastowego zażalenia (§ 102 p. c.).

II. 1. Roszczenie o zwrot kosztów procesowych można przeprowadzić tylko na zasadzie tytułu, na podstawie którego można przeprowadzić przymusowe wykonanie. Do takich tytułów należą przedewszystkiem wyroki prawomocne i tymczasowo wykonalne, lecz i wszystkie inne tytuły, z których odbywa się przymusowe wykonanie według przepisów procedury cywilnej.

Skoro tytuł taki istnieje, następuje na wniosek postępowanie celem ustanowienia wysokości kosztów, które strona przegrywająca winna stronie wygrywającej zwrócić jako koszty konieczne w myśl § 91 p. c. W tym celu należy postawić wniosek o ustanowienie wysokości kosztów. Wniosek ten należy wręczyć sekretarzowi sądu pierwszej instancji (§ 103 p. c.). Poszczególne pozycje kosztów należy przytem uwiarogodnić.

O wniosku decyduje sekretarz sądowy, który w tym wypadku wykonuje funkcje sędziego.

Ustalenie kosztów następuje przez wydanie uchwały ustanawiającej koszty. Przeciwno tej decyzji można wnieść przypomnienie i to w dwutygodniowym czasokresie zawitym, który rozpoczyna się z chwilą doręczenia uchwały. O przypomnienie rozstrzyga sąd, którego sekretarz wydał uchwałę. Decyzja sądu może nastąpić bez ustnej rozprawy. Przed rozstrzygnięciem może sąd zarządzić wstrzymanie przymusowego wykonania. Przeciwno decyzji sądu dany jest środek prawny natychmiastowego zażalenia (§ 104 p. c.).

Jeżeli koszty procesu są podzielone, natenczas w sprawach, które w pierwszej instancji toczyły się przed Sądem Okręgowym, strona sama winna przed postawieniem wniosku o ustanowienie kosztów wezwać przeciwnika do wręczenia sekretarzowi sądowemu w przeciągu tygodnia obliczenia swych kosztów. W sprawach, rozprawianych w pierwszej instancji przed Sądem Powiatowym sekretarz sam wysyła odnośne wezwanie skoro nadejdzie wniosek o ustanowienie kosztów. Po bezskutecznym upływie ty-

godniowego czasokresu następuje decyzja bez względu na koszty przeciwnika. Może on coprawda koszty swe również i później jeszcze kazać ustanowić i rozliczyć, lecz w takim razie musi ponieść koszty, wynikłe wskutek dodatkowego postępowania (§ 106 p. c.).

2. Jeżeli po ustanowieniu kosztów zapadnie decyzja, ustalająca wartość przedmiotu sporu, a decyzja ta różni się od obliczenia wartości przedmiotu, którą przyjęto jako podstawę do obliczenia kosztów, to na wniosek należy ustanowienie kosztów odpowiednio zmienić. O wniosku decyduje sekretarz sądowy pierwszej instancji. Wniosek winien być postawiony w przeciągu miesiąca od chwili doręczenia lub jeżeli nie jest ono konieczne od chwili ogłoszenia uchwały, ustalającej wartość przedmiotu sporu. Wyżej wspomniany miesięczny czasokres nie jest czasokresem zawitym.

Przeciwko decyzji sekretarza sądowego dane jest w wypadku § 104 p. c. w dwutygodniowym czasokresie zawitym przypomnienie do sądu, do którego sekretarz należy, a od decyzji sądu dane jest na tych miaśtwo z a ż a ł e n i e (§ 107 łącznie z § 104 ust. 3 p. c.).

III. W y s o k o ś ć k o s z t ó w oblicza się na podstawie specjalnych ustaw i to:

1. k o s z t ó w s ą d o w y c h na podstawie:
 - a) ustawy pruskiej z 25. lipca 1910 r.,
 - b) ustawy niemieckiej z 28. czerwca 1878 r.;
2. kosztów adwokackich na podstawie ustawy z 20. maja 1898 r.

Ustawy te doznały co do wysokości stawek rozlicznych zmian, spowodowanych drożyzną czasów wojennych i spadkiem waluty.¹⁾

—o—

R O Z D Z I A Ł VII.

Złożenie kaucji procesowej.

1. Złożenie kaucji odgrywa w dzisiejszym procesie ważną rolę. Oprócz obowiązku złożenia kaucji dla zapewnienia kosztów w myśl § 110 p. c. główne wypadki złożenia kaucji są przede wszystkim kaucje celem umożliwienia lub powstrzymania przymusowego wykonania, mianowicie z wyroków tymczasowo wykonalnych (por. §§ 707, 710, 713, 719, 720, 732, 769, 771—774 p. c.) oraz kaucje w postępowaniu odnoszącem się do aresztu lub tymczasowego zarządzenia (§§ 921, 923, 925, 927, 939 p. c.).

¹⁾ Por.: Ustawę z 21. stycznia 1921 r. „Dzien. Ustaw” poz. 73 oraz rozp. min. b. dz. pr. z 17. lipca 1921 r. „Dz. Ust.” poz. 461 i rozp. Rady Ministrów z 31. paźdz. 1921 r. „Dz. Ust.” poz. 668. Wspomniana wyżej ustawa oraz obydwie rozporządzenia obowiązują tylko w województwie poznańskim i pomorskim. Dla G ó r n e g o Ś l ą s k a por.: Ustawę pruską z 4. lipca 1919 r. (Zbiór Ustaw Pruskich str. 139), a dalej ustawę niemiecką z 1. kwietnia 1918 r. („Dzien. Ustaw Rzeszy” str. 173) w brzmieniu art. 1 ustawy i obwieszczenia z dnia 18. grudnia 1919 r. („Dz. Ust. Rzeszy” str. 2113, 2115) oraz ustawą pruską z 6. lipca 1918 r. („Zb. Ust. Pruskich” str. 128). Dalej por. ustawę pruską z 10. grudnia 1920 r. („Zb. Ust. Pruskich” str. 540) oraz ustawę niemiecką z 29. czerwca 1921 r. („Dzien. Ustaw Rzeszy” str. 797).

4. Kaucję procesową składa się w gotówce lub też w takich papierach wartościowych, które według § 234 ust. 1 i 3 K. cyw. służyć mogą za rękojmię. Inny rodzaj kaucji jest dozwolony tylko wtedy, jeżeli 1. według przepisow procedury cywilnej należy złożyć kaucję, którą sąd ustanowi według swego uznania (n. p. §§ 112 ust. 1, 921, 925, 939 p. c.) lub też 2. strony co do rodzaju kaucji zaważyły umowę.

Przy składaniu kaucji w gotówce lub papierami wartościowymi należy odpowiednio stosować przepisy §§ 234 ust. 2 i 235 K. cyw. (§ 108 p. c.).

3. W jaki sposób należy kaucję złożyć i u jakich władz o tem procedura cywilna nie zawiera żadnych przepisow. Sprawę tę normują specjalne ustawy a mianowicie pruska Ustawa depozytowa z 21. kwietnia 1913 r., zmieniona przez polską ustawę z 26. czerwca 1921 r. („Dzien. Ustaw“ poz. 355) oraz rozporządzenie min. b. dzielnicy pruskiej z 8. lipca 1921 r. („Dz. Ustaw“ poz. 460) zmieniające ogólne rozporządzenie pruskiego Ministra Sprawiedliwości z 5. lutego 1914 r. w przedmiocie wykonania ustawy depozytowej z dnia 21. kwietnia 1913 r.

Oprócz tego ustanawia rozporządzenie min. b. dz. pr. z 25. czerwca 1921 r. („Dzien. Urz.“ poz. 159) nadzwyczajne Urzędy Depozytowe dla składania papierow wartościowych.¹⁾

4. Jeżeli przyczyna złożenia kaucji upadła, sąd, który zarządził lub dopuścił jej złożenia, wyznaczy na wniosek czasokres, w ciągu którego strona, na rzecz której kaucja była złożona, winna albo oświadczyć zgodę na zwrot kaucji lub też udowodnić, że wytoczyła proces o swe roszczenia.

Po upływie czasokresu sąd na dalszy wniosek zarządzi zwrot kaucji, jeżeli przedtem nie udowodniono mu wytoczenia skargi.

Wniosek jak i zgoda na zwrot kaucji mogą być podane do protokołu sekretarza sądowego a decyzja sądu może nastąpić bez rozprawy ustnej. Przeciwno decyzji o drżucającej wniosek o zwrot kaucji wnioskodawca ma środek prawny na tych miastowego zażalenia. Przeciwno decyzji, zapadającej po bezskutecznym upływie czasokresu na wniosek o zwrot kaucji przysługuje jednej i drugiej stronie na tych miastowe zażalenie (§ 109 p. c.).

Zaden z wnioskow nie podlega przymusowi adwokackiemu.

Prostsze postępowanie przewiduje § 715 p. c., jeżeli sąd na podstawie §§ 710 i 713 nakazał lub zezwolił na złożenie kaucji. Tutaj sąd może na wniosek zarządzić zwrot kaucji, danej przez wierzyciela, jeżeli ten złoży zaświadczenie, że wyrok, uznany za tymczasowe wykonalny, uzyskał prawomocność.

5. a) Kaucję celem zapewnienia kosztow procesowych płacić tylko obcokrajowcy, występujący jako powodowie i tylko na żądanie pozwanego (§ 110 p. c.).

Nawet obcokrajowcy nie mają obowiązku składania wspomnianej kaucji

1. jeżeli według ustaw państwa, którego poddanym jest powód, obywatel polski również nie jest obowiązany do złożenia kaucji;

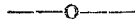
¹⁾ Na Górnym Śląsku wyżej wspomniana ustawa polska z późniejszymi rozporządzeniami mia b. d. pr. nie obowiązuje.

2. w sprawach z dokumentów i weksli;
3. w razie wytoczenia skargi wzajemnej;
4. przy skargach, wytoczonych wskutek publicznego wezwania n. p. §§ 946 i nast. p. c.;
5. przy skargach z praw, zapisanych w księdze gruntowej. Do praw takich nie należą prawa, zabezpieczone przez wpis ostrzeżenia (Vormerkung) (§ 110 p. c.).

Pozwany może żądać kaucji również i wtedy, jeżeli powód Polak w toku procesu utraci obywatelstwo polskie lub też przyczyna, dla której obcokrajowiec był zwolniony od złożenia kaucji odpadnie i z żądania skargi nie pozostaje taka część niezaprzeczona, któraby wystarczała na pokrycie kosztów pozwanego (§ 111 p. c.).

b) W y s o k o ś ć kaucji, którą należy złożyć, ustala sąd według swego uznania. Przytem przyjmuje się za podstawę wysokość kosztów procesu, jakie pozwany prawdopodobnie będzie musiał wyłożyć; n i e bierze się jednak pod uwagę kosztów pozwanego, wynikłych wskutek wytoczenia skargi wzajemnej. Gdy w toku procesu okaże się, że złożona kaucja nie wystarcza, pozwany może żądać złożenia d a l s z e j kaucji, o ile nie jest niezaprzeczona taka część żądani uskargi, jaka jest konieczna na pokrycie kosztów pozwanego (§ 112 p. c.).

W razie zarządzenia, by powód złożył kaucję, sąd winien powodowi wyznaczyć czasokres do złożenia kaucji. Po upływie tego czasokresu należy skargę na wniosek pozwanego u z n a ć z a c o f n i ę t ą, jeżeli kaucji aż do decyzji sądu nie złożono; jeżeli zaś rozprawa dotyczy środka prawnego o. wniesionego przez powoda, to należy środek prawny odrzucić (§ 113 p. c.).

R O Z D Z I A Ł VIII.

Prawo ubogich.

I. Prowadzenie procesu powoduje znaczne wydatki na koszty sądowe i adwokackie. To też dla osób niezamożnych w wielu wypadkach dochodzenie lub obrona słuszych praw byłyby niemożliwe, gdyby ustawodawca nie był wydał specjalnych w tym względzie postanowień.

Kto bowiem bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania swego i rodziny swej nie może ponieść kosztów procesu, ten może domagać się przyznania mu p r a w a u b o g i c h (prenotacji sądowej), jeżeli zamierzone dochodzenie prawa lub obrona jego nie wydają się bezpodstawnymi lub beznadziejnymi (§ 114 ust. 1 p. c.). Obcokrajowcy mogą żądać udzielenia prawa ubogich tylko w takim razie, jeżeli zagwarantowana jest wzajemność.¹⁾

¹⁾ Ze strony sądów niemieckich jest n. p. przyznana dla dzieci niślubnych wzajemność w sporach, których przedmiotem są roszczenia, wynikające z pozamałżeńskiego cielsnego obcowania. Por. Okólnik Min. Spr. No 658/I. U./23. „Dzienn. Urzęd.” Min. Spr. na rok 1923 str. 108.

II. W następstwie prawa ubogich strona otrzymuje:

1. tymczasowe zwolnienie od zapłaty zaległych i w przyszłości powstających kosztów sądowych włącznie opłat urzędników n. p. komornika sądowego, oraz tymczasowe zwolnienie od zapłaty wynagrodzenia dla świadków i biegłych oraz innych wydatków w gotówce jak również opłat stemplowych, przyczem jednak zwrot zapłaconych zaliczek przed udzieleniem prawa ubogich nie następuje;
2. zwolnienie od złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów sądowych;
3. prawo do przydzielenia jej komornika sądowego dla tymczasowo bezpłatnego skuteczniania doręczeń i czynności wykonawczych, a w razie konieczności zastępstwa przez adwokata również i prawo do przydzielenia jej adwokata do tymczasowo bezpłatnego czuwania nad jej prawami (§ 115 p. c.).

Jeżeli strona uboga może ponieść część kosztów sporu, należy w uchwale, przyznającej prawo ubogich, postanowić, że co do tej części nie służy jej tymczasowe zwolnienie od zapłaty kosztów sądowych ani od zapłaty opłat i wydatków adwokata (§ 115 ust. 2 w brzm. art. III ustawy niemieckiej z 18. grudnia 1919 r., zaprowadzonej w województwie poznańskim i pomorskim rozp. min. b. dz. pr. z dnia 22. listopada 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 510).

Jeżeli ani zastępstwo przez adwokatów nie jest nakazane, a więc w razie postępowania przed Sądami Powiatowymi, ani też nie wyznaczono adwokata na podstawie § 34 ordynacji adwokackiej, można stronie ubogiej, nie mieszkającej w okręgu sądu procesowego, na jej wniosek wyznaczyć dla bezpłatnego wykonywania jej praw przy ustnej rozprawie urzędnika sądowego, nie będącego sędzią, n. p. sekretarza sądowego lub znawcę prawa, który zdał ustawą przepisany pierwszy egzamin dla służby sądowej, czyli aplikanta sądowego. Wynikłe stąd wydatki w gotówce ponosi Skarb Państwa, policzając je jako koszty sądowe (§ 116 p. c.).

Udzielenie prawa ubogich ma tylko wpływ na 1. koszty sądowe i 2. koszty własnego adwokata. Niema zaś żadnego wpływu na obowiązek ponoszenia kosztów strony przeciwnej w razie przegrania procesu (§ 117 p. c.).

III. Podanie o udzielenie prawa ubogich należy wnieść do sądu właściwego dla rozpoznawania sprawy. Wniosek ten może być również podany do protokołu sekretarza sądowego, nie podlega więc przymusowi adwokackiemu. Do wniosku należy dołączyć poświadczenie właściwej władzy (n. p. komisarza, magistratu), że wnioskodawca nie posiada środków do pokrycia kosztów sądowych. Dla osób, będących pod opieką lub kuratelą świadectwo takie może wystawić również i władza opiekuńcza. W wniosku o udzielenie prawa ubogich należy przedstawić przedmiot sporu z równoczesnem podaniem środków dowodowych, tak aby sąd na tej podstawie mógł osądzić, czy prowadzenie procesu ma widoki powodzenia lub nie (§ 118 p. c.).

Prawa ubogich udziela się dla każdej instancji z osobna a dla pierwszej instancji włącznie postępowania dotyczącego przymusowego wykonania. Dla uzyskania prawa ubogich w instancji apelacyjnej należy wnieść podanie do sądu pierwszej instancji, który je niezwłocznie wraz z

tami przedkłada instancji apelacyjnej. Po załatwieniu podania sąd apelacyjny zwraca sądowi pierwszej instancji akta wraz z uchwałą wygotowaną na piśmie celem doręczenia jej wnioskodawcy. Podanie o przyznanie prawa ubogich w postępowaniu, mającem się toczyć przed Sądem Najwyższym, należy wnieść do Sądu Apelacyjnego, którego orzeczenie spowodowało wspomniane postępowanie. O podaniu rozstrzyga Sąd Apelacyjny. Do uzyskania prawa ubogich dla instancji wyższej nie potrzeba wykazania niezażalenia, jeżeli prawo ubogich było już udzielone w instancji niższej. Jeżeli środek prawny wniósł przeciwnik strony ubogiej, to przy udzielaniu prawa ubogich dla instancji wyższej sąd już nie bada, czy dochodzenie lub obrona prawa strony ubogiej okazuje się pieniaczą, albo czy jest pozbawiona widoków powodzenia, gdyż z samego faktu wygrania procesu w instancji pierwszej wynika dostatecznie jasno, że proces ma widoki powodzenia (§ 119 p. c. w brzmieniu ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176, a dla Górnego Śląska w brzm. rozp. min. spraw. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 399 art. 1 l. 1).

Przeciwko decyzji udzielającej prawo ubogich nie ma środka prawnego. Przeciwko decyzji odmownej dany jest środek prawny zażalenia. Zażalenie przeciw uchwale Sądu Apelacyjnego, odmawiającej przyznania prawa ubogich w postępowaniu rewizyjnem należy wnosić do Sądu Apelacyjnego. O zażaleniu tem rozstrzyga Sąd Najwyższy (§ 127 p. c. w brzm. rozporz. min. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. art. 1 No. 3 „Dzien. Urz.“ poz. 208).

Udzielenie prawa ubogich powodowi, apelantowi lub wnioskodawcy rewizji powoduje tymczasowe zwolnienie również i przeciwnika strony ubogiej od placenia kosztów sądowych, wynagrodzenia dla świadków i biegłych oraz innych wydatków w gotówce jak i opłat stemplowych (§ 120 p. c.).

IV. Udzielone prawo ubogich może być każdej chwili cofnięte, jeżeli się okaże, że nie były dane lub nie są już dane warunki udzielenia tego prawa (§ 121 p. c.). Prawo to wygasa z chwilą śmierci osoby, której zostało udzielone. Przeciwko decyzji, cofającej prawo ubogich dany jest środek prawny zażalenia (§ 127 p. c.).

V. Koszty sądowe, od zapłacenia których stronę ubogą tymczasowo zwolniono, mogą być pobrane od przeciwnika, zasądzonego na ponoszenie kosztów procesowych na zasadzie przepisów, obowiązujących dla ściągania zaległych kosztów sądowych. Koszty sądowe, od zapłacenia których przeciwnik strony ubogiej był tymczasowo zwolniony w myśl przepisu § 120 p. c., należy od niego pobrać, o ile zasądzony został na ponoszenie kosztów procesowych lub też jeżeli spór prawny zakończył się bez wyroku co do kosztów (§ 123 p. c.).

Adwokaci i komornicy sądowi, przydzieleni stronie ubogiej, mają prawo pobrać swe należności i wydatki od przeciwnika, zasądzonego na ponoszenie kosztów procesowych. Koszty te tak adwokaci jak i komornicy sądowi mogą kazać ustanwić w własnem imieniu. W razie zasądzenia przeciwnika na ponoszenie kosztów procesowych wykluczona jest w stosunku do roszczenia adwokata wszelka ekscepcja z osoby strony ubogiej. Dozwolone jest tylko policzenie się na zasadzie podziału kosztów w myśl § 92 p. c. lub rozdzielenia kosztów w myśl § 94 i nast.

p. c. (§ 124 p. c.). Policzenie to nie jest bowiem policzeniem w myśl § 387 i nast. kod. cyw., gdyż tego rodzaju koszty zmniejszają się same przez się o kwotę, którą należy zapłacić i dla tego bez żadnego oświadczenia stron procesowych przy ustanawianiu kosztów muszą być odciągnięte (§ 104 p. c.).

VI. Tymczasowe zwolnienie strony ubogiej od zapłacenia kosztów adwokackich nie powoduje, aby adwokat miał być czynny zupełnie bezpłatnie. Kasa sądowa zwraca bowiem adwokatowi wszystkie wydatki, należące mu się według ustawy o opłatach adwokatów, o ile nie można ich ściągnąć od strony przeciwnej zasądzonej na ponoszenie kosztów procesowych.

Podanie o ustalenie sumy podlegającej zwrotowi należy wnieść do sekretarza sądowego danej instancji, dołączając dowody na poszczególne pozycje rachunku. Ustalenia dokonuje sekretarz sądowy. Zwrócone koszty wykazuje się jako koszty sądowe. Przeciwno ustaleniu, którego nie doręcza się formalnie a wypis uchwały przysyła się adwokatowi tylko wtedy, jeżeli ustalenie nie odpowiada wnioskowi, wolno również i adwokatowi wnieść przypomnienie (art. 1 rozp. min. b. dz. pr. z 22. listopada 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 510 łącznie z rozp., wydanem tego samego dnia „Dzien. Urzęd.“ poz. 511 oraz ustawą niemiecką z 18. grudnia 1919 r. „Dzien. Ustaw Rzeszy“ str. 2113 obowiązującą również i na Górnym Śląsku).

VII. Strona uboga jest zwolniona od płacenia kosztów tylko tymczasowo. Skoro więc jej stosunki majątkowe o tyle się polepszą, że bez uszczerbku dla niezbędnych środków utrzymania dla siebie i rodziny może zapłacić koszty procesowe, jest do zapłacenia tych kosztów obowiązana. To samo odnosi się do kosztów, od zapłacenia których przeciwnik był tymczasowo zwolniony w myśl § 120 p. c., jeżeli strona uboga była zasądzona na ponoszenie kosztów procesu (§ 125 p. c.).

Jeżeli udzielone już prawo ubogich ma być cofnięte lub jeżeli ma nastąpić późniejsze zapłacenie kosztów, to musi zawsze strona interesowana postawić odnośny wniosek i uzyskać odpowiednią uchwałę sądową (§ 126 p. c.).

Przeciwko decyzji sądowej cofającej prawo ubogich lub nakazującej późniejsze zapłacenie kosztów dany jest środek prawny zażalenia (§ 127 p. c.).

Wszelkie decyzje odnoszące się do prawa ubogich (§§ 119, 121, 125) sąd wydaje bez ustnej rozprawy jako uchwały (§ 126 p. c.).

CZĘŚĆ TRZECIA.

—o—

Postępowanie sądowe.

ROZDZIAŁ I.

Ogólne zasady postępowania.

Pod postępowaniem w procesie cywilnym rozumimy całokształt czynności procesowych tak stron jak i sądu celem zakończenia sporu prawnego przez wyrok.

Postępowanie cywilne jest w systemie wyłączonej procedury cywilnej. Głównie zasady postępowania cywilnego, tak jak reguluje je procedura cywilna, obowiązująca obecnie na Ziemiach Zachodnich, są następujące:

1. Zasada wysłuchania obydwóch stron (auditor et altera pars). Każdej stronie procesowej należy dać sposobność do złożenia odpowiedniego oświadczenia procesowego. Zasada ta nie stoi w sprzeczności z postępowaniem z a o c z n e m, gdyż przy postępowaniu tem ustawodawca tworzy fikcję, że pozwany stan rzeczy skargi przyznał (§ 331 ust. 1 p. c.). O ile zaś chodzi o omieszkanie powoda (§ 330 p. c.), to mamy do czynienia z utratą prawa z mocy ustawy.

2. Zasada inicjatywy stron, polegająca na tem, że strony same muszą dbać o to, aby za pomocą wezwań, doręczeń, ofiarowania środków dowodowych i t. p. przyczynić się do normalnego toku procesu (re proceda iudex ex officio). W przeciwieństwie do tego stoi zasada postępowania z urzędu.

Niemiecka procedura cywilna przeprowadziła pierwotnie pod wpływem prawa francuskiego konsekwentnie zasadę inicjatywy stron. Późniejsze nowele zasadę tę znacznie osłabiły, wprowadzając mianowicie przed Sądami Powiatowymi zasadę postępowania z urzędu z wyjątkiem doręczenia wyroku. Ustawodawstwo polskie poszło jeszcze dalej w tym kierunku, wprowadzając z pewnymi wyjątkami postępowanie z urzędu do instancji apelacyjnej (n. p. §§ 523a, 524c, p. c. w brzm. ust. z 18. marca 1921 r. „Dziennik Ustaw“ poz. 176), co jednak nie dotyczy Górnego Śląska, oraz do instancji rewizyjnej (n. p. § 566 ust. 2 w brzmieniu rozp. min. b. dz. pr.

z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ poz. 208, a dla Górnego Śląska w brzm. rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 399 art. 1 l. 15). Tylko jeszcze przed Sądem Okręgowym jako sądem pierwszej instancji utrzymano zasadę inicjatywy stron, chociaż i tutaj zachodzą ważne wyjątki jak n. p. doręczanie z urzędu wyroków, orzekających rozwiązanie lub unieważnienie małżeństwa (§ 625 p. c.), dalej całe postępowanie przygotowawcze w sprawach rachunkowych, rozrachunkowych i tym podobnych (§§ 348 i nast. p. c.).

3. Zasada ustnej rozprawy. Sędziemu wolno uwzględniać i brać za podstawę do wydania wyroku tylko ten materiał procesowy, który przytoczyły strony. A zatem sędzia może być czynnym dopiero wtedy, gdy strona postawi odpowiednie żądanie (*nemo iudex sine actore*) a i wtenczas nie może stronie przyznać więcej, aniżeli sama tego żąda (*ne eat iudex ultra petita partium*), chociażby był tego mniemania, że strona mogła by więcej wymagać. Przedewszystkiem wolno jednak sędziemu rozpoznawać tylko te okoliczności i w zasadzie sprawdzać tylko te dowody, na które strony się powołują (*iudex iudicat secundum allegata et probata partium*). W procesie cywilnym sędzia dochodzi więc tylko do prawdy relatywnej w przeciwieństwie do prawdy absolutnej, do której dąży zasada inkwizycyjna.

Od zasady ustnej rozprawy istnieje jednak cały szereg wyjątków n. p. w postępowaniu w sprawach małżeńskich (§§ 617, 622 p. c.), w sporach prawnych dotyczących ustalenia stosunku prawnego pomiędzy rodzicami a dziećmi (§§ 640 i nast. p. c.), w sprawach o ubezwłasnowolnienie (§§ 653 i nast. p. c.), dalej przy badaniu dopuszczalności środków prawnych (§§ 535, 554a, 556 p. c. w brzm. rozp. min. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 208; § 571 p. c.) oraz o pozycji (§ 341 p. c.) i t. d.

4. Zasada ustności i bezpośredniości polega na tem, że sędziemu wolno uwzględnić tylko to, co strony ustnie przytoczyły przy rozprawie, bez względu na to, czy okoliczność ta zawarta jest w pismach przygotowawczych lub nie.

Zasadę ustności wypowiada § 128 p. c a zasadę bezpośredniości § 355 p. c. Zasada bezpośredniości ujawnia się również i w tem, że wyrok może być wydany tylko przez tych sędziów, którzy uczestniczyli przy rozprawie, na podstawie której wydano wyrok (§ 309 p. c.).

Ustawodawstwo polskie dopuszcza również i od tych dwóch kardynalnych zasad każdego nowoczesnego postępowania procesowego ważne wyjątki, polegające na tem, że tak w instancji odwoławczej jak i rewizyjnej rozprawa odbywa się również i mimo niestawiennictwa jednej lub obu stron (§ 542 p. c. w brzm. ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 176; 557a p. c. w brzm. rozp. min. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 208). W instancji odwoławczej i rewizyjnej jest więc zasada ustności i bezpośredniości przełamana.¹⁾

Co do instancji odwoławczej, to wyżej przytoczone wyjątki nie mają zastosowania na Górnym Śląsku.

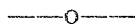
¹⁾ Ustawodawstwo to, zrodzone z potrzeby chwili, należy uważać za przejściowe.

5. Zasada swobodnej oceny dowodów polega na tem, że sędziemu pozostawiona jest zupełna swoboda w ocenie, czy pewną okoliczność uważa za udowodnioną lub nieudowodnioną. Zasadę tę wypowiada § 286 p. c. Swoboda w ocenie dowodów nie powinna się jednak przekształcać w dowolność; rozumowanie sędziego winno być wolne od wewnętrznej sprzeczności i winno posiadać zupełną spójność logiczną.

Zasadę swobodnej oceny dowodów nazywa się też materialną teorią dowodów. Przeciwnieństwem do tego jest formalna teoria dowodów ustanawiająca ustawowe przepisy, ograniczające wolność uznania sędziego przy ocenie dowodów. Formalną teorię procedura cywilna stosuje przy sprawdzaniu dowodu z dokumentów (§§ 415 i nast. p. c.) oraz dowodu przez przysięgę (§§ 445 i nast.; § 463 p. c.).

6. Zasada jednności rozprawy polega na tem, że aż do ostatniej ustnej rozprawy wolno przytaczać nowe okoliczności (§§ 278, 280, 283 p. c.). Zasada ta doznaje w pewnych wypadkach ograniczenia przez zastosowanie zasady prekluzyjności, polegającej na tem, że proces dzieli się na poszczególne okresy a strony cały odnośny materiał procesowy w odnośnych okresach muszą przytoczyć pod rygorem utraty prawa powoływania się na ten materiał w późniejszym okresie procesu. Procedura cywilna stosuje zasadę prekluzyjności n. p. przy ekscepcjach procesowych (§ 274 p. c.) i przy postępowaniu przygotowawczem w sprawach rachunkowych (§§ 348 i nast. p. c.).

7. Zasada jawności postępowania jest kardynalną zasadą nowoczesnego ustroju sądownictwa i konstytucyjnie zagwarantowanym prawem (§§ 170 i nast. U U S łącznie z art. 82 konst.).

ROZDZIAŁ II.

Przygotowanie rozprawy ustnej.

A. Skarga. Pisma procesowe. Zarządzenia sądowe.

I. Podwoje sądu stoja otworem dla każdego obywatela, który czuje się pokrzywdzonym. Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty (ust. 2 art. 98 konst.). Każdy obywatel może więc żądać opieki prawnej. To żądanie opieki prawnej odbywa się normalnie przez wniesienie skargi. Ażeby żądanie takie mogło odnieść skutek, muszą być dane pewne ogólne warunki.

1. Najogólniejszym takim warunkiem jest konieczność opieki prawnej. Konieczność ta musi być dana w każdym poszczególnym wypadku. Czy w danym wypadku istnieje, zależy znowu w części od prawa materialnego, w części zaś od przepisów prawa procesowego. Według prawa materialnego istnieje konieczność tylko wtedy, jeżeli żądający tej opieki posiada prawo żądania od innej osoby jakiego działania lub zaniechania, czyli jeżeli posiada w stosunku do niej roszczenie (§ 194 K. c.) a osoba ta prawu temu nie uczyni zadość, czyli że je obraża.

Lecz taka obrazą prawa jest zarazem wystarczającym warunkiem udzielenia przez sąd opieki prawnej, gdyż każdy może jej żądać, komu przysługuje pewne roszczenie. Wynika to z ducha nowoczesnego ustawodawstwa, które kodeks cywilny pojmuję jako system przepisów prawnych a nie, jak prawo rzymskie, jako system środków opieki prawnej (actiones). Dla tego nie potrzebuje też ustawa tego jeszcze specjalnie wyrażać, jak to wymagały dawniejsze ustawodawstwa (por. n. p. Pruskie „Powszechne Prawo Krajowe“, Wstęp, §§ 88 do 90).

Prawo procesowe idzie jeszcze dalej w udzielaniu opieki prawnej. Podczas gdy prawo materialne uznaje konieczność opieki prawnej tylko w wypadkach obrazu prawa, udziela jej prawo procesowe już w wypadkach zagrożenia tego prawa, dopuszczając skargi o przyszłe dopełnienie (§§ 257, 259 p. c.) i skargi o ustalenie (§ 256 p. c.).

2. Oprócz ustalenia konieczności opieki prawnej w myśl powyższych wywodów muszą być jeszcze dane dalsze warunki.

Warunki te są natury procesualnej:

- a) Zwiemy je przesłankami procesowymi, gdy chodzi o warunki prawidłowego postępowania poza czynnościami procesowymi. Takimi przesłankami są mianowicie: Właściwość sądowa, skład sądu, legitymacja zastępcy oraz ekscepcje procesowe, wymienione w § 274 p. c. Jeżeli w poszczególnym wypadku nie ma danych przesłanek procesowych, natenczas następuje oddalenie skargi bez rozpoznawania sprawy w rzeczy samej (absolutio ab instantia).
- b) Takie samo oddalenie skargi bez rozpoznawania sprawy w rzeczy samej następuje, jeżeli zachodzą pewne uchybienia w procesualnych czynnościach strony, mianowicie przy wytoczeniu skargi, gdy zatem nie są dane istotne warunki skargi.

3. Uzyskanie korzystnego wyroku w sprawie samej zależy od tego, czy na podstawie prawa materialnego powodowi przysługuje roszczenie wobec pozwanego. Z zagadnieniem tem łączy się kwestja legitymacji czynnej i biernej stron procesowych, którą należy rozstrzygać na zasadzie przepisów prawa materialnego.

II. Z chwilą wytoczenia skargi rozpoczyna się postępowanie procesowe. Z tą chwilą zawiązuje się pewien stosunek procesowy, którego charakter prawny jest bardzo sporny. Nie można go uznać za procesowy stosunek prawny między stronami z jednej strony a sądem z drugiej (Planck, Hellwig), ani też za stosunek prawny istniejący między stronami procesowymi a oprócz tego jeszcze i między stronami a sądem (Wach), lecz raczej za stosunek procesowy tylko między stronami, przyczem pod procesowym stosunkiem prawnym należy rozumieć tylko sytuację procesową, która nie jest żadnem prawem a tylko „miarodajnem dla wytworzenia prawa położeniem prawnych spraw“ (Kohler: „Der Prozess als Rechtsverhältnis“). Z tego punktu widzenia prawo żądania opieki prawnej jest wprawdzie konstytucją zagwarantowaną kardynalnem prawem politycznem, lecz nie jest roszczeniem do państwa w rozumieniu prywatno-prawnem tak jak nie ma roszczenia do państwa, aby spełniało swe funkcje państwowe w innych dziedzinach życia państwowego.

III. 1. Wspomniany stosunek procesowy nawiązuje się przez jedną stronę do aktu wyłączenia skargi. Poza to stosunek ten zależy od rodzaju podjętych lub zaprzeczonych przez strony czynności procesowych, przyczem posiada on jednak znaczenie samodzielne i niezależne od woli stron (§§ 290, 231 p. c.). Dla tego nie można też czynności procesowych, nawet jeżeli zawierają oświadczenie woli, zacząć według przepisów prawa materialnego (§§ 119, 123 K. c.) a tylko według przepisów prawa procesowego w myśl § 290 p. c.

2. Skarga w najogólniejszym tego słowa znaczeniu jest to żądanie powoda skierowane do sądu, aby ten wydał decyzję przeciwko pozwanemu w myśl postawionego wniosku.

Zależnie od rodzaju żądania skargi odróżniamy:

- a) Skargę o zasądzenie pozwanego aby coś uczynił lub czegoś zaniechał (*condemnatio* — skarga o kondemnację): § 253 p. c.,
- b) skargę o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, przyznania autentyczności lub wadliwości dokumentu: § 256 p. c.,
- c) skarga konstytucyjna mająca na celu przekształcenie za pomocą wyroku sądowego istniejącego już stanu prawnego. Do skarg tego rodzaju należą n. p. skargi o rozwiązanie małżeństwa (§§ 606 i nast. p. c.), skargi o zniesienie ubezwłasnowolnienia (§§ 664 i nast. p. c.), skarga o uchylenie wyroku rozjemczego (§ 1044 p. c.) i inne. Wyroki, wydane w tych sprawach mają znaczenie konstytucyjne t. j. tworzą nowe stosunki prawne.

3. Z chwilą wniesienia skargi — bądź to przez doręczenie pisma (§ 253 ust. 1 p. c.) bądź też ustnie przed Sądami Powiatowymi (§ 510c, p. c.) — rozpoczyna się proces.

Skargę powód winien wręczyć sekretarzowi właściwego sądu procesowego dla wyznaczenia terminu do rozprawy ustnej (ust. 1 § 261 p. c.). Sekretarz pismo to przedkłada natychmiast przewodniczącemu sądu a ten wyznacza termin w ciągu 24 godzin (§ 216 ust. 2 p. c.).

4. Pismo zawierające skargę należy do rodzaju pism t. zw. podstawowych t. j. takich, które z uwagi na zawarte w nich oświadczenia strony procesowej posiadają zasadnicze dla procesu znaczenie. W przeciwieństwie do nich mają pisma przygotowawcze tylko na celu dalsze przygotowania postępowania procesowego. Wymiana pism przygotowawczych jest przepisana tylko w procesach z przymusem adwokackim, jest jednak dopuszczalna również i w innych procesach (§ 129 p. c.). Niezachowanie tego przepisu nie powoduje, nawet w procesach z przymusem adwokackim, żadnych skutków ujemnych dla sprawy samej.

a) Pisma przygotowawcze winny zawierać wszystkie okoliczności, konieczne dla rozpoznania postawionego w procesie żądania wraz z podaniem środków dowodowych oraz wyjaśnienia na okoliczności, podane przez stronę przeciwną. Co pisma przygotowawcze winny w szczególności zawierać, wylicza kazuistycznie § 130 p. c. Do pisma przygotowawczego należy dołączyć w oryginale lub odpisie te dokumenty, na które strona, wręczająca pismo, się powołuje. Jeżeli chodzi tylko o poszczególne ustępy dokumentu, mianowicie obszerniejszego, wystarczy dołączenie wyciągu zawierającego początek, ustęp odnoszący się do danej sprawy, zakończenie, datę i podpis. Gdy zaś doku-

menty są stronie przeciwnej już znane lub znacznej objętości, wystarczy dokładne wskazanie ich z zapewnieniem gotowości dostarczenia do przejrzenia (§ 131 p. c.).

b) Ustawa przepisuje nie tylko treść pism przygotowawczych, lecz i czas, w którym mają być stronie przeciwnej wręczone. Mianowicie pisma przygotowawcze, zawierające nowe okoliczności lub nowe żądania winny być stronie przeciwnej doręczone nie później niż na tydzień przed rozprawą ustną a jeżeli dotyczą sporu incydentalnego, nie później aniżeli trzy dni przed rozprawą a to dla tego, aby strona przeciwna mogła się dostatecznie przygotować (ust. 1 § 132 p. c.). Oświadczenie strony przeciwnej na nowe żądania winno być doręczone najpóźniej na trzy dni przed ustną rozprawą. Przy sporze incydentalnym doręczenie wyводу na piśmie nie jest wymagane (ust. 2 § 132 p. c.). Jeżeli odnośne czasokresy nie są zachowane, to ma to o tyle znaczenie praktyczne, że sąd może sprawę tak z urzędu (§ 228 p. c.) jak i na wniosek strony przeciwnej z powodu niedostatecznego jej przygotowania odroczyć. Odroczenie takie może nastąpić nawet na koszt strony lub jej zastępcy procesowego (§§ 95, 102 p. c.). Prawa do odroczenia strona przeciwna wprawdzie nie posiada, jednakże gdy jej przytoczonych przy ustnej rozprawie okoliczności lub żądań nie podano we właściwym czasie na piśmie do wiadomości, to w myśl § 335 l. 3 p. c. nie może zapasć wyrok zaoczny.

W postępowaniu przed Sądami Powiatowymi przepis § 132 p. c. nie ma zastosowania.

c) Z każdego pisma przygotowawczego oraz z każdego załącznika należy dla sądu złożyć w sekretarjacie sądowym zwykły odpis. Złożenie to winno nastąpić równocześnie z oryginałem, jeżeli ma nastąpić wyznaczenie terminu lub gdy doręczenie ma być dokonane za pośrednictwem sekretarza sądowego. W innych wypadkach wystarcza, jeżeli złożenie odpisu nastąpiło zaraz po doręczeniu pisma stronie przeciwnej (§ 133 p. c.). Z tych odpisów powstają akta sądowe.

Każda strona, powołująca się w piśmie przygotowawczem na dokumenty, jest zobowiązana, skoro ją wczas do tego wezwano, złożyć dokumenty przed rozprawą ustną w sekretarjacie sądowym i o złożeniu zawiadomić przeciwnika celem umożliwienia mu przejrzenia dokumentu. Przeciwnik musi to skutecznie wterminie trzydniowym. Na żądanie przewodniczący sądu może ten czasokres przedłużyć lub skrócić (§ 134 p. c.).

Jeżeli strony zastąpione są przez adwokatów, to w miejsce złożenia dokumentu na sądzie może nastąpić wręczenie dokumentu przez adwokata jednej strony adwokatowi strony drugiej za odpowiednim pokwitowaniem. Gdy adwokat wręconego mu dokumentu w oznaczonym przez § 134 p. c. trzydniowym czasokresie nie zwróci, natenczas przychodzi do sporu incydentalnego, który podobnie jak przy interwencji ubocznej (§ 71 p. c.) toczy się z osobą trzecią, nie będącą wcale stroną procesową. Na odpowiedni wniosek o wydanie dokumentu przychodzi — w procesach z przymusem adwokackim po wezwaniu w myśl § 217 p. c. a w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi przy zastosowaniu § 497 p. c. — do rozprawy ustnej, kończącej się wyrokiem pośrednim (§ 303 p. c.), orzekającym albo natychmiastowy zwrot dokumentu albo oddalający wniosek. Możliwości wyroku zaocznego ustawa nie przewiduje. Przeciwno wspomnianemu

wyrokiowi dany jest środek prawny natychmiastowego zażalenia w myśl § 577 p. c. Z wyroku takiego można przeprowadzić przymusowe wykonanie (§ 794 L. 3. p. c.) według § 883 p. c. (§ 135 p. c.).

5. Na podstawie skargi lub pism przygotowawczych sąd może nawet przed rozprawą ustną podjąć pewne zarządzenia procesowe, mogące służyć do wyjaśnienia stanu sprawy. Sąd może mianowicie nakazać stronom złożenie dokumentów, na które się powołują, może żądać od władz lub urzędników publicznych zakomunikowania dokumentów, na które jedna ze stron się powołuje oraz zasięgnąć uizędowych wiadomości od tychże władz i urzędników. Jeżeli pozwany w piśmie przygotowawczem zaprzeczył żądaniu skargi, natenczas sąd może nawet bez uprzedniej ustnej rozprawy wezwać na termin do ustnej rozprawy świadków, na których strona się powołała, jak również i biegłych według własnego uznania (§§ 144, 404 p. c.), dalej może zarządzić osobiste stawiennictwo stron, oględziny oraz zdanie opinji przez biegłych (§ 135 a. p. c. w brzm. rozp. min. b. dz. pr. z 25. czerwca 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ poz. 304). Na Górnym Śląsku tego rodzaju zarządzenia przygotowawcze są możliwe tylko w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi, w myśl § 501 p. c. w pierwotnem brzmieniu.

O zarządzeniach tych strony winny być powiadomione. W razie zarządzenia osobistego stawiennictwa stron należy strony wezwać za urzędu. Wezwanie to należy doręczyć stronie samej jeżeli ustanowiła pełnomocnika procesowego (§ 135 a. ust. ostatni łącznie z § 141 ust. 2. p. c.).

Powyższy przepis o przedwstępnych zarządzeniach sądu miał dawniej również i w województwie poznańskim i pomorskim jako § 501 p. c. zastosowanie tylko przed Sądami Powiatowymi, został jednak jako nowoutworzony § 135 a przez ustawodawcę polskiego rozszerzony na wszystkie rodzaje postępowania. Ta sama myśl ustawodawcza ujawnia się również i w postępowaniu apelacyjnem a to w postanowieniu, że przewodniczący sądu może już przed rozprawą określić stronie odpowiedni czasokres do wniesienia pisma przygotowawczego albo wyznaczyć termin i zaważać nań zastępców stron a także strony same do osobistego stawienia się. Sąd apelacyjny może nawet za zgodą stron na posiedzeniu niejawnem powziąć uchwałę dowodową (§ 519 d. i § 519 e. p. c. w brzm. ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ustaw“ poz. 176).

Zarządzenia te mają na celu lepsze opracowanie i przygotowanie całego materiału procesowego do ustnej rozprawy a tem samem do przyspieszenia toku procesu.

Na województwo śląskie przepis ten nie został rozszerzony. Tam więc mają zastosowanie przepisy o postępowaniu apelacyjnem w pierwotnem brzmieniu.

B. Doręczenia.

I. W procesie strony podają sobie pisma procesowe wzajemnie do wiadomości przez doręczenie.

Doręczenie jest czynnością formalną, za pomocą której podaje się pewnej osobie do wiadomości treść pisma.

Doręczenie odbywa się w ten sposób, że wręcza się kopję oryginału, który ma być doręczony. Podaje się więc do wiadomości oryginał i to przez to, że wręcza się odnośnej osobie dosłowną kopję tegoż oryginału. Z chwilą wręczenia kopji jest oryginał doręczony czyli podany do wiadomości. Oryginał pozostaje więc zawsze w ręku tego, który doręcza.

Wyjątkowo tylko dopuszczalne jest doręczenie nie przez wręczenie, lecz jeszcze i w inny sposób a mianowicie a) przez „nadanie na pocztę“ (§§ 175, 192, p. c.); b) przez publiczne obwieszczenie (§ 203 p. c.).

Procedura cywilna odróżnia dwa rodzaje kopji, które przy doręczaniu wręcza się stronie przeciwnej a mianowicie:

1. Wypis oraz
2. wierzytelny odpis (§ 170 ust. 1 p. c.).

Wypis jest kopją sporządzoną przez urząd lub przez osoby, posiadające charakter urzędowy, jak notariusze lub urzędnicy. Wypis winien być zaopatrzony w podpis urzędnika i pieczęć. Oryginał pozostaje przy aktach. W życiu potocznym wypis zastępuje oryginał.

Wierzytelny odpis oznacza kopję, której zgodność z oryginałem poświadczona jest przez osobę, upoważnioną do tego przez ustawę n. p. sekretarza sądowego, komornika sądowego, adwokata. (§ 170 ust. 2. oraz § 210 p. c.).

II. Doręczenia uskutecznia się albo

1. z inicjatywy stron (§§ 166 — 207 p. c.)
albo też
2. z urzędu (§§ 208 — 213 p. c.).

III. Organami, wykonującymi doręczenia są:

1. Komornik sądowy, otrzymujący zlecenie albo wprost od strony, co jest regułą (§ 166 ust. 1. p. c.) albo też za pośrednictwem sekretarza sądowego (§ 167 ust. 1. p. c.)
Jeżeli komornik sądowy doręczenie uskutecznił, domniemywa się aż do udowodnienia czego innego, że miał odnośne polecenie strony (§ 167 ust. 2. p. c.).

Pośrednictwem sekretarza sądowego posługiwać się wolno tylko w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi włącznie Sądu Pokoju. W procesach z przymusem adwokackim należy w zasadzie dać polecenie doręczenia komornikowi sądowemu bezpośrednio. Tylko w wypadkach, w których przez doręczenie ma być zachowany czasokres zawity (Notfrist), co wchodzi w rachubę tylko jeszcze w wypadkach przewidzianych w §§ 586, 958 i 1044 p. c. (§ 166 ust. 2. p. c.), można odwołać się do pośrednictwa sekretarza sądowego.

O ile więc doręczenie za pośrednictwem sekretarza sądowego jest dozwolone winien on dać komornikowi sądowemu odnośne polecenie, jeżeli strona w danym wypadku nie oświadczy, że sama pragnie komornikowi sądowemu dać polecenie. W procesach z przymusem adwokackim oświadczenie takie winno być zawarte w piśmie, które ma być doręczone (§ 168 p. c.).

Dając polecenie doręczenia strona winna komornikowi sądowemu lub sekretarzowi sądowemu, jeżeli posługuje się jego pośrednictwem, wręczyć oprócz oryginału pisma, które ma być doręczone, tyle kopji tegoż

pisma, ile jest osób, którym pismo ma być doręczone. Czas wręczenia pism tych komornikowi lub sekretarzowi sądowemu należy tak na oryginale jak i na kopjach zaznaczyć a na żądanie należy to poświadczyć również i stronie (§ 169 p. c.).

2. Sekretarz sądowy jest organem, wykonującym doręczenia tylko przy doręczeniach z urzędu (§§ 209 i nast. p. c.).
3. Sąd procesowy lub przewodniczący sądu procesowego są w pewnych wypadkach również organami dla doręczeń. A mianowicie:

- a) Przy doręczeniach zagranicą przewodniczący sądu procesowego (§ 202 ust. 1. p. c.) wystosowuje odpowiednie pismo z prośbą o doręczenie pod adresem właściwej władzy zagranicznej lub też do konsula lub posła polskiego, rezydującego w państwie, w którym doręczenie ma nastąpić (§ 199 p. c.).

Bezpośrednia komunikacja między sądami krajowymi i zagranicznymi możliwa jest tylko w razie zawarcia odpowiednich traktatów między państwowych, jak n. p. art. 55 umowy polsko-gdańskiej z 24. października 1921 roku.¹⁾

- b) W razie doręczenia pod adresem eksterytorjalnych obywateli polskich o ile należą do misji polskiej oraz pod adresem naczelników konsulatów polskich należy pismo z prośbą o doręczenie skierować do polskiego Ministerstwa dla spraw zagranicznych (§ 200 p. c.).
- c) Doręczenia osobom, należącym do oddziału wojskowego, znajdującego się zagranicą, lub zmobilizowanego oddziału wojskowego jakoteż osobom, należącym do załogi powołanego do służby statku wojennego, uskutecznia się za pomocą odnośnego wniosku do przełożonych władz dowodzących (§ 201 p. c.).

Wszystkie wnioski winien wystosować przewodniczący sądu (§ 201 ust. 1. p. c.). Dowód doręczenia przeprowadza się przez wystawienie pisemnego poświadczenia władzy lub urzędnika, do których wniosek wystosowano, że doręczenie uskutecznilo. (§ 202 ust. 2. p. c.).

- d) Wreszcie sąd procesowy występuje jako organ, wykonujący doręczenie w razie doręczeń publicznych.

Doręczenie publiczne jest dozwolone tylko jeżeli

- aa) miejsce przebywania strony jest niewiadome (ust. 1. § 203 p. c.),
- bb) doręczenie zagranicą w myśl §§ 199 i nast. p. c. jest niewykonalne (ust. 2. § 203 p. c.),
- cc) doręczenie dla tego nie może być dokonane, ponieważ musiałoby nastąpić w mieszkaniu osoby, która według §§ 18, 19 U U S nie podlega władzy sądowej (ust. 3. § 203 p. c.).

¹⁾ Por. też postanowienia Konwencji haskiej z dnia 17. lipca 1905 dotyczące procedury cywilnej (ustawa z 12. maja 1922 r. „Dzien. Ust.” poz. 535), w szczególności art. 1 do 7.

Doręczenie publiczne w rzeczywistości nie jest wcale doręczeniem lecz tylko fikcją doręczenia.

Jest ono możliwe dopiero po uzyskaniu zezwolenia nań sądu procesowego. W tym względzie należy postawić odpowiedni wniosek i dowieść, że ustawowe warunki publicznego doręczenia są dane. Po uzyskaniu zezwolenia sądu procesowego, co nastąpić może bez uprzedniej ustnej rozprawy, uskutecznia publiczne doręczenie sekretarz sądowy z urzędu. Uskutecznia się je w ten sposób, że wywiesza się wypis lub uwierzytelniony odpis pisma, które ma być doręczone, na tablicy sądowej. Jeżeli pismo to zawiera wezwanie, to należy je nie tylko wywiesić na tablicy sądowej, lecz oprócz tego należy jeszcze wyciąg pisma dwukrotnie zamieścić w tym dzienniku, który przeznaczony jest dla siedziby sądu procesowego do ogłoszeń urzędowych obwieszczeń a także raz jeden zamieścić w „Monitorze” polskim. Oprócz tego sąd może zarządzić, aby wyciąg ten był jeszcze zamieszczony również i w innych pismach i to nawet kilkakrotnie (§ 204 p. c.). W wyciągu pisma, które w ten sposób ma być doręczone, należy wskazać sąd procesowy, strony, przedmiot procesu, wniosek, cel wezwania i termin, na który wezwany ma się stawić (§ 205 p. c.).

Publiczne doręczenie uważa się za dokonane:

- a) Jeżeli chodzi o pismo, zawierające wezwanie, w tym dniu, w którym od ostatniego zamieszczenia wyciągu upłynął miesiąc. Sąd procesowy może jednak przy udzielaniu zezwolenia na doręczenie zarządzić, że należy odczekać upływu dłuższego czasokresu (ust. 1 § 206 p. c.).
 - b) Przy innych pismach uważa się doręczenie za dokonane, gdy od chwili zawieszenia pisma na tablicy sądowej upłynęły dwa tygodnie. Gdyby zawieszone pismo z miejsca zawieszenia usunięto wcześniej, to pomimo to doręczenie byłoby ważne (ust. 2 i 3 § 206 p. c.).
4. Adwokaci są organami, wykonującymi doręczenia w tym znaczeniu, że w procesach, w których strony zastąpione są przez adwokatów, i to tak w postępowaniu z przymusem adwokackim jak i bez niego, doręczenia o ile uskuteczniają je strony, mogą być dokonane przez adwokata bezpośrednio do rąk adwokata strony przeciwnej (§ 198 ust. 1 p. c.). Dla stwierdzenia doręczenia wystarczy opatrzone datą i podpisem pisemne poświadczenie odbioru, wystawione przez tego adwokata, któremu doręczono. Adwokat doręczający winien na żądanie adwokata drugiej strony udzielić mu zaświadczenie o dokonaniu doręczenia (§ 198 ust. 2 p. c.).
5. Doręczenia można uskutecznić również i „przez pocztę” (§ 193 p. c.). Strona nie może się jednak sama bezpośrednio zwrócić do poczty z prośbą o doręczenie. Z tego wynika, że poczta nie jest w ścisłym tego słowa znaczeniu organem dla doręczeń. Jest ona czynna tylko o tyle, o ile da jej polecenie komornik sądowy lub sekretarz sądowy. Następuje to w sposób przewidziany przez §§ 194, 196 p. c. Doręczenie jako takie wykonuje listonosz

w podobny sposób, jak komornik sądowy (§ 195 p. c.). Jeżeli doręczenia dokonano przez komornika sądowego a mogło być uskutecznione przez pocztę, natenczas ta strona, którą zasądzono na ponoszenie kosztów procesowych, nie ponosi wywołanej przez to nadwyżki kosztów (§ 197 p. c.).

IV. Osobą legitymowaną do odbioru doręczeń jest w zasadzie ta osoba, dla której doręczenie jest przeznaczone. Może to być strona procesowa lub osoba trzecia.

1. U osób, nie posiadających zdolności procesowej należy doręczenie uskutecznić do rąk ich prawnego zastępcy (ust. 1 § 171 p. c.). Jeżeli chodzi o władze, gminy i korporacje oraz związki, które jako takie mogą pozywać i być pozwane, wystarcza dokonanie doręczenia do rąk przełożonych, chociażby nie byli wcale prawnymi zastępcami. Innym związkom, jako też fundacjom i skarbowi (§§ 17, 18 p. c.) należy doręczać do rąk prawnego zastępcy (ust. 2 § 171 p. c.).

Jeżeli jest kilku prawnych zastępców lub kilku przełożonych wystarczy doręczenie jednemu z nich (ust. 3 § 171 p. c.).

2. Doręczenia dla podoficera lub szeregowca armii czynnej lub marynarki dokonuje się przez doręczenie szefowi bezpośrednio przełożonej władzy dowodzącej (szefowi kompanji, szwadronu, baterji i t. d.) (§ 172 p. c.). Z wręczeniem pisma szefowi władzy dowodzącej doręczenie uważa się za dokonane. Skuteczność takiego doręczenia nie zależy od tego, czy odnośny szef doręczone mu pismo wręczył rzeczywiście temu, dla którego było przeznaczone.

3. Doręczenie jeneralnemu pełnomocnikowi oraz prokurzyście w myśl §§ 48 i nast. K. h. w sprawach wynikłych z prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego ma ten sam skutek, jak gdyby nastąpiło do rąk strony samej (§ 173 p. c.).

4. Jeżeli strona nie mieszka ani w miejscowości, w której znajduje się sąd procesowy, ani też w tym okręgu Sądu Powiatowego, w którym sąd procesowy ma swą siedzibę, może sąd, gdy strona nie ustanowiła pełnomocnika procesowego, mieszkającego w tym miejscu lub okręgu, na wniosek zarządzić, by strona upoważniła mieszkającą tam osobę do przyjmowania przeznaczonych dla niej pism. Zarządzenie to może być wydane bez uprzedniej rozprawy ustnej. Uchwała ta nie ulega zażaleniu (§ 174 ust. 1 p. c.). Osobę upoważnioną do odbierania pism za stronę zowie się pełnomocnikiem dla odbioru doręczeń. Pełnomocnikiem procesowym ona nie jest.

Jeżeli strona nie mieszka w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, ma ona obowiązek nawet bez uprzedniego zarządzenia sądowego ustanowić takiego pełnomocnika dla odbioru doręczeń, o ile nie ustanowiła pełnomocnika procesowego, mieszkającego w wyżej wspomnianem miejscu lub okręgu (§ 174 ust. 2 p. c.).

Pełnomocnik dla odbioru doręczeń winien być wskazany przy najbliższej sądowej rozprawie lub też, jeżeli strona już poprzednio każe przeciwnikowi doręczyć pismo procesowe, w temże piśmie. Jeżeli tego nie uczyni, natenczas można wszelkie późniejsze doręczenia aż do chwili na

stępnego ustanowienia takiego pełnomocnika dokonywać w ten sposób, że komornik sądowy pismo, które ma być doręczone, nada na pocztę pod adresem strony do miejscowości jej zamieszkania. Z chwilą „nadania na pocztę” doręczenie uważa się za uskutecznione, nawet gdyby przesyłka wróciła jako niedoręczona. Przesyłki pocztowe należy opatrzyć napisem „polecone”, jeżeli strona tego żąda i wyraża gotowość poniesienia dodatkowych kosztów (§ 175 p. c.). W przytoczonym wypadku doręczenia w drodze „nadania na pocztę”, poczta nie ma stanowiska organu, wykonującego doręczenia ani też nie jest pośrednikiem w doręczeniu, lecz jest odbiorcą doręczenia, tak jak gdyby doręczenie to odbierała strona sama.

5. Doręczenia, mające być uskutecznione w toku procesu, winny być dokonane do rąk pełnomocnika procesowego, ustanowionego dla tej instancji (§ 176 p. c.), w której proces się toczy.

Do instancji w tem znaczeniu należy również i postępowanie sądowe wskutek wniesienia opozycji (§§ 338 i nast.; 700 p. c.), wskutek uchylenia wyroku i przekazania sprawy do pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia (§§ 538 i nast.; §§ 564 i nast. p. c.), dalej postępowanie w razie wznowienia postępowania (§§ 578 i nast. p. c.) a wreszcie także postępowanie z powodu przytoczenia nowych okoliczności w instancji dotyczącej przymusowego wykonania, a zatem w razie wytoczenia skargi na podstawie §§ 731, 767 i nast. oraz §§ 781, 785 i nast. p. c. a także postępowanie według §§ 887 i nast. p. c. — Postępowanie przed sądem wykonawczym zalicza się do pierwszej instancji (§ 178 p. c.).

Jeżeli miejsce pobytu pełnomocnika procesowego nie jest znane, sąd procesowy może na wniosek zezwolić na doręczenie pełnomocnikowi dla odbioru doręczeń a w braku takiego pełnomocnika przeciwnikowi osobiście. Decyzja na odnośny wniosek może być wydana bez uprzedniej ustnej rozprawy. Zaskarżenie rozstrzygnięcia, zezwalającego na takie doręczenie, nie jest dopuszczalne (§ 177 p. c.).

V. Wykonanie doręczenia odbywa się w zasadzie przez wręczenie pisma, które ma być doręczone, adresatowi osobiście.

1. Doręczenie można uskutecznić w każdym miejscu. Jeżeli jednak osoba, której należy doręczyć, posiada w odrębnej miejscowości mieszkanie lub lokal biurowy, natenczas doręczenie, dokonane poza tem mieszkaniem lub lokalem biurowym jest tylko wtedy ważne, jeżeli nie odmówiono przyjęcia (§ 180 p. c.).

2. W pewnych wypadkach ustawa uznaje doręczenie za ważne, chociaż nie jest uskutecznione do własnych rąk adresata i przypisuje mu takie same skutki, jak gdyby nastąpiło do rąk własnych. Doręczenie takie nazywa się doręczeniem zastępczem (Ersatzzustellung).

Tego rodzaju doręczenie jest dozwolone w następujących wypadkach:

- a) Jeżeli osoby, której ma być doręczone pismo, nie zostanie się w mieszkaniu.

W tym razie doręczenie może być dokonane w mieszkaniu do rąk należącego do rodziny dorosłego domownika n. p. żony, syna lub córki, lub też do rąk dorosłej osoby służącej w tej rodzinie. Pełnoletność dorosłej osoby nie jest wymagana. Skoro żadnej takiej dorosłej osoby w mieszkaniu nie ma, doręczenie może nastąpić do rąk mieszkającego w tym samym domu gospodarza lub wynajmującego, jeżeli osoby te gotowe są do przyjęcia pisma (§ 181 p. c.).

Jeżeli nawet w ten sposób nie można skutecznie doręczenia, można pismo, które ma być doręczone, złożyć: albo 1. w sekretarjacie tego Sądu Powiatowego, w którego okręgu znajduje się miejsce doręczenia, lub też 2. na pocztę, 3. u naczelnika gminy albo 4. u naczelnika policji w miejscu doręczenia. Złożenie pisma należy obwieścić przez przybicie pismnego zawiadomienia na drzwiach mieszkania a oprócz tego, gdy to jest możliwem, również i przez ustne zawiadomienie o tem dwóch osób, mieszkających w sąsiedztwie (§ 182 p. c.).

- b) Doręczenie dla osób trudniących się przemysłem, które posiadają własny lokal, może być dokonane, jeżeli nie zastanie ich się w owym lokalu, do rąk pomocnika przemysłowego (§ 183 ust. 1 p. c.).
- c) Jeżeli adwokata, notariusza lub komornika sądownego nie zastanie się w kancelarji, można doręczenie skutecznie do rąk obecnego w kancelarji pomocnika lub pisarza (§ 183 ust. 2 p. c.).
- d) Gdy prawnego zastępcy lub zwierzchnika władzy, gminy, korporacji lub związku, któremu doręczyć należy, nie zastanie się w zwykłych godzinach urzędowych w lokalu służbowym lub jeżeli zaszła jaka przeszkoda, nie pozwalająca mu pismo odebrać, doręczenie może być dokonane innemu urzędnikowi lub pracownikowi, znajdującemu się w lokalu służbowym.

Jeżeli prawnego zastępcy lub zwierzchnika nie zastanie się w mieszkaniu, natenczas należy zastosować wyżej pod a) przytoczone przepisy tylko wtenczas, jeżeli nie ma oddzielnego lokalu służbowego (§ 184 p. c.).

Doręczenia zastępczego do rąk domowników, służby, gospodarza domu i wynajmującego (§ 181 ust. 1 p. c.), do rąk pomocnika przemysłowego (§ 183 ust. 1 p. c.), pomocnika adwokackiego i pisarza (§ 183 ust. 2 p. c.), urzędnika lub pracownika w urzędzie (§ 184 p. c.) nie należy skuteczniać, jeżeli jedna z tych osób bierze udział w sporze jako przeciwnik tej strony, której ma być doręczone (§ 185 p. c.). W tych bowiem wypadkach uzasadniona jest obawa, że doręczone pismo nie doszłoby do rąk tego, dla którego jest przeznaczone.

3. Jeżeli odmowa przyjęcia doręczenia nastąpi bez prawnej podstawy należy pismo, mające być wręczone, pozostawić w miejscu doręczenia (§ 186 p. c.). Prawna podstawa do odmowy przyjęcia doręczenia jest dana przedewszystkiem wtenczas, jeżeli osobie posiadającej w miejscu doręczenia mieszkanie lub lokal przedsiębiorstwa, usiłuje się do-

ręczyć poza tem mieszkaniem lub lokalem (§ 180 ust. 2 p. c.), albo też jeżeli doręczenia dokonywa się jako doręczenia zastępczego a warunki (§§ 181—183 p. c.) takiego doręczenia nie są dane.

4. Gdy jednak z oświadczenia strony wynika, że wezwanie, doręczone z uchybieniem wyżej przytoczonych przepisów (§§ 181 do 186 p. c.) doszło do jej rąk, natenczas należy uważać, że doręczenie nastąpiło w tym czasie, w którym strona według własnego oświadczenia wezwanie otrzymała (§ 187 p. c.).

5. Jeżeli kilka osób, którym należy doręczyć, posiada jednego zastępcę lub jeżeli jedna osoba posiada kilku zastępców a doręczenie ma nastąpić wspomnianemu jednemu zastępcy tych kilku osób albo też jednemu z kilku zastępców jednej osoby, natenczas wystarcza, gdy chodzi o wręczenie wypisu lub kopji pisma, wręczenie jednego tylko egzemplarza wypisu lub kopji. Tylko jeżeli wchodzi w rachubę pełnomocnik dla doręczeń, działający w interesie kilku osób, należy mu wręczyć tyle wypisów i kopji, ile jest osób, dla których odbiera doręczenia (§ 189 p. c.).

6. Również ipora dnia, w której doręczenie uskuteczniiono posiada znaczenie dla oceny prawnej skuteczności doręczenia.

W zasadzie nie wolno bowiem doręczać ani w nocy ani też w niedzielę lub powszechne święta. Pora nocna obejmuje w czasie od 1. kwietnia do 30. września godziny od 9. wieczór do 4. rano, w okresie zaś od 1. października do 31. marca godziny od 9. wieczór do 6. rano.

Przez święta powszechne należy rozumieć nie tylko święta kościelne, lecz i święta ustawą przepisane lub zwyczajowo zachowywane n. p. święto 3. maja.

Doręczenia w dni świąteczne lub w porze nocnej nie są jednak absolutnie zakazane. Oprócz doręczenia przez nadanie na pocztę, które jest zawsze dozwolone, może i dla innego rodzaju doręczeń sąd na wniosek strony zezwolić na doręczenie w nocy lub w niedzielę albo święto. Zezwolenia udziela w zasadzie przewodniczący sądu procesowego. Oprócz tego może udzielić zezwolenia również i sędzia tego Sądu Powiatowego, w którego okręgu doręczenie ma nastąpić, a nawet i sędzia delegowany lub wybrany w sprawach, które w tym charakterze załatwia. Zarządzenie sędziego, zawierające takie zezwolenie, winno być przy doręczeniu pisemnie zakomunikowane (§ 188 ust. 1, 2 i 3 p. c.).

Doręczenie, uskutecznione bez zachowania wyżej przytoczonych przepisów jest w zasadzie bezskuteczne. Jeżeli jednakowoż adresat przyjęcia nie odmówi, to doręczenie jest ważne (§ 188 ust. 4 p. c.).

7. O doręczeniu należy sporządzić dokument, służący za dowód, że doręczenie odbyło się w sposób, przepisany ustawą. Dokument ten nazywamy zaświadczeniem doręczenia. Winno ono być zamieszczone na oryginalnym piśmie, które się doręcza lub też na arkuszu, który należy z oryginałem złączyć (zszyć lub przykleić), tak aby osoba doręczająca, posiadająca w ręku oryginał doręczonego pisma, posiadała dowód doręczenia. Wierzytelny odpis zaświadczenia doręczenia, sporządzony przez ko-

mornika sądowego należy zamieścić na wręczonym przy doręczeniu piśmie lub na dołączonym doń arkuszu, ażeby również i osoba, której doręczono, mogła każdej chwili stwierdzić czas i prawidłowość doręczenia (ust. 3 § 190 p. c.).

Treść zaświadczenia doręczenia określa przepis § 191 p. c. a w razie doręczenia przez nadanie na pocztę (§ 175 p. c.) przepis § 192 p. c.

VI. Jeżeli doręczenie ma być dokonane na żądanie, które dotyczy doręczenia załączonego do wniosku pisma przez wezwanie pod adresem innych władz lub urzędników albo też przez publiczne obwieszczenie, natenczas, o ile przez doręczenie to ma być zachowany czasokres i ma być przerwany bieg przedawnienia lub czasokresu, skutki doręczenia następują już z chwilą wniesienia podania o doręczenie. Jeżeli pismo procesowe, którego doręczenie ma nastąpić za pośrednictwem sekretarza sądowego, zostało rzeczywiście doręczone w przeciągu dwutygodniowego czasokresu po wręczeniu go sekretarzowi sądowemu, natenczas skutki doręczenia następują już z chwilą złożenia pisma sekretarzowi, jeżeli przez doręczenie ma być zachowany czasokres zawity (§ 207 p. c.). Takimi czasokresami zawitymi zachowywanymi przez doręczenie są w procesie cywilnym obecnie już tylko czasokresy, wymienione w §§ 586, 958, 1044 p. c. Pozatem antydatowanie, o którym mówi § 207, zachodzi w toczącym się procesie tylko przy doręczeniach zagranicą i doręczeniach publicznych. Oprócz tego ma jednak przepis ten przedewszystkiem ważne znaczenie przy czasokresach prawa materialnego, mianowicie przy tych, które zachowuje się przez wniesienie skargi (§ 267 p. c.) n. p. przy przedawnieniu (§§ 209, 210 K. c.) i zasiedzeniu (§ 941 K. c.).

VII. 1. Przy doręczeniach z urzędu jest organem, wykonującym doręczenia, sekretarz sądowy, który zarazem uwierzytelnia odpisy, mające być przy doręczeniu wręczone (§§ 209, 210 p. c.). Zresztą w zasadzie doręczenia z urzędu odbywają się w ten sam sposób, jak doręczenia na zlecenie stron (§ 208 p. c.).

Jeżeli chodzi o pismo, za pomocą którego wnosi się środek prawny, to należy je doręczyć pełnomocnikowi tej instancji, której rozstrzygnięcie ulega zaskarżeniu a w braku takiego pełnomocnika pełnomocnikowi procesowemu instancji pierwszej. Jeżeli strona ustanowiła już pełnomocnika procesowego dla instancji wyższej, właściwej do rozprawy i rozstrzygnięcia środka prawnego, natenczas doręczenie może nastąpić do rąk tegoż pełnomocnika. Jeżeli żadnego z wyżej wymienionych pełnomocników procesowych nie ustanowiono lub miejsce jego pobytu jest niewiadome, natenczas dokonuje się doręczenia pełnomocnikowi dla doręczeń, ustanowionemu przez stronę chociażby tylko dla pierwszej instancji, a w razie braku nawet takiego pełnomocnika następuje doręczenie do rąk strony samej. Jeżeli jednak strona miała obowiązek ustanowienia pełnomocnika dla odbioru doręczeń a tego nie uczyniła, natenczas następuje doręczenie do jej rąk przez nadanie na pocztę (§ 210 a p. c.). Doręczenie takie (§ 175 p. c.) odbywa się w ten sposób, że sekretarz sądowy zaznacza urzędowo w aktach, kiedy i pod jakim adresem nastąpiło nadanie na pocztę. Zaświadczenia o dokonaniem doręczeniu nie potrzeba sporządzać (§ 213 p. c. łącznie z § 418 p. c.).

We wszystkich innych wypadkach doręczenie przez sekretarza sądowego przeprowadza się w sposób „doręczenia uproszczonego”, określonego bliżej w § 211 p. c. Doręczenia nie dokonuje sekretarz sądowy osobiście, lecz posługuje się woźnym sądowym lub pocztą.

Zaświadczenie o dokonaniu doręczenia wystawia również woźny sądowy lub listonosz (w myśl przepisów § 195 ust. 2 p. c.). Odpisu świadectwa doręczenia w tym razie stronie się nie wręcza, zaznaczając tylko dzień doręczenia na kopercie. Oryginał świadectwa doręczenia należy wręczyć sekretarzowi sądowemu (§ 212 p. c.).

2. Doręczenia z urzędu zachodzą w procesie cywilnym nader licznie. Doręczeń z urzędu dokonuje się:

- a) W całym postępowaniu przed Sądami Powiatowymi włącznie Sądów Pokoju (§ 496 p. c.). Tylko wyroki winny doręczyć strony same (§ 317 ust. 1 łącznie z § 496 ust. 1 p. c.).
- b) W postępowaniu przed Sądami Okręgowymi doręczenia z urzędu stanowią wyjątek. Zachodzą one: aa) przy takich decyzjach sądu i rozporządzeniach przewodniczącego oraz delegowanego lub wybranego sędziego, które nie były publikowane (§ 329 ust. 3 p. c.); bb) przy wezwaniach na terminy do przeprowadzenia postępowania dowodowego oraz do dalszej ustnej rozprawy po sprawdzeniu dowodów (§§ 362, 377 ust. 2, 366, 370, 389 ust. 2 p.); cc) przy zawiadomieniach o terminie do pierwszej ustnej rozprawy po wniesieniu opozycji, przyczem również i pismo opozycyjne doręcza się stronie przeciwnej z urzędu (§ 340 p. c.); dd) w razie postawienia wniosku o przywrócenie do poprzedniego stanu z powodu zaniedbania tygodniowego czasokresu zawitego w myśl § 466 p. c. (§ 238 ust. 4 p. c.); ee) przy wyrokach, wypowiadających rozwód lub nieważność małżeństwa (§ 625 p. c.), jakoteż wyrokach orzekających nieślubność dziecka lub nieważność uznania go za ślubne (§§ 641 p. c.); ff) przy doręczeniach w postępowaniu przygotowawczem w sprawach rachunkowych i rozrachunkowych (§§ 348 i nast.; § 349 ostatni ustęp p. c.).
- c) W postępowaniu przed Sądami Apelacyjnymi dokonuje się wszystkich doręczeń w zasadzie z urzędu (§ 523 a p. c. w brzm. ustawy z 18. marca 1921 r. „Dziennik Ustaw“ poz. 176), co jednakowoż na Górnym Śląsku nie obowiązuje; tam strony same winny dokonywać doręczeń. Wyroki winny jednak doręczać zawsze strony same, o ile jak w wypadkach, przewidzianych w § 625 i § 641 p. c. specjalne przepisy procedury cywilnej nie przepisują doręczenia z urzędu (§ 523 a p. c.).
- d) W rewizji doręcza się z urzędu: aa) pismo rewizyjne oraz uzasadnienie rewizji. Doręczenie zarządza Sąd Apelacyjny (§ 553 a p. c. w brzm. rozp. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urzęd.“ poz. 208 łącznie z § 554 ust. 5 p. c.); bb) pismo, zawierające przyłączenie się do rewizji (§ 555 p. c. łącznie z rozp. z 15. maja 1920 r. art. 1 L. 10); cc) zawiadomienie stron przez Sąd Najwyższy o terminie do ustnej rozprawy (§ 556 ust. 2 w nowem brzm. p. c.);

dd) oprócz tego doręcza się z urzędu wszystkie wyroki, zapadłe w Sądzie Najwyższym (§ 566 ustęp 2 p. c. w brzm. art. 1 L. 17 rozp. z 15. maja 1920 r.) oraz ee) pisma stron, zawierające zrzeczenie się środka prawnego lub jego cołnięcie (§ 566 p. c. łącznie z § 523 a p. c.).

Za wyjątkiem pism wymienionych pod ee) przepisy te obowiązują również i na Górnym Śląsku (art. 1 L. 6, 9, 10 i 15 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 399).

C. Wezwania, terminy, czasokresy.

I. Przez wezwanie w znaczeniu procesualnem rozumiemy żądanie skierowane pod adresem strony przeciwnej lub innego uczestnika w procesie, aby w oznaczonym terminie stawił się dla oznaczonego celu przed sądem.

1. Wezwanie skutecznia albo strona sama albo sąd.

a) W zasadzie skutecznia wszelkie wezwania w postępowaniu przed Sądem Okręgowym strona sama i to strona, która domaga się rozprawy ustnej w sprawie głównej lub w sporze incydentalnym (§ 214 ust. 1 p. c.).

Wezwanie odbywa się w ten sposób, że strona, która pragnie rozprawić, wręcza sądowi do rąk sekretarza sądowego pismo, zawierające owe wezwanie celem wyznaczenia terminu (§ 216 p. c.) a po wyznaczeniu go każe pismo doręczyć stronie przeciwnej. Gdy jednocześnie z wezwaniem ma być doręczona skarga lub inne jakie pismo, natenczas wezwanie zamieszcza się w temże piśmie (§ 214 ust. 2 p. c.). W procesie z przymusem adwokackim w wezwaniu do ustnej rozprawy winno być zamieszczone żądanie, skierowane pod adresem przeciwnika, nie zastąpionego jeszcze przez adwokata aby ustanowił do swego zastępstwa pełnomocnika procesowego (§ 215 p. c.).

W razie wniesienia o pozycji (§ 340 p. c.), apelacji (§ 518 p. c.) i rewizji (§§ 553, 556 p. c. w now. brzm.) sąd z urzędu wyznacza termin do ustnej rozprawy i zawiadamia o nim strony. W tych wypadkach nie ma więc wogóle żadnego wezwania ani przez stronę samą ani przez sąd, gdyż ustawa mówi tylko o zawiadomieniu. Również i w innych wypadkach ustawa wymaga tylko zawiadomienia stron o terminie n. p. w razie wyznaczenia terminu do dalszego prowadzenia rozprawy (§§ 136, 227, 228), do sprawdzenia dowodów (§ 368 p. c.), do dalszej ustnej rozprawy (§ 370 p. c.), do ogłoszenia wyroku (§§ 310, 329 p. c.), w postępowaniu przygotowawczem (§§ 350, 352 p. c.) i t. d.

b) W postępowaniu przed Sądami Powiatowymi włącznie Sądów Pokoju nigdy strony same nie wzywają. (§ 497 p. c.). Po wyznaczeniu terminu sekretarz sądowy zarządza z urzędu wezwanie stron na termin. W razie spoczywania postępowania z powodu niestawienia się stron na termin do ustnej rozprawy wystarcza wniosek jednej ze stron o wyznaczenie nowego terminu do rozprawy; również i w tym wypadku nie jest potrzebne wezwanie.

II. Wezwanie służy do pozwania strony przeciwnej na termin. Pod terminem rozumiemy oznaczenie czasu, w którym albo sąd podejmuje pewną czynność procesową lub też jeden z uczestników procesu podejmuje ją przed sądem.

Skoro strona złoży sekretarzowi sądowemu wezwanie celem wyznaczenia terminu sekretarz sprawę przedkłada zaraz przewodniczącemu a ten wyznacza termin w przeciągu 24 godzin. Terminy wolno wyznaczać w zasadzie tylko na dni powszednie. Jedynie w wypadkach wyjątkowych wolno termin wyznaczyć na niedzielę lub powszechne święto (§ 216 ust. 2. p. c.).

Wszelkie czynności sądowe w terminach odbywają się w lokalu urzędowym. Wyjątki dozwolone są tylko w wypadkach specjalnie przez ustawę wymienionych a zatem jeżeli konieczny jest termin lokalny ze względów czysto technicznych (§ 219 p. c.).

Termin rozpoczyna się wywołaniem sprawy, co z reguły uskutecznia wożny sądowy. Jeżeli do końca terminu strona nie przystąpi do rozprawy, uważa się, iż zaniedbała termin (§ 220 p. c.). Koniec terminu następuje, skoro urzędujący sędzia to oznajmi.

Wyznaczony przez sędziego termin nie koniecznie musi się odbyć. Strony mogą się bowiem umówić co do upadku terminu (§ 227 p. c.). Prawo to jest dla stron ograniczone w postępowaniu apelacyjnym, gdyż tutaj stronom nie wolno umawiać się o zniesienie terminu (§ 521 b. p. o. w brzm. art. 1. L. 11. ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176), a umowa o spoczywaniu postępowania jest tylko wtedy skuteczna, jeżeli obie strony poprzednio zawiadomią o tem sąd (§ 524 a. p. c. w brzm. art. 1. L. 11. ust. z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176). Przepis ten nie obowiązuje na Górnym Śląsku, ponieważ ustawy z 18. marca 1921 roku („Dzien. Ustaw“ poz. 176). tam nie wprowadzono. Tak samo i w instancji rewizyjnej muszą strony o tem sądowi donieść, gdyż w przeciwnym razie odbyły by się rozprawy (§ 561 p. c. w brzm. art. 1. L. 16. rozp. min. b. dz. pr. z 15. maja 1920 r. „Dzien. Urz.“ poz. 268. a. dla Górnego Śląska w brzm. rozp. spr. z 16. czerwca 1922 r. art. 1. L. 14. „Dzien. Ust.“ poz. 399). Oprócz tego może tak sąd jak i sędzia delegowany i wybrany na wniosek stron lub z urzędu termin przenieść, odroczyć czynności lub wyznaczyć termin do dalszego prowadzenia rozpraw (§§ 228, 229 p. c.).

III. Czasokresem zwiemy czas, w którym ma być dokonana pewna czynność procesowa. Czasokresy dzielimy na ustawowe, czyli takie, których rodzaj i czas oznacza dla wszystkich wypadków ustawa i sądowe, których trwanie określa w poszczególnym wypadku sędzia.

Czasokresami ustawowymi są też czasokresy zawite (Notfrist), które zajmują jednak odrębne stanowisko i wymagają specjalnego omówienia.

1. Z zwykłych czasokresów ustawowych należy przedewszystkiem wymienić: czasokres do wstąpienia (Einlassungsfrist) i czasokres wezwania (Ladungsfrist).

a) Czasokresem do wstąpienia zwiemy okres czasu pomiędzy doręczeniem skargi a terminem do ustnej rozprawy. Wynosi on co najmniej dwa tygodnie; w sprawach targowych nie mniej niż 24 godziny;

w sprawach, toczących się przed Sądami Powiatowymi: trzy dni, gdy doręczenie ma być dokonane w miejscu siedziby sądu lub w miejscu, znajdującym się w okręgu tego sądu lub gdy część tego miejsca do powyższego okręgu należy a nie mniej niż tydzień, gdy doręczenie ma być dokonane w granicach Rzeczypospolitej Polskiej; w sprawach w ekslowych: 24 godziny do tygodnia, zależnie od tego, czy doręczenie skargi następuje w miejscu siedziby sądu czy w miejscu, położonem w całości lub w części w obwodzie tego Sądu Okręgowego, w którego obrębie sąd procesowy ma swą siedzibę czy też wreszcie w innej miejscowości w granicach Rzeczypospolitej Polskiej.¹⁾ (§ 604 ust. 2 p. c.). Jeżeli zaś doręczenie ma być dokonane z granicą przewodniczący winien przy wyznaczaniu terminu określić czasokres do wstąpienia (§§ 262, 520 ust. 2., 556 w now. brzm.; 499 p. c.).

b) Okres czasu jaki w toczącym się już procesie dzielić winien doręczenie od terminu zowiący czasokresem wezwania. Wynosi on w procesach z przymusem adwokackim nie mniej niż tydzień, w innych sprawach nie mniej niż trzy dni, w sprawach targowych nie mniej niż 24 godziny (§ 217 p. c.).

Zaniedbanie tego czasokresu powoduje bezskuteczność wezwania. Dla tego przeciwko stronie nie stawającej nie mógł by w takim razie zapaść wyrok zaoczny (§ 335 L. 2. p. c.) a strona stawająca, w stosunku do której nie zachowano czasokresu wezwania ma prawo żądać odroczenia terminu.

c) Oprócz tego procedura zna jeszcze cały szereg czasokresów ustawowych n. p. §§ 106, 107, 132, 134, 234, 235, 272 i inne. Niezachowanie ich wywołuje skutki, wynikające z odnośnego przepisu ustawy.

Czasokres do wstąpienia, czasokres wezwania oraz czasokresy, wyznaczone dla doręczenia pism przygotowawczych mogą być na wniosek skrócone. Skrócenia czasokresu do wstąpienia i czasokresu wezwania sąd nie może odmówić z tej przyczyny, że na skutek skrócenia rozprawa ustna nie mogła by być przygotowana przez pisma stron. Przewodniczący może przy wyznaczaniu terminu zarządzić skrócenie czasokresu bez uprzedniego wysłuchania strony przeciwnej. Zarządzenie skrócenia winno być interesowanej osobie zakomunikowane na piśmie (§ 226 p. c.).

2. Czasokresy sądowe określa w każdym poszczególnym wypadku sędzia. Również i tych wypadków ustawa zna większą liczbę. Takim czasokresem jest czasokres do usunięcia braków zdolności procesowej (§ 56 ust. 2. p. c.), do złożenia kaucji dla zapewnienia kosztów procesu (§ 113), czasokres do wytoczenia skargi po wydaniu uchwały aresztowej (§ 926 ust. 1. p. c.), czasokres przedłużający czas do uzasadnienia rewizji (§ 554 p. c.) i inne.

3. Czasokresy zawite są w istocie swej czasokresami ustawowymi.

a) Są to tylko takie czasokresy, które ustawa wyraźnie jako zawite określa (§ 223 ust. 3. p. c.).

¹⁾ Ustawa mówi „w kraju” mając na myśli granice ówczesnych Niemiec. Stosownie do zmian politycznych należy określić to tłumaczyć jako „w granicach Rzeczypospolitej Polskiej” gdyż według ducha ustawy przepis ten dotyczył całego państwa a żadna konieczność życiowa nie zmusza do ograniczenia przepisu tego do granic b. zaboru pruskiego.

Procedura cywilna wymienia następujące czasokresy zawite: Czasokres do wniesienia aa) apelacji (§ 516 p. c.), bb) rewizji (§ 552 p. c.), cc) do wniesienia skargi restytucyjnej i o unieważnienie (§ 586 p. c.), dd) do wniesienia skargi o unieważnienie wyroku wyłączającego w postępowaniu wywoławczym (§ 958 p. c.) ee) do wniesienia skargi o uchylenie wyroku rozjemczego po wydaniu wyroku wykonawczego (§§ 1043, 1044 p. c.).

W powyższych pięciu wypadkach czasokres zawity wynosi: jeden miesiąc.

W czasokresie zawitym, liczącym dwa tygodnie należy wnieść: aa) apelację przeciwko wyrokom w sprawach o areszt lub tymczasowe zarządzenie (§ 516 ust. 1. w brzm. art. 1. L. 4. ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176), co jednak nie obowiązuje na Górnym Śląsku, gdzie czasokres ten wynosi jak przy każdej apelacji jeden miesiąc, bb) o pozycję przeciwko wyrokom Sądów Okręgowych (a na Górnym Śląsku także przeciwko wyrokom w instancji apelacyjnej) (§ 339 p. c.), cc) natychmiastowe zażalenie (§ 577 p. c.; § 98 U S; § 189 U K); dd) przypomnienie przeciwko uchwale sekretarza sądowego, ustanawiającej koszty procesowe (§ 107 p. c.).

W tygodniowym czasokresie zawitym należy wnieść: aa) wniosek o późniejsze odebranie przysięgi (§ 466 p. c.), bb) wniesienie o pozycję przeciwko wyrokom sądów Powiatowych i Sądów Pokoju (§ 508) lub przeciwko nakazowi wykonawczemu (§ 700 p. c.).

Procedura cywilna zna tylko wyżej wymienione czasokresy zawite. Oprócz tego zawierają czasokresy zawite również i inne jeszcze ustawy n. p. ustawa o sądach przemysłowych i ustawa o sądach kupieckich.

- b) Czasokresy zawite różnią się tem od innych czasokresów, że:
 - aa) nie mogą być zmienione przez umowę stron (§§ 224, 251 p. c.);
 - bb) przeciwko zaniedbaniu dane jest przywrócenie do poprzedniego stanu (§ 233 p. c.);
 - cc) wakacje sądowe nie wstrzymują ich biegu (§ 223 p. c.);
 - dd) w zasadzie zachowanie ich musi być prawie zawsze badane z urzędu (§§ 104, 341, 466, 554 a, 535, 574, 577, 589, 958, 1044 p. c.).

Dla zachowania czasokresu zawitego wystarcza, aby pismo, które ma być doręczone za pośrednictwem sekretarza sądowego wręczono w tymże czasokresie sekretarzowi sądowemu, jeżeli tylko pismo to w przeciągu dwóch tygodni po wręczeniu zostanie rzeczywiście doręczone (§ 207 p. c.).

4 Głównie zasady dla biegu czasokresów są o ile z wyżej przytoczonych pod 3) wyjątków nie wynika co innego, następujące:

a) Bieg czasokresu ustawowego rozpoczyna się z reguły z chwilą doręczenia lub też od czynności procesowej, od której według pozytywnego przepisu ustawy należy liczyć początek czasokresu.

Bieg czasokresu sądowego rozpoczyna się, jeżeli przy wyznaczeniu go nie postanowiono inaczej, od chwili doręczenia pisma, w którym czasokres wyznaczono a jeżeli doręczenie nie jest konieczne, od chwili oznajmienia (§ 221 ust. 1. p. c.).

Bieg czasokresu bądź to ustawowego bądź też sądowego, którego początek zależy od doręczenia przez stronę, rozpoczyna się z chwilą tegoż doręczenia również i w stosunku do tej strony, która uskuteczniła doręczenie (§ 221 p. c.).

b) Czasokresy w postępowaniu procesowym oblicza się według przepisów kodeksu cywilnego, zawartych w §§ 187 do 192 K. c. Jeżeli koniec czasokresu przypada na niedzielę lub powszechne święto, czasokres kończy się dopiero z upływem następującego dnia powszedniego. Przepis ten odpowiada przepisowi, zawartemu w § 193 K. c. Przy obliczaniu czasokresu, oznaczonego na godziny (a momento ad momentum) nie wlicza się niedzieli ani powszechnych świąt (§ 222 p. c.).

c) Wstrzymanie czasokresu następuje z dwóch przyczyn: Z powodu wakacji sądowych i w razie spoczynka postępowania, co nie odnosi się jednak do czasokresów zawitych (§ 251 p. c.). Wakacje sądowe wstrzymują bieg czasokresu w ten sposób, że pozostała jego część rozpoczyna bieg od ukończenia wakacji. Jeżeli początek czasokresu przypada w czasie wakacji; bieg czasokresu rozpoczyna się dopiero od ukończenia wakacji (§ 223 ust. 1. p. c.).

Przepisy te nie mają zastosowania do czasokresów zawitych oraz czasokresów w sprawach wakacyjnych w myśl §§ 202, 204, U U S (§ 223 ust. 2. p. c.).

d) W razie przerwy lub zatamowania całego postępowania procesowego następuje przerwa w biegu czasokresu z tym skutkiem, że po usunięciu jej cały czasokres poczyną biec na nowo (§ 249 p. c.).

e) Strony mogą umówić się co do przedłużenia lub skrócenia czasokresów. Przepis ten nie ma zastosowania do czasokresów zawitych, których umowa stron ani przedłużyć ani skrócić nie może (§ 224 ust. 1. p. c.).

Czasokresy tak ustawowe jak i sądowe mogą być na wniosek przedłużone lub skrócone, jeżeli wnosząca o to strona uwiarogodni, że zachodzą ważne ku temu powody. Odnośnie do czasokresów ustawowych taka zmiana czasokresu na wniosek strony jest dozwolona tylko w szczególnie wskazanych przez ustawę wypadkach jak n. p. w § 134 p. c. (§ 224 ust. 2. p. c.).

W razie przedłużenia nowy czasokres oblicza się od chwili upływu poprzedniego czasokresu, jeżeli w poszczególnym wypadku nie zarządono inaczej (§ 224 ust. 3 p. c.).

Żądanie skrócenia lub przedłużenia czasokresu może być rozstrzygnięte w zasadzie bez uprzedniej rozprawy ustnej. Lecz skrócenie lub powtórne przedłużenie winno nastąpić dopiero po uprzednim wysłuchaniu przeciwnika, co nastąpić może pisemnie. Jeżeli sąd wniosku o przedłużenie czasokresu nie uwzględni, to decyzji tej nie można zaskarżyć żadnym środkiem prawnym (§ 225 p. c.).

IV. Wszystkie wyżej przytoczone prawa, przysługujące sądowi lub przewodniczącemu, może wykonywać odnośnie do rozporządzeń dotyczących terminów i czasokresów również i sędzia delegowany i wybrany (§ 229 p. c.).

ROZDZIAŁ III.

Tok rozprawy ustnej. Protokół sądowy.

I. Po wyżej przytoczonych wstępnych czynnościach procesowych stron oraz po ewentualnych przygotowawczych zarządzeniach sądu w myśl § 135 a p. c. następuje w oznaczonym przez przewodniczącego terminie ustna rozprawa.

1. Po wywołaniu sprawy przewodniczący sądu otwiera rozprawę ustną i udziela stronom względnie ich pełnomocnikom głosu (§ 136 p. c.). Rozprawa ustna rozpoczyna się tem, że strony stawiają swe żądania (§ 137 p. c.). W procesach z przymusem adwokackim odbywa się to przez odczytanie wniosku z pisma przygotowawczego a gdy pisma przygotowawczego wcale nie złożono lub nie zawiera ono wniosku przez odczytanie pisma, które odnośna strona wręcza sądowi jako załącznik do protokołu (§ 297 p. c.). W postępowaniu przed Sądami Powiatowymi można wnioski postawić ustnie (§ 507 p. c.).

2. Po postawieniu wniosków przewodniczący, kierując w dalszym ciągu rozprawą ustną (§ 136 p. c.) udziela głosu powodowi a następnie pozwanemu do przedstawienia sprawy. Strony wyjaśniają sprawę w swobodnej mowie, przytaczając wszelkie okoliczności faktyczne danego sporu oraz oświetlając je z punktu widzenia prawnego (§ 137 ust. 2 p. c.), przyczem powoływanie się na pisma przygotowawcze w miejsce rozprawy ustnej jest w zasadzie niedopuszczalne a odczytywanie pisma jest dozwolone tylko wtedy, jeżeli chodzi o dosłowną ich treść (ust. 3 § 137 p. c.). Gdyby jednak przewodniczący zezwolił na powołanie się lub odczytanie pisma przygotowawczego lub nie wystąpił przeciwko temu na podstawie § 136 p. c. natenczas powołane lub odczytane pismo należy uważać jako ustnie w swobodnej mowie przedstawione

W procesach z przymusem adwokackim należy na odnośne żądanie dopuścić do głosu prócz adwokata również i stronę samą (ust. 4 § 137 p. c.) co ma praktyczne znaczenie przede wszystkim w tych wypadkach, w których strona w myśl § 85 p. c. pragnie oświadczenia swego adwokata odwołać lub sprostować.

W toku całej rozprawy ustnej przewodniczący w nien dbać o to, by sprawa wyczerpująco była wyjaśniona i rozprawa bez przerwy dobiegała do końca. Przy tem może on tego, kto nie poddaje się jego zarządzeniom pozbawić głosu (§ 136 p. c.); odnosi się to nietylko do strony samej lecz i do jej zastępcy prawnego oraz jej pełnomocnika, nawet jeżeli jest nim adwokat.

Oprócz tego może sąd (lecz nie sam przewodniczący) stronom, pełnomocnikom i asystującym, którym brak odpowiednich do tego zdolności, odmówić prawa do dalszego przemawiania. Również i stronie, która wytacza nabyte w drodze cesji roszczenia, sąd może zakazać dalszego przemawiania, jeżeli strona ta w rozprawie ustnej występuje przed sądem z awodo i według przekonania sądu roszczenie to zostało jej ustąpione celem uniknięcia usunięcia z powodu zawodowego występowania przed sądem w rozprawach ustnych. Sąd może bowiem zawsze usunąć pełnomocników i asystujących, którzy zawodowo przed

sądem występują w roprawach ustnych. Ażeby uniknąć obejścia, tego przepisu ustawa postanawia, że przy wspomnianych wyżej warunkach można usunąć nawet stronę samą, mimo że posiada zdolność do przemawiania przed sądem (§ 157 ust. 1 i 2 p. c.). Zarządzeń tych nie można zaskarżyć żadnym środkiem prawnym (ust. 3 § 157 p. c.). Do adwokatów przepisy te nie odnoszą się, ich więc nie można usunąć i nie można im zakazać dalszego przemawiania. Tak samo nie można usunąć aplikantów, jeżeli są ustanowionymi zastępcami adwokata (§ 25 O A), Agentów procesowych t. j. osób, które na zasadzie zarządzenia władz zarządu sprawiedliwości uzyskały pozwolenie na zawodowe występowanie w ustnej rozprawie przed sądem (§ 157 ust. 4 p. c.) nie można usunąć z tego jedynie powodu, że zawodowo występują przy rozprawie ustnej. Agenci procesowi podlegają ordynacji przemysłowej z 26. lipca 1900 r. mianowicie też § 35 tejże ustawy.

Skutek usunięcia lub zakazu dalszego przemawiania w myśl § 157 polega na tem, że musi nastąpić odroczenie rozprawy. Wyroku zaocznego zaraz wydać nie można. Dopiero gdyby w następnym terminie występować miała znowu ta sama osoba, można na wniosek tak postąpić, jak gdyby dobrowolnie się oddaliła, czyli, że może przeciwko niej zapaść wyrok zaoczny (§ 158 p. c.).

Inny jest skutek pozbawienia strony głosu w myśl § 136 p. c. W tym wypadku może przeciwko stronie, która pozbawiono głosu zanim jeszcze wogóle rozprawiała n. p. po postawieniu wniosku, zapaść natychmiast na wniosek strony przeciwnej wyrok zaoczny (§ 333 p. c.).

3. Rozprawa sama odbywa się w ten sposób, że każda strona daje wyjaśnienia co do faktycznych twierdzeń przeciwnika. Przytem uważa się fakty, wyraźnie nie zaprzeczone za przyznane, jeżeli zamiar zaprzeczenia ich nie wypływa z innych wyjaśnień strony. Powołanie się na niewiedzę dopuszczalne jest tylko w odniesieniu do takich okoliczności, które nie stanowiły ani czynności własnej strony ani też nie były przedmiotem własnego jej postrzeżenia (§ 138 p. c.).

Przy rozprawie ważną odgrywa rolę przewodniczący sądu. Jest bowiem jego prawem a nawet jego obowiązkiem, za pomocą pytań dążyć do wyjaśnienia niejasnych wniosków, do uzupełnienia lub objaśnienia przytoczonych okoliczności, do wskazania środków dowodowych, wogóle winien on dążyć do tego, by strony udzieliły wszystkich wyjaśnień, ważnych dla ustalenia stanu rzeczy. Przewodniczący winien też zwrócić uwagę na wątpliwości, jakie zachodzą odnośnie do punktów, które muszą być uwzględnione z urzędu (§ 139 p. c.). W postępowaniu przed Sądem Powiatowym przewodniczący winien nawet cały materiał procesowy ze stronami omówić i bacznie na to, by strony wyczerpujące zdawały oświadczenia na wszystkie istotne okoliczności i aby postawiały rzeczowe wnioski (§ 502 p. c.). W instancji apelacyjnej obowiązek przewodniczącego, wynikający z § 139 p. c. rozszerzony jest już nawet na czas przed rozprawą ustną w ten sposób, że przewodniczący może jeszcze przed rozprawą określić stronie odpowiedni czasokres do pisemnego oświadczenia się przez wniesienie odpowiedniego pisma przygotowawczego i może nawet wyznaczyć termin i zawezwać nań zastępców stron

a także strony same do osobistego stawienia się celem omówienia i wyjaśnienia materiału procesowego (§ 519 d w brzm. ust. z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176; na Górnym Śląsku przepis ten nie obowiązuje).

Jak daleko w poszczególniej sprawie przewodniczący może pójść przy wykonywaniu prawa z § 139 zależy od danego wypadku oraz od jego sytuacji prawnej i procesowej. Niewykonanie tego prawa, które jest równocześnie także ważnym obowiązkiem, jest powodem rewizyjnym.⁴⁾

Oprócz przewodniczącego może poszczególne pytania zadawać również i każdy członek sądu, któremu na żądanie przewodniczący winien udzielić w tym celu głosu.

Przy przewodniczeniu na rozprawie ustnej zachodzą czasami spory z powodu zarządzenia przewodniczącego, czasami też strony lub inne osoby, uczestniczące w rozprawie, jak prawni zastępcy, świadkowie lub biegli, kwestionują dopuszczalność pytań, zadawanych przez przewodniczącego lub członka sądu. W takich razach rozstrzyga spór sąd, gdyż przewodniczący jest tylko jego organem (§ 140 p. c.). Przy sądach jednoosobowych rozstrzyga sędzia sam, gdyż nie ma nad sobą żadnego kolegialnego ciała. Przeciwnie tego rodzaju decyzjom sądu nie ma środka prawnego zażalenia, ponieważ decyzja zapada na podstawie ustnej rozprawy (§ 567 p. c.). Można ją więc tylko zaskarżyć wnosząc środek prawny przeciwko wyrokowi końcowemu (§ 512 p. c.).

Po wyczerpaniu rozprawy, gdy sąd uzna, że sprawa jest już w zupełności wyjaśniona, przewodniczący rozprawę zamyka o ile nie okaże się potrzeba wyznaczenia nowego terminu do dalszego prowadzenia rozprawy. Jeżeli dalszego terminu nie wyznaczono i rozprawę zamknięto, natenczas przewodniczący ogłasza wyroki i uchwały sądu (§ 136 ust. 2 i 3 p. c.). Uchwały te mogą zawierać zarządzenia ponownego otwarcia zamkniętej już rozprawy (§ 156 p. c.), uchwałę dowodową (§ 358 p. c.) lub inne decyzje.

Podczas postępowania procesowego, mianowicie na podstawie ustnej rozprawy może się wykazać konieczność różnych zarządzeń procesowych, aby celowo kierować tokiem procesu i operować materiałem procesowym. W tym celu sąd władny jest wydać cały szereg zarządzeń. Może on zarządzić osobiste stawiennictwo strony dla wyjaśnienia sprawy, przyczem strona musi zawsze być wezwana z urzędu i wezwanie to musi być jej samej doręczone (§ 141 p. c.); może nakazać podjęcie oględzin sądowych jak i zdanie opinii przez biegłych (§ 144 p. c.); może nakazać, by strona przedłożyła znajdujące się w jej rękach dokumenty, na które się powołała, oraz rodowody, plany, szkice i inne rysunki nawet, jeżeli ich nie posiada i na nie się nie powoływała, przyczem może żądać, aby dokumenty, spisane w obcym języku przetłumaczył tłumacz przysięgły (§ 142 p. c.); może wreszcie nakazać, by strony złożyły znajdujące się w ich posiadaniu akta, jeżeli składają się z pism, dotyczących postępowania i orzekania w danej sprawie procesowej (§ 143 p. c.). W razie ściągnięcia na podstawie § 143 p. c. aktów od jednej ze stron sąd może

⁴⁾ Por. Orzeczenie S. N. w „Orzecznictwie Sądów Polskich” tom I, poz. 393, strona 283.

uczynić z zawartych w nich pism użytek przy wydawaniu rozstrzygnięcia tylko o tyle, o ile pisma te były przedmiotem ustnej rozprawy.

4. Sąd może też wydawać zarządzenia procesowe celem lepszego uporządkowania materiału procesowego.

Do tego służy mianowicie prawo dzielenia i łączenia spraw oraz prawo zawieszenia rozprawy.

a) Sąd może więc zarządzić, by kilka roszczeń, zawartych w jednej skardze, rozpoznawano oddzielnie. Tak samo sąd może postąpić w razie wytoczenia przez pozwanego skargi wzajemnej, jeżeli roszczenie nie jest w związku prawnym z roszczeniem skargi głównej. Wreszcie można sprawę rozpoznawać w oddzielnych procesach również i wtedy, gdy pozwany powołuje się na zachowanie w wzajemnej pretensji, nie będącej w związku prawnym z żądaniem skargi. W tym razie sąd może zarządzić oddzielne rozpoznawanie skargi i żądania zachowania. Przytem sąd może wydać wyrok, zawierający tylko rozstrzygnięcie co do żądania skargi z zastrzeżeniem późniejszej decyzji w sprawie zachowania (§ 145 łącznie z § 302 p. c.).

Sąd może też zarządzić, aby przy kilku samodzielnych środkach zaczepnych lub obrony, odnoszących się do tego samego roszczenia, rozprawę ograniczono chwilowo do jednego lub kilku z nich (§ 146 p. c.). Przez samodzielne środki zaczepne lub obrony w myśl § 146 p. c. należy rozumieć tylko takie, które same dla siebie tworzą odrębny stan rzeczy specjalnego przepisu prawnego. A zatem środkiem takim jest każda z podstaw skargi, tworząca niezależny od innych fundament skargi, dalej są nim takie ekscepcje, które wprowadzenie przeczą okolicznościom przytoczonym w skardze, lecz opierając się na innym przepisie prawnym powodują bezskuteczność żądania skargi jak n. p. ekscepcje materialne w myśl kodeksu cywilnego, wreszcie ekscepcje wstrzymujące bieg procesu w myśl § 274 p. c., repliki i t. d. Nie należą zaś do samodzielnych środków zaczepnych lub obrony takie wybiegi, które przeczą prawdziwości okoliczności przytoczonych przez stronę przeciwną; nie należy też do nich posługiwanie się poszczególnymi środkami dowodowymi.

b) Połączenie kilku toczących się spraw sąd może zarządzić celem jednoczesnego postępowania i rozstrzygnięcia, jeżeli roszczenia, stanowiące przedmiot tych spraw, są ze sobą w prawnym związku lub mogły być wytoczone w jednej skardze (§ 147 p. c.) n. p. A żąda od B zwrotu pożyczki w kwocie 10 000 marek i wytacza 5 procesów po 2000 marek przed Sądem Powiatowym zamiast jednego na 10 000 marek przed Sądem Okręgowym.

Połączenie kilka spraw może nastąpić pod wyżej wspomnianymi warunkami nawet wtedy, jeżeli chodzi o sprawy między różnymi stronami.

c) W pewnych wypadkach przysługuje sądowi prawo zawieszenia rozpraw, jeżeli rozstrzygnięcie procesu zależy od decyzji, powziętej w innej sprawie.

aa) I tak sąd może zawiesić rozprawę, jeżeli rozstrzygnięcie sporu prawnego w całości lub części zależy od istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, który stanowi przedmiot innego, już toczącego się sporu lub też

podlega ustaleniu przez władze administracyjne (§ 148 p. c.). Zobowiązanym do tego sąd jednakowoż nie jest, gdyż w zasadzie sąd winien załatwić i rozstrzygnąć wszystkie sporne kwestje, a zatem winien ustalić również i wszelkie stosunki prawne, od których zależy rozstrzygnięcie sporu.

W razie zawieszenia rozprawy trwa ono aż do chwili rozstrzygnięcia władz administracyjnych lub do chwili ukończenia owego drugiego prejudycjalnego sporu prawnego.

bb) Tak samo sąd może zawiesić rozprawę aż do ukończenia postępowania karnego jeżeli w toku sporu prawnego ujawni się podejrzenie czynu karnego, którego wyśledzenie ma wpływ na rozstrzygnięcie (§ 149 p. c.). Lecz i w tym wypadku sąd nie jest zobowiązany do zawieszenia rozprawy, gdyż sędzia cywilny jest w zasadzie niezależny od wyroku karnego i winien na podstawie własnej swobodnej oceny dowodów (§ 286 p. c.) dokonać odnośnych ustaleń, koniecznych dla danego procesu.

Wszystkie wyżej wymienione zarządzenia, dotyczące rozłączenia lub połączenia spraw lub wreszcie zawieszenia rozprawy (§§ 145 do 149 p. c.) sąd może każdej chwili znowu znieść i to tak z urzędu jak i na wniosek stron (§ 150 p. c.). Decyduje w tym względzie jedynie swobodne uznanie sądu.

cc) W niektórych wypadkach sąd na wniosek strony rozprawę musi zawiesić.

Obowiązek ten istnieje tylko wtedy, jeżeli rozstrzygnięcie sporu zależy od nieważności małżeństwa (§ 151 łącznie z §§ 631 i nast. p. c. oraz § 1329 K. c.) od zaczepialności małżeństwa już zaczepionego w drodze skargi (§ 152 p. c. łącznie z § 1330 K. c. i § 1341 K. c.), dalej od tego, czy dziecko, którego prawe pochodzenie zaprzeczono w drodze skargi, jest nieprawego pochodzenia (§ 153 p. c. łącznie z § 1596 K. c. i 641 p. c.), lub wreszcie jeżeli w toku sprawy wyniknie spór, czy między stronami istnieje lub nie istnieje małżeństwo lub czy między stronami istnieje lub nie istnieje stosunek rodziców do dzieci lub czy jedna strona posiada w stosunku do strony drugiej władzę rodzicielską (§ 154 p. c.) a od tych kwestji zależy rozstrzygnięcie procesu.

W tych wypadkach (§ 151 do 153 p. c.) sąd może na wniosek uchylić zarządzenie zawieszenia rozprawy, jeżeli popieranie sprawy o nieważność lub zaczepialność małżeństwa lub o zaczepienie prawego pochodzenia ulega zwłoce (§ 155 p. c.).

Przeciwko uchwale sądu w sprawie wniosku o uchylenie zarządzenia zawieszającego rozprawę służy środek prawny zażalenia na podstawie § 252 p. c.

II. Z każdego posiedzenia sądowego musi być spisany protokół sądowy. Procedura cywilna zna cztery rodzaje protokółów, sporządzonych z czynności organów sądowych a mianowicie:

1. protokoły posiedzenia sądowego,
2. protokoły rozprawy przed sędzią powiatowym, delegowanym lub wybranym,

3. protokoły sekretarza sądowego zawierające oświadczenia stron oraz

4. protokoły komorników sądowych dotyczące czynności urzędowych przy przymusowym wykonaniu.

Niezna zaś procedura cywilna b. zaboru pruskiego protokołu narad i głosowania, ponieważ narady i głosowanie są tajne (§§ 195 i nast. U U S).

Do 1. Sprawę protokołów z posiedzeń sądowych regulują przepisy zawarte w §§ 159 do 164 p. c. Oprócz tego procedura zawiera jeszcze liczne specjalne przepisy n. p. § 297; § 298 p. c. i inne, mianowicie też przepisy o protokole w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi (§§ 500, 510 a, 510 c p. c.).

Tutaj chodzi tylko o przedstawienie ogólnych zasad. Ogólną zasadą jest, że z każdej ustnej rozprawy przed sądem musi być sporządzony protokół (§ 159 p. c.). Protokół ten winien zawierać miejsce i dzień rozprawy, nazwiska sędziów, tworzących skład sądu, nazwisko sekretarza sądowego a w danym razie również i nazwisko tłumacza, da ej wymienienie sporu, nazwiska stawających stron, prawnych zastępców, pełnomocników i asystujących a wreszcie protokół musi zawierać wzmiankę, czy rozprawa była jawną czy też jawność była wykluczona (§ 159 p. c.).

Oprócz tego protokół powinien podawać w ogólnym zarysie tok rozprawy. Zamieszcza się w nim tylko najważniejsze wydarzenia w procesie, mające dla dalszego toku procesu zasadnicze znaczenie a mianowicie: uznanie roszczeń, zrzeczenia się i ugody; wnioski i oświadczenia, których ustalenie ustawa specjalnie przepisuje n. p. § 298 p. c.; zeznania świadków i biegłych o ile nie zbadano ich przed sądem i nie chodzi o sprawę, w której wyrok stanowczy nie ulega już zaskarżeniu, gdyż w takich wypadkach wystarcza prosta wzmianka w protokole, że przesłuchanie nastąpiło (§ 161 p. c.); dalej wynik oględzin a wreszcie wszystkie decyzje sądu, których nie dołączono na piśmie do protokołu, oraz ich ogłoszenie w myśl przepisów zawartych w § 311 i § 329 p. c. (§ 160 p. c.).

Takie same znaczenie jak zamieszczenie w protokole ma również i zamieszczenie w piśmie, dołączonem do protokołu jako załącznik, jeżeli w protokole ustalono, że się to stało (§ 160 ostatni ust. p. c.).

Ta część protokołu, która zawiera ustalenia w myśl § 160 l. 1 do 4 p. c. winna być uczestniczącym w procesie osobom odczytana lub przedstawiona do przejrzenia. W protokole należy zaznaczyć, że to uskuteczniiono i że nastąpiło zatwierdzenie treści protokołu lub też jakie podniesiono przeciwko niemu zarzuty (§ 162 p. c.).

Protokół winien być podpisany przez przewodniczącego i sekretarza sądowego. Jeżeli przewodniczący nie może podpisać, podpisuje protokół najstarszy sędzia, w danym razie także sędzia handlowy, a gdy protokół nie może podpisać sędzia sądu je d n o s o b o w e g o (sędzia pokoju, sędzia powiatowy, sędzia okręgowy w sprawach pierwszej instancji) wystarczy podpis samego tylko sekretarza sądowego (§ 160 p. c.).

Protokół jest w istocie swego dokumentem publicznym w myśl §§ 415, 418 p. c. i jako taki daje pełen dowód ustalonych w nim okoliczności i oświadczeń. Lecz siła dowodowa protokołu sięga jeszcze dalej. Podczas gdy przeciwko dokumentom publicznym dopuszczalny jest dowód przeciwny (odwód) przy użyciu wszelkich środków dowodowych przedstawia się sprawa przy protokołach o tyle odrębnie, że zachowanie formalności, przepisanych dla rozprawy ustnej może być udowodnione tylko przez protokół. Odwód przeciwko tej części protokołu, która zawiera owe formalności postępowania jest niedopuszczalny. Dopuszczalny jest tylko zarzut sfałszowania lub podrobienia tej właśnie części protokołu (§ 164 p. c.), która zawiera formalności postępowania przy rozprawie ustnej. Przeciwnie innym częścią protokołu dozwolony jest odwód w takiej samej mierze, jak przy dokumentach publicznych (§§ 415, 418 p. c.). Lecz i w tych razach siła dowodowa protokołu jest o tyle większa, że w stosunku do stanu rzeczy, zawartym w wyroku sądowym, treść protokołu posiada pierwszeństwo, czyli że celem udowodnienia, że stan rzeczy we wyroku jest przedstawiony mylnie, można się powołać na treść protokołu (§ 314 p. c.).

Do 2. Oprócz protokołu z posiedzeń sądowych istnieją jeszcze protokoły z rozpraw sądowych, odbywających się poza posiedzeniami sądowymi przed sędzią pokoju, sędzią powiatowym oraz przed sędziami delegowanymi i wybranymi (§ 165 p. c.). Również i przy tego rodzaju postępowaniu winien być zawsze powołany do prowadzenia protokołu sekretarz sądowy. Ważność protokołu przed sędzią delegowanym lub wybranym ujawnia się mianowicie przy przepisie § 288 p. c., według którego podane przez strony okoliczności nie wymagają dowodu, jeżeli zostaną przyznane przez przeciwnika do protokołu sędziego delegowanego lub wybranego. Również i przy postępowaniu przygotowawczym w sprawach rachunkowych i rozrachunkowych ustalenia protokołu, spisane przez sędziego delegowanego, posiadają decydujące znaczenie (§§ 350, 351, 354 p. c.).

Do 3. W pewnych wypadkach ustawa zezwala na spisanie protokołu przez samego tylko sekretarza sądowego. Dzieje się to wtedy, gdy ustawa zezwala na zdanie oświadczenia do protokołu sekretarza sądowego. Wypadki te są nader liczne m. p. §§ 44, 109, 118, 248 i t. d. a mianowicie w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi są one z reguły dopuszczalne przy wszystkich oświadczeniach, nawet przy wytaczaniu skargi (§ 496 p. c.). Wszędzie tam, gdzie ustawa zezwala na zdanie oświadczenia do protokołu sekretarza sądowego oświadczenie to nie podlega nigdy przymusowi adwokackiemu (§ 78 ust. 2 p. c.).

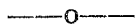
O tem w jakiej formie winien być spisany protokół sekretarza sądowego ustawa nie zawiera żadnych przepisów. Praktyka wymaga tylko, aby takie protokoły, które są pismami podstawowymi były podpisane przez stronę, zdającą oświadczenie do protokołu sekretarza.

Do 4. Wreszcie ustawa zna jeszcze protokoły komorników sądowych.

Komornik sądowy winien spisywać protokół z każdej czynności wykonawczej (§ 762 p. c.). Treść protokołu winna być zastosowana do przepisu § 762 p. c. Oprócz tego zawiera § 826 p. c. przepis,

że dla zajęcia rzeczy już zajętych wystarcza oświadczenie komornika sądowego, zapisane do protokołu, że rzeczy zajmuje.

Również i protokół komornika sądowego jest dokumentem publicznym w myśl §§ 415, 418 p. c.

ROZDZIAŁ IV.

Skutki zaniedbania. Przywrócenie do poprzedniego stanu

1. Całokształt postępowania procesowego składa się z szeregu czynności procesowych. Ogólnego obowiązku prawnego do dokonania ich nie ma ani wobec sądu ani wobec strony przeciwnej. Istnieje tylko obowiązek wobec siebie samego w tym znaczeniu, że własny interes nakazuje czynności tych dokonać, ponieważ w razie ich zaniedbania powstają ujemne skutki prawne.

Procedura cywilna odróżnia ogólne i szczególne skutki zaniedbania.

1. Ogólnym skutkiem zaniedbania czynności procesowej jest ten, że strona czynności tej podjąć już nie może (§ 230 p. c.). Skoro więc strona zaniedbała termin, to już nie może w zasadzie dokonać czynności, dla której termin ten był wyznaczony.

W razie częściowego zaniedbania następują ujemne skutki prawne, przewidziane w takich razach przez specjalne przepisy ustawy jak n. p. § 239 ust. 4 p. c. lub § 295 p. c.

2. Skutki zaniedbania następują

- a) bez względu na zawinienie tego, który czynność procesową zaniedbał,
- b) bez względu na uprzedzenie o prawnych skutkach zaniedbania (§ 231 p. c.). Wyjątki: Nakaz płatniczy § 692 i w postępowaniu wywoławczym § 947 L. 3 p. c.) oraz
- c) bez odnośnego wniosku. Skutki zaniedbania następują same przez się, o ile ustawa, jak to dzieje się w licznych wypadkach (n. p. §§ 109 ust. 2, § 113; w postępowaniu zaocznym: §§ 330, 331, 347 i t. d.; w wypadku § 465 p. c.) nie wymaga specjalnego wniosku. W takim razie zaniedbana czynność sądowa może być w zasadzie jeszcze tak długo uskuteczniiona, dopóki wniosku nie postawiono lub rozprawy ustnej co do niego nie ukończono (§ 231 p. c.).

Skutki zaniedbania są o tyle osłabione, że w niektórych wypadkach ustawa uwzględnia winę strony n. p. w wypadkach § 44 ust. 4; § 274 ust. 3; § 354 ust. 2; § 367 ust. p. c.

W takich razach, gdy ustawa zezwala na uchylenie skutków zaniedbania z braku winy strony lub jej zastępcy, zaniedbania tego stronie nie poczytuje się (ust. 2 § 232 p. c.).¹⁾

¹⁾ Przepis, zawarty w ust. 1 § 232 jest obecnie bezprzedmiotowy, ponieważ kodeks cywilny nie zna in integrum restitutio propter ininorem aetatem

II. Osłabienie skutków zaniedbania ujawnia się również i w tem, że w razie upływu czasu zawitego ustawa dopuszcza przywrócenie do poprzedniego stanu.

1. Przywrócenie do poprzedniego stanu jest dopuszczalne:

a) Gdy zjawiska natury lub inne niepokonane wypadki o charakterze siły wyższej²⁾ przeszkodziły stronie do zachowania czasu zawitego (§ 233 ust. 1 p. c.).

Przywrócenie do poprzedniego stanu jest w tych samych warunkach dopuszczalne również i w razie niezachowania czasu do uzasadnienia rewizji, a w województwie poznańskim i pomorskim także do uzasadnienia apelacji, chociaż czasokresy te nie są czasokresami zawitymi (§ 233 ust. 1 p. c. w brzm. ust. z 18. marca 1921 r. „Dz. Ust.” poz. 176 L. 2).

b) Gdy strona zaniedba czasokres do wniesienia o pozycję przywrócenie do poprzedniego stanu nastąpi nawet wtedy, jeżeli bez swej winy nie wiedziała o doręczeniu wyroku zaocznego (§ 233 ust. 2 p. c.).

c) Jeżeli pismo, mające być doręczone celem zachowania czasu zawitego wręczono najpóźniej na trzy dni przed upływem tegoż czasu zawitego celem doręczenia komornikowi sądowemu lub sekretarzowi sądowemu, natenczas w razie zaniedbania czasu zawitego należy stronie udzielić przywrócenia do poprzedniego stanu (§ 255 p. c. łącznie z § 207 p. c.).

2. Przywrócenia do poprzedniego stanu udziela się tylko na wniosek strony (§§ 233, 235 p. c.).

Wniosek ten należy postawić, gdy chodzi o wypadki przewidziane w § 233 p. c. [Por. wyżej pod 1. a) i b)] w ciągu dwutygodniowego czasu. Czasokres ten poczyną bieć od dnia usunięcia przeszkody. Nie jest on czasokresem zawitym, dla tego w razie zaniedbania go strona nie może żądać przywrócenia do poprzedniego stanu. Pomimo to czasokres ten nie może być przedłużony ani w drodze umowy stron ani przez sąd (§ 224 ust. 2 p. c.); o tyle zrównano go z czasokresami zawitymi (ust. 1 i 2 § 234 p. c.). Po upływie roku, licząc od dnia, w którym zaniedbany czasokres zawity upłynął, wniosek o przywrócenie do poprzedniego stanu nie może już być wogóle postawiony (ust. 3 § 234 p. c.).

W razie żądania przywrócenia do poprzedniego stanu na podstawie § 235 p. c. [por. wyżej pod 1 c)], wniosek ten winien być postawiony w ciągu miesiąca, licząc od upływu zaniedbanego czasu zawitego (ust. 2 § 235 p. c.).

3. a) Postępowanie przy przywróceniu do poprzedniego stanu jest ściśle związane z postępowaniem obowiązującym dla zaniedbanej czynności procesowej. Już forma wniosku winna odpowiadać tym przepisom. A zatem, jeżeli chodzi o przywrócenie do poprzedniego stanu z powodu za-

²⁾ Por.: Orzeczenie S. N. w „Orzecznictwie Sądów Polskich” t. I, poz. 117, strona 98.

niedbania czasokresu do wniesienia środka prawnego należy postawić odnośny wniosek przez wręczenie sądowi odpowiedniego pisma i to bez wezwania.

b) Wniosek należy skierować do tego sądu, do którego należałoby skierować zaniedbaną czynność procesową. W razie zaniedbania czasokresu do postawienia wniosku o wyznaczenie nowego terminu do złożenia przysięgi w myśl § 466 p. c. wniosek o przywrócenie do poprzedniego stanu i odebranie przysięgi należy zawsze skierować do sądu procesowego.

Gdy chodzi o przwrócenie do poprzedniego stanu na podstawie § 235 ust. 1 [por. wyżej pod 1, c)] odnośne żądanie można postawić również i w terminie, wyznaczonym do rozprawy ustnej bez uprzedniego doręczenia pisma, jeżeli doręczenie wezwania na ten termin nastąpiło w ciągu wskazanego w § 235 ust. 2 p. c. jednomiesięcznego czasokresu po upływie zaniedbanego czasokresu zawitego (ust. 2 i 3 § 236 p. c.). Ułatwienie to odnosi się tylko do § 235 p. c.

c) Wniosek o przywrócenie do poprzedniego stanu winien zawierać (§ 235 ust. 1 p. c.):

aa) wskazanie faktów, usprawiedliwiających przywrócenie;

bb) wskazanie środków do ich uwiarogodnienia; uwiarogodnienie to może nastąpić tylko za pomocą środków dowodowych, przytoczonych w § 294 p. c. a zatem z wykluczeniem deferowania przysięgi a z dopuszczeniem zaręczenia w miejsce przysięgi. Jeżeli rozstrzygnięcie o wniosku może nastąpić bez ustnej rozprawy jak n. p. przy rewizji a w województwie poznańskim i pomorskim również i przy badaniu dopuszczalności apelacji, dalej przy natychmiastowym zażaleniu lub przypomnieniu przeciwko uchwale ustanawiającej koszty procesowe, uwiarogodnienie winno nastąpić najpóźniej przed powzięciem przez sąd uchwały, a zatem powinno być z reguły już zawarte we wniosku (§ 294 ust. 2 p. c.).

cc) Następne podjęcie zaniedbanej czynności procesowej lub też, gdy już ją podjęto, powołanie się na nią.

Wszystkie przytoczone wyżej punkty, które winien zawierać wniosek, są istotne i muszą być przez sąd badane z urzędu.

d) Właściwym sądem do rozstrzygania w sprawie wniosku o przywrócenie do poprzedniego stanu jest ten sąd, któremu przysługuje decyzja co do podjętej w następstwie czynności procesowej (§ 237 p. c.).

e) Postępowanie samo w sprawie wniosku o przywrócenie do poprzedniego stanu winno być w zasadzie połączone z postępowaniem dotyczącym następnie podjętej czynności procesowej (§ 238 p. c. zd. pierwsze). Dlatego też należy przy rozstrzygnięciu o dopuszczalności wniosku oraz przy zaskarżeniu tego rozstrzygnięcia stosować te przepisy, które w tej mierze obowiązują odnośnie do podjętych następnie czynności procesowych z tym tylko wyjątkiem, że ta strona, która postawiła wniosek o przywrócenie do poprzedniego stanu nie może wnieść o pozycji (§ 238 ust. 2 p. c.).

O wniosku rozstrzyga sąd we wyroku, wydanym w rzeczy samej. Decyzja ta jest więc częścią uzasadnienia tegoż wyroku.

Sąd nie potrzebuje jednak łączyć postępowania w sprawie wniosku o przywrócenie do poprzedniego stanu z postępowaniem w rzeczy samej; może on postępowanie ograniczyć tymczasowo tylko do rozprawy i rozstrzygnięcia wniosku (§ 238 p. c. ust. 1 zd. 2).

W takim razie następuje rozstrzygnięcie na podstawie tak ograniczonej ustnej rozprawy w drodze wyroku. Wyrok, przychylający się do wniosku lecz nie rozstrzygający sprawy samej, jest wyrokiem pośrednim, którego samodzielnie zaskarżyć nie można; wyrok zaś oddalający wniosek jest wyrokiem końcowym, podlegającym zaskarżeniu zwykłymi środkami prawnymi.

Rozstrzygnięcie bez ustnej rozprawy jest możliwe tylko w tych wypadkach, w których ustna rozprawa jest jedynie fakultatywna a zatem tylko, jeżeli chodzi o a) przypomnienie przeciwko uchwale ustanawiającej koszty procesowe (§§ 104, 107 p. c.); b) o apelację (§ 535 p. c. w brzm. ust. z 18. marca 1921 r. „Dz. Ust.“ poz. 176) co jednak nie odnosi się do Górnego Śląska; c) o rewizję (§ 554 a p. c.) i d) natychmiastowe zażalenie (§§ 573, 577 p. c.). W tych wypadkach sąd decyduje wydając uchwałę.

f) Jeżeli postawiono wniosek o przywrócenie do poprzedniego stanu z powodu zaniedbania tygodniowego czasokresu zawitego do wniesienia żądania o wyznaczenie nowego terminu do złożenia przysięgi (§ 466 p. c.), sąd procesowy winien termin do ustnej rozprawy co do dopuszczalności przywrócenia z urzędu wyznaczyć i stronom oznajmić.

Jeżeli złożenie przysięgi miało nastąpić przed sądem procesowym wyznacza się termin do następnego złożenia przysięgi oraz równocześnie do dalszej ustnej rozprawy (ust. 4 § 238 p. c.).

g) Koszty przywrócenia do poprzedniego stanu ponosi w zasadzie zawsze wnioskodawca, nawet jeżeli wniosek jego uwzględniono; gdy jednak koszty powstały wskutek nieuzasadnionego sprzeciwu przeciwnika, należy nałożyć koszty temuż przeciwnikowi (ust. 3 § 238 p. c.).

—o—

ROZDZIAŁ V.

Przerwa i zawieszenie postępowania.

Spoczywanie i umorzenie.

Normalny tok procesu bywa nieraz zatamowany. W tym względzie ustawa odróżnia cztery typy zatamowania, a mianowicie: 1. Przerwę; 2. zawieszenie; 3. spoczywanie i 4. umorzenie postępowania.

I. Przerwa postępowania następuje:

1. W razie śmierci strony (§ 239 p. c.).

Przerwa ustaje z chwilą podjęcia procesu przez prawnych następców zmarłego. W razie zwlekania z podjęciem procesu strona przeciwna

może wezwać następców prawnych do podjęcia procesu i jednocześnie do rozprawy w sprawie głównej. Pismo zawierające wezwanie doręcza się prawnym następcom o s o b i ś c i e , nie zaś pełnomocnikowi procesowemu zmarłej strony. Czasokres wezwania wyznacza przewodniczący. Jeżeli prawni następcy w terminie nie staną, natenczas na wniosek należy przyjąć wskazane prawne następstwo jako przyznane i przystąpić do rozprawy w sprawie głównej. Przed przyjęciem spadku dziedzic nie jest zobowiązany do dalszego prowadzenia sporu prawnego (§ 239 p. c.).

Jeżeli przerwa nastąpiła wskutek śmierci strony i jeżeli w myśl przepisów, zawartych w §§ 1960, 1961 K. c. ustanowiono kuratora spadku lub jest wykonawca testamentu, mający w myśl §§ 2212, 2213 K. c. prawo do prowadzenia procesu, natenczas należy do podjęcia procesu zastosować przepisy § 241 p. c. (por. poniżej pod L. 4). Jeżeli zaś nad spadkiem otwarto postępowanie upadłościowe, należy zastosować przepisy § 240 p. c. (por. poniżej pod L. 3 § 243 p. c.).

2. Dalej przerwa postępowania następuje: W razie dziedziczenia następnego (Nacherbfolge), — jeżeli w toku procesu między dziedzicem uprzednim (Vorerbe) a osobą trzecią co do przedmiotu, należącego do dziedziczenia następnego (Nacherbfolge), dziedziczenie takie nastąpiło a dziedzic uprzedni w myśl przepisów prawa materialnego, zawartych w § 2112 K. c. oraz w §§ 2136, 2137 K. c. był do rozporządzenia przedmiotem bez przyzwolenia dziedzica następnego uprawniony. W takim razie ma § 249 p. c. tak co do przerwy jak i podjęcia postępowania odpowiednie zastosowanie (§ 242 p. c.).

3. Przerwę postępowania powoduje również i otwarcie upadłości nad majątkiem strony, — jeżeli postępowanie dotyczy masy upadłości, a więc tego majątku, który w chwili otwarcia upadłości należy popadłemu w konkurs dłużnikowi (krydarjuszowi) i podlega zajęciu (§ 1 O. K.), gdyż krydarjusz traci w takim razie prawo dysponowania swym majątkiem (§ 6 O. K.).

Przerwa procesu ustaje dopiero z chwilą uchylecia upadłości lub też podjęciu procesu na podstawie przepisów dla postępowania upadłościowego (§ 240 p. c.), uregulowanego przez ordynację konkursową z dnia 10. lutego 1877 r.

Według przepisów tej ustawy należy odróżniać:

A) Procesy a k t y w n e t. j. takie, których przedmiot należy do masy upadłościowej.

W zasadzie procesy takie wolno podjąć tylko zawiadowcy konkursowemu, który w tym względzie może postąpić według własnego uznania (§ 10 O. K.). Jeżeli zawiadowca procesu podjąć nie chce, to może to uczynić tak dłużnik sam jak i strona przeciwna. Gdy zaś zawiadowca z oświadczeniem z w l e k a należy przepisy § 239 p. c. odpowiednio stosować.

B) Procesy p a s y w n e t. j. procesy, skierowane p r z e c i w k o dłużnikowi konkursowemu:

Tu należy odróżniać:

a) Jeżeli proces dotyczy pretensji do masy upadłości, to procesu w zasadzie ż a d n a strona nie może podjąć. Wierzyciel winien pre-

tensję swe zgłosić do upadłości a w terminie do badania zgłoszeń podlegają one sprawdzeniu przez sąd konkursowy.

Przytem mogą nastąpić trzy możliwości:

aa) Pretensji nikt nie zaprzecza.

Natenczas uważa się pretensję za ustaloną w postępowaniu upadłościowym i przerwany proces jest temsamem załatwiony;

bb) pretensję zaprzecza bądź to zawiadowca konkursowy, bądź też jeden z wierzycieli upadłościowych. Natenczas wierzyciel pretensji musi żądać ustalenia jej przez podjęcie procesu (§ 146 ust. 3 O. K.; por. też ust. VI).

cc) pretensję zaprzecza tylko dłużnik upadłościowy (krydarjusz). Ponieważ nie zaprzecza jej ani zawiadowca upadłości ani też żaden z wierzycieli, więc pretensję uważa się mimo oporu dłużnika dla postępowania konkursowego za ustaloną (§ 144 ust. 1 O. K.). Ponieważ jednakowoż w myśl przepisów, zawartych w §§ 164 ust. II łącznie z § 194 O. K. ustalenie takie po zakończeniu postępowania upadłościowego nie miało by znaczenia w stosunku do dłużnika i nie można by z ustalenia tego przeprowadzić przeciwko niemu przymusowego wykonania więc wierzyciel może przeciwko dłużnikowi przerwany proces podjąć i w dalszym ciągu prowadzić.

b) Procesy, których przedmiotem sporu jest wydzielone (Aussonderung) pewnego przedmiotu z masy upadłości, oddzielne zaspokojenie (abgesonderte Befriedigung) lub które odnoszą się do roszczenia, będącego długiem masy upadłości, może podjąć tak zawiadowca upadłości jak i przeciwnik procesowy (§ 11 O. K.).

Dalej przerwa postępowania następuje:

4. W razie utraty przez stronę zdolności procesowej, w razie śmierci zastępcy prawnego strony lub też jeżeli upadnie jego prawo zastępstwa, zanim strona uzyska zdolność procesową (§ 241 p. c.).

Utrata zdolności procesowej może nastąpić wskutek choroby, umysłowej, wskutek ubezwłasnowolnienia lub też wskutek zaprowadzenia tymczasowej kurateli z powodu choroby umysłowej, słabości umysłowej, nałogowego pijaństwa lub marnotrawstwa, nie zaś w razie ustanowienia kuratora w myśl § 53 p. c.

Przerwa trwa tak długo, dopóki zastępcą prawny lub nowy zastępcą prawny nie zawiadomi przeciwnika o swem ustanowieniu lub też dopóki przeciwnik nie zawiadomi w myśl § 250 p. c. przez doręczenie odpowiedniego pisma zastępcę prawnego o swym zamiarze dalszego prowadzenia procesu.

Zastępcą prawnym w myśl § 241 jest także a) organ osoby prawnej; b) zastępcą związku, posiadającego tylko formalną zdolność stanowienia strony w procesie (§ 50 ust. 2 p. c.); c) zastępcą, wyznaczony na podstawie § 57 p. c.

Przepis § 241 odnosi się również i do tych osób, które uważa się za strony z mocy piastowanego urzędu a zatem należy go sto-

sować także i wtedy, gdy zawiadowca upadłościowy, wykonawca testamentu lub zarządzający spadkiem zemrze, utraci zdolność procesową lub straci swój urząd.

5. W razie zarządzenia administracji spadku (§ 241 ust. 2 p. c.).

6. W procesach z przymusem adwokackim w razie śmierci adwokata lub utraty zdolności do dalszego zastępstwa stron (§ 244 p. c.). — Przerwa trwa tak długo, dopóki nowy adwokat nie zawiadomi strony przeciwnej przez doręczenie pisma w myśl § 250 p. c. o objęciu dalszego zastępstwa.

W razie zwłoki przeciwnik może wezwać stronę samą do rozprawy w sprawie głównej lub może wezwać do ustanowienia nowego adwokata w przeciągu czasokresu, który wyznaczy przewodniczący sądu. Jeżeli strona wezwana nie ustanowi nowego adwokata w oznaczonym czasokresie, to uważa się postępowanie za wznowione. Doręczenia można ewentualnie skutecznie przez „nadanie na pocztę“ (§§ 244, 175 p. c.).

7. W razie iustitium a zatu, jeżeli skutek wojny lub innego wydarzenia następuje przerwa w działalności sądów (§ 245 p. c.).

Przerwa trwa tak długo jak długo trwa stan, który ją spowodował.

Przerwa procesu w razie a) śmierci strony (por. pod L. 1); b) dziedziczenia następnego (por. pod L. 2); c) w razie utraty zdolności procesowej lub śmierci zastępcy prawnego strony albo utraty jego prawa zastępstwa (por. pod L. 4); oraz d) w razie zarządzenia administracji spadku (por. pod L. 5), następuje tylko wtedy, jeżeli strona dotknęta przytoczonymi wypadkami nie jest zastępowana przez pełnomocnika procesowego. Jeżeli pełnomocnika takiego posiada, to przerwa w postępowaniu nie następuje. Pełnomocnik procesowy może jednak postawić wniosek o zawieszenie postępowania (§ 246 p. c.).

II. Zawieszenie postępowania następuje:

1. W razie śmierci strony, dziedziczenia następnego, utraty zdolności procesowej, utraty zastępcy prawnego albo wreszcie w razie zarządzenia administracji spadku (por. wyżej pod I. przy końcu), jeżeli strona posiada pełnomocnika procesowego. — W tym wypadku sąd winien zarządzić na wniosek tegoż pełnomocnika a w razie śmierci strony lub dziedziczenia następnego również i na wniosek strony przeciwnej zawieszenie postępowania (§ 246 p. c.).

Trwanie zawieszenia oraz podjęcie postępowania normuje się według wyżej przytoczonych przepisów, zawartych w §§ 239, 241 do 243 p. c. (ust. 2 § 246 p. c.). W razie śmierci lub dziedziczenia następnego należy pismo, zawierające wezwanie celem podjęcia postępowania, doręczyć w myśl § 250 p. c. również i pełnomocnikowi procesowemu (§ 246 p. c. ostatnie zdanie).

2. W razie pełnienia służby wojskowej w czasie wojny lub w razie przebywania w takim miejscu, które na skutek zarządzenia władz, z powodu wojny lub innego wypadku jest odcięte od komunikacji z sądem. —

W takich wypadkach zawieszenia może nastąpić tak na wniosek, jak i z urzędu. Zawieszenie trwa aż do usunięcia przeszkody, przerywa-

jącej komunikację z sądem (§ 247 p. c.). Zawieszenie kończy się nie przez podjęcie postępowania, lecz na podstawie uchwały sądowej, znoszącej zawieszenie. Z chwilą doręczenia takiej uchwały zawieszenie kończy się.

Procedura cywilna zna jeszcze inne liczne wypadki zawieszenia postępowania a mianowicie w razie interwencji głównej (§ 65), pre-judycjalności innego postępowania (§§ 148 do 154 p. c.), w razie równoczesnego wdrożenia skargi o unieważnienie i restytucję (§ 578 ust. 2 p. c.), w sprawach małżeńskich (§§ 620, 621 p. c.), przy postępowaniu dotyczącem ubezwłasnowolnienia z powodu nałogowego pijaństwa (§ 681 p. c.) oraz w postępowaniu wywoławczem (§§ 953, 969 p. c.).

We wszystkich tych wypadkach chodzi przy zawieszeniu postępowania o osiągnięcie określonego celu, nie jest zaś ono wyrazem zataamowania normalnego biegu procesu. Dla tego nie potrzeba tutaj wypadków tych bliżej rozpatrywać.

Podanie o zawieszenie postępowania winno być wniesione do sądu procesowego. Podanie to może być oświadczone również i do protokołu sekretarza sądowego, nie podlega więc przymusowi adwokackiemu. Decyzja sądu może zapaść bez uprzedniej ustnej rozprawy (§ 248 p. c.) w drodze uchwały sądowej.

Przeciwko decyzji sądowej, zarządzającej lub odrzucającej zawieszenie postępowania i to we wszystkich wypadkach, przewidywanych przez ustawę, a zatem nie tylko w wypadkach §§ 146 i 147 p. c., dany jest środek prawny zażalenia i to: zwykłego zażalenia w myśl 567 p. c. w razie zarządzenia zawieszenia a natychmiastowego zażalenia w myśl § 577 p. c., jeżeli wniosek o zawieszenie odrzucono lub zawieszenie znowu zniesiono (§ 252 p. c.).

Środek prawny zażalenia jest dany bez względu na to, czy zawieszenie nastąpiło na wniosek lub z urzędu.

Skutki przerwy i zawieszenia (§ 249 p. c.) postępowania polegają na tem, że:

a) ustaje bieg każdego czasokresu, nawet czasokresu zawieszonego (§ 249 ust. 1 p. c.).

Po zakończeniu przerwy lub zawieszenia cały czasokres poczyną biec na nowo.

b) Czynności sądowe w sprawie głównej — a zatem nie dotyczy to czynności podjętych celem usunięcia przerwy lub zawieszenia — dokonane w czasie trwania przerwy lub zawieszenia, nie wywołują w stosunku do strony przeciwnej żadnych skutków prawnych (§ 249 ust. II p. c.).

Przerwa, która nastąpiła po ukończeniu rozprawy ustnej nie stanowi przeszkody do ogłoszenia rozstrzygnięcia, powziętego na podstawie tejże rozprawy (§ 249 ust. 3 p. c.). Rozstrzygnięcie takie n. p. uchwała dowodowa nie mogą być jednak wykonane. Wyda-
nie ich jest ważne nawet wtenczas, jeżeli sądowi przerwa była wiadoma.

III. Spoczywanie postępowania.

1. Strony są w zasadzie panami procesu. Dla tego mogą się między sobą umówić, że postępowanie ma spoczywać (§ 251 p. c.). Porozumienie takie, chociaż jest w swej istocie umową prawa procesowego, może jednakowoż nastąpić również i w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi, pomimo panującej przed sądami tymi zasady kierownictwa postępowania z urzędu (§ 503 p. c.). W instancji apelacyjnej skuteczność umowy takiej jest zależna od uwiadomienia o niej sądu przez obydwie strony a spoczywające postępowanie nie może być na nowo wszczęte przed upływem trzech miesięcy licząc od chwili zawiadomienia sądu (§ 524 a w brzmieniu ustawy z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176); przepis ten nie dotyczy Górnego Śląska. Dla instancji rewizyjnej odpowiedniego ograniczenia niema (por. § 557 p. c.).

Spoczywanie kończy się wskutek jednostronnego oświadczenia stron, że proces podejmują, mianowicie przez wezwanie strony przeciwnej do ustnej rozprawy a w postępowaniu przed Sądami Powiatowymi przez postawienie wniosku o wyznaczenie nowego terminu. Podjęcie spoczywającego postępowania jest dozwolone — z wyżej przytoczonym wyjątkiem w instancji apelacyjnej — każdej chwili, jeżeli chodzi o zakończenie bezterminowego spoczywania.

Skutki umowy spoczywania są zasadniczo te same jak przy przerwie lub zawieszeniu. Na bieg czasokresów zawitych umowa taka nie wywiera jednak żadnego wpływu.

2. Postępowanie spoczywa również i wtenczas, jeżeli w terminie do ustnej rozprawy żadna z stron się nie stawi (§ 251 ust. 2 p. c.) i to bez względu na to, czy istnieje jednostronna umowa stron lub nie. Przepis ten nie ma jednak zastosowania ani w instancji apelacyjnej (§ 542 w brzm. ust. z 18. marca 1921 r. „Dzien. Ust.“ poz. 176) ani w instancji rewizyjnej (§ 557a w brzm. rozp. min. b. dzieln. pruskiej z 15. maja 1920 r., art. 1 L. 13), w których to instancjach mimo niestawiennictwa obydwóch stron rozprawy mogą się odbyć. Na Górnym Śląsku przepis ten obowiązuje tylko w odniesieniu do instancji rewizyjnej (art. 1 L. 14 rozp. min. spr. z 16. czerwca 1922 r. „Dzien. Ust.“ poz. 399) nie dotyczy jednak instancji apelacyjnej.

W razie spoczywania postępowania z powodu niestawienia się żadnej z stron na termin do ustnej rozprawy postępowanie może być każdej chwili podjęte przez doręczenie stronie przeciwnej nowego wezwania na termin (§ 214 p. c.) lub przez postawienie wniosku do Sądu Powiatowego o wyznaczenie nowego terminu (§ 503 p. c.).

IV. 1. Umorzenia postępowania procedura cywilna nie zna. Wprowadziło je dopiero ustawodawstwo polskie w specjalnych ustawach a mianowicie przez ustawę z 18. lipca 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 552) o ważności kontraktów czerskich oraz art. 13 ustawy z 26. września 1922 r. („Dzien. Ust.“ poz. 827) dotyczącej skutków prawnych zatajenia części ceny kupna w umowach o sprzedaż lub zamianę. Według ustawy z 18. lipca 1922 r. sądowe uwierzytelnienie podpisów stron na kontraktach pozbycia nieruchomości, zawieranych prywatnie w czasie od 11. listopada 1918 r. do 30. kwietnia 1922 r. włącznie

w okręgu sądu powiatowego w Czersku u prywatnego pisarza Gaczkowskiego ma ten sam skutek prawny, co sądowe udokumentowanie i przewłaszczenie w myśl §§ 313, 873 i 925 K. c. (§ 1) a wszelkie spory wszczęte przez byłych właścicieli przeciw nabywcom, zmierzające do unieważnienia tych kontraktów, mają być na wniosek stron albo z urzędu umorzone, o ile przyczyną unieważnienia jest jedynie brak formy, przepisanej w §§ 313, 873 i 925 K. c. (§ 2). W myśl zaś art. 13 ustawy z 26. września 1922 r. umowy, zawarte w b. dzielnicy pruskiej przed wejściem w życie tejże ustawy z zatajeniem części ceny kupna lub świadczeń dodatkowych nie mogą być z tego tytułu unieważnione a wszczęte w tych sprawach procesy, w których nie zapadły jeszcze wyroki prawomocne, ulegają umorzeniu.

2. Umorzenie postępowania ma procesualnie taki sam skutek, co prawomocny wyrok, oddalający skargę, opartą na tej podstawie, że wymienione w wspomnianych ustawach kontrakty są nieważne z powodu niezachowania formy, przewidzianej w §§ 313, 873 i 925 K. c. W razie umorzenia koszty procesu znosi się wzajemnie. Umorzenie postępowania może nastąpić w każdej instancji. Sąd wypowiada je albo wyrokiem końcowym albo też uchwałą, zależnie od tego, czy w rzeczy samej odbyła się rozprawa ustna czy też proces umorzono przed taką rozprawą.²⁾

¹⁾ Por. Orzeczenie S. N. V. C. 5/23.

²⁾ Wyżej przytoczone ustawy, ani ustawowo dostatecznie nie przemyślane ani też nie przystosowane do struktury procedury cywilnej, obowiązującej na Ziemiach Zachodnich, nie zawierają żadnych przepisów ani o skutkach umorzenia ani też o tem, w jaki sposób ma ono być wypowiedziane. — Umorzenie postępowania w myśl wspomnianych ustaw nie ma nic wspólnego z procesualnem umorzeniem postępowania cywilnego w innych procedurach (n. p. według art. 689 i nast. rosyjskiej proc. cyw.) — Tylko w wypadku, przytoczonym w tekście można postępowanie procesowe rzeczywiście umorzyć. Poza tem przez umorzenie należy rozumieć, że strona powodująca się na formalną nieważność kontraktu z zarzutem tym nie będzie słuchaną. W tych więc wypadkach, gdzie skarga oparta jest na kilku podstawach, albo pozwany podnosi dalsze jeszcze zarzuty, muszą być wydane wyroki w rzeczy samej bądź to zasadzające pozwanego bądź też oddalające skargę powoda.

Spis rzeczy:

Wstęp.

	Str.
Rozdział I. Pojęcie procesu cywilnego	7
Rozdział II. Przejęcie wymiaru sprawiedliwości w b. dzielnicy pruskiej	10
Rozdział III. Źródła:	
A. Ustawy i rozporządzenia	11
B. Literatura	16
C. Orzecznictwo	17

Część pierwsza.

Ustrój sądownictwa.

Rozdział I. Sądy i sędziowie wraz z organami pomocniczymi:	
A. Władza sądowa i sędziowie	19
B. Hierarchja sądów	21
C. Podział sądów	22
D. Właściwość sądowa	27
I. 1. Właściwość rzeczowa	28
2. Wartość przedmiotu sporu	32
II. Właściwość miejscowa	
1. Przynależność sądowa. Sąd powszechny	33
2. Właściwość szczegółowa	35
3. Wyznaczenie właściwego sądu przez sąd przełożony	38
4. Właściwość na podstawie umowy stron	38
E. Organy sądowe	38
1. Usunięcie i wyłączenie sędziów	39
2. Usunięcie i wyłączenie innych organów sądowych	40
F. Język urzędowy w sądownictwie	41
G. Jawność rozprawy i władza porządku podczas posiedzenia sądowego	46
H. Narady i głosowanie	48
I. Pomoc prawna	49
K. Sądowe organy pomocnicze	51
L. Wakacje sądowe	52
Rozdział II. Prokuratura	53
Rozdział III. Adwokatura i notariat	54

Część druga

Strony procesowe.

	Str.
Rozdział I Pojęcie strony w procesie	61
1 Zdolność stanowienia strony	62
2 Legitymacja procesowa strony	63
3. Zdolność procesowa	63
Rozdział II Uczestnictwo w sporze	67
1 Uczestnictwo zwyczajne	67
2 Uczestnictwo konieczne	68
Rozdział III Udział osób trzecich w sporze prawnym	69
1 Interwencja główna	69
2 Interwencja uboczna	69
3 Oznajmienie sporu	71
4 Przystąpienie do sporu osoby trzeciej, roszczącej sobie pretensje do spornej wierzytelności („spór pretendentów“)	72
5 Wskazanie poprzednika	72
Rozdział IV Następstwa prawne w toku procesu	74
Rozdział V Pełnomocnicy procesowi i asystujący	75
Rozdział VI Koszty procesu	79
Rozdział VII Złożenia kaucji procesowej	82
Rozdział VIII Prawo ubogich	84

Część trzecia

Postępowanie sądowe.

Rozdział I Ogólne zasady postępowania	89
Rozdział II Przygotowanie rozprawy ustnej	
A Skarga Pisma procesowe Załączniki sądowe	91
B Doręczenia	95
C Wezwania, terminy, czasokresy	105
Rozdział III Tok rozprawy ustnej Protokoły sądowe	110
Rozdział IV Skutki zaniedbania Przywrócenie do poprzedniego stanu	117
Rozdział V Przerwa i zawieszenie postępowania Spoczywanie i umorzenie	120